

Lyngør – helårssamfunn eller ferieidyll?

Om sosiale konstruksjoner av sted belyst gjennom debatten om skolenedlegging

Tonje Eide Kristiansen

Høsten 2005

Masteroppgave i samfunnsgeografi

Institutt for geografi

Universitetet i Bergen

Forord

Jeg trodde forordet ville være så lett å skrive. Endelig er jeg ferdig, bare denne siste biten gjenstår. Nå er det på tide å takke alle som har hjulpet meg gjennom prosessen, så det er bare å sette i gang.

For det første vil jeg rette en STOR takk til veilederen min, Eli Jeanette Fosso. Du holder orden og struktur i tankene når jeg ikke ser trærne for bare skog, og har vært utrolig hjelpsom og engasjert fra først stund.

For det andre må jeg rette en stor takk til både nøkkelinformanter og informantene i Lyngør. Uten deres stemmer ville ikke dette prosjektet vært mulig å gjennomføre.

Jeg kan kanskje ikke si at det alltid har vært en fryd å skrive masteroppgave. Det har vært mange frustrasjoner og til tider umulig å se hvordan prosjektet skulle gå i hop. Dagene har blitt lengre og lengre på instituttet. Likevel, når jeg sitter her nå kommer jeg ikke på hvordan det føltes. Det jeg kommer på, er utallige kaffepauser og den gode følelsen av å vite at man er en del av et miljø med så utrolig mye bra folk. Mange sier det er ensomt å skrive masteroppgave. Jeg kjenner meg absolutt ikke igjen i det. Takk til alle dere søte og snille geografer for at dere gjør det meningsfullt å gå på skolen hver dag, selv når skrivinga ikke frister! Spesielt må det rettes en stor takk til Hanne, Sigrid og Monica for hjelp og støtte både faglig og på alle andre måter! Ellers må alle andre venner, særlig Elin og Randi takkes for at dere er der. Det er utrolig hvor mye det hjelper å få noen hyggelige ord på e-post!

Jeg har en fantastisk familie. Takk til mamma og pappa for all støtte og gode råd. Dere sier de riktige tingene og får meg til å tro på meg selv igjen. Takk til Ingrid og Mathias for forståelse, korrekturlesing og alt annet! Dere er så snille! Takk til Sondre, som er så søt. Og takk til Maria, som alltid er der og er verdens beste søster!

Bergen, 19.desember 2005-12-19

Tonje Eide Kristiansen

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Innholdsfortegnelse	iii
Figurliste.....	vi
 Kapittel 1: Innledning.....	1
1.0 Tema for oppgaven.....	1
1.1 Motivasjoner for valg av oppgave.....	3
1.2 Problemstillinger	5
1.3 Disposisjon av oppgaven.....	5
 Kapittel 2: Skolenedlegging i en nasjonal, kommunal og lokal kontekst.....	7
2.0 Innledning.....	7
2.1 Skolenedlegging nasjonalt.....	7
2.2 Skolenedlegging i Tvedestrand	10
2.3 Presentasjon av Lyngør	14
 Kapittel 3: Teoridiskusjon.....	19
3.0 Innledning.....	19
3.1 Diskursanalyse	19
3.2 Sted.....	23
3.2.2 Marginale steder.....	26
3.2.3 Makt og kamp om steder.....	28
3.3 Lokalsamfunn.....	30
3.3.1 Lokalsamfunnsbasert aktivisme	31
3.3.2 Nabolagsbaserte lokalsamfunn, et meningsløst begrep?.....	33
3.3.4 Forestilte lokalsamfunn	35
3.4. Oppsummering	37

Kapittel 4: Metode	39
4.0 Kvalitativ metode	39
4.1. Feltarbeid i egen kultur	40
4.2 Dokumentanalyse	42
4.2.1 Innsamling av skriftlig datamateriale	43
4.3 Starten på feltarbeidet og ”jakten” på informanter	44
4.4 Ulike typer semistrukturert intervju med intervjuguide	45
4.4.1 Nøkkelinformantintervju	46
4.4.2 Gruppeintervju	47
4.4.3 En til en intervju	48
4.4.5 Intervjusituasjonen	49
4.5. Analytiske verktøy	50
4.5.1 Diskursanalyse 1-2-3	50
4.5.2. Et semiotisk perspektiv	53
4.6 Oppsummering	55
 Kapittel 5: De dominante forståelsene av Lyngør som sted	 57
5.0 Innledning	57
5.1 Lyngør i en turismediskurs	57
5.2 Representasjoner av Lyngør på et nasjonalt nivå	63
5.3 Representasjoner av Lyngør på et regionalt nivå	64
5.4 Lyngør i den kommunale diskurs	67
5.5 Representasjoner av Lyngør på det lokale nivå	72
5.6 Oppsummering	76
 Kapittel 6: Debatten om skolenedlegging i Tvedestrand kommune	 79
6.0 Innledning	79
6.1 Bakgrunn for skolesaken	79
6.2 Ad hoc-utvalgets rapport om alternative skolestrukturer	80
6.2.1 Skolens betydning for lokalsamfunnene	82
6.2.2 Utvalgets konklusjoner	85
6.3 Debatten i lokalavisa	87
6.4 Den politiske behandlingen av skolesaken	91

6.5 Hensynet til Lyngør i skolesaken	93
6.6 Geografisk nivå og makt i debatten.....	96
 Kapittel 7: Analyse av de lokale representasjoner av Lyngør	101
7.0 Innledning.....	101
7.1 Lokalbefolkningens representasjoner av Lyngør som sted	101
7.2 Lokalsamfunnet og skolen	106
7.3 Lyngør og kommunen	109
7.4 Lyngør og skolesaken.....	112
7.5 Opprettelse av privatskole som lokalsamfunnsbasert aktivisme.....	115
7.6 Oppsummering	119
 Kapittel 8: Skolens betydning for den lokale praksis og stedsdiskurs.....	121
8.0 Innledning.....	121
8.1 Endring i den lokale hverdagspraksis og stedsdiskurs	121
8.1.2 Fremtidsutsikter.....	127
8.3 Oppsummering	131
 Kapittel 9: Oppsummering	133
 Referanseliste	139
 Vedlegg.....	145
Vedlegg 1: Nøkkelintervjuguide	145
Vedlegg 2: Intervjuguide til informanter fra Lyngør	147
Vedlegg 3: Informantene.....	149
Vedlegg 4: Statistikk over alderssammensetning i de fire delområdene i Tvedestrand kommune	151

Figurliste

Figur 2.1	Statistikk over antall nedlagte skoler i Norge 1986-2004.
Figur 2.2	Alderssammensetning i Tvedestrand kommune 1980, 1990, 2001.
Figur 2.3	Kart over Tvedestrand kommune med skolestruktur 1999.
Figur 2.4	Oppsummering av skolesaken i Tvedestrand kommune.
Figur 2.5	Bilde av Lyngør.
Figur 2.6	Bilde av Lyngør.
Figur 2.7	Kart over Lyngør.
Figur 2.8	Bilde av Lyngør skole.
Figur 2.9	Bilde av skolefanen.
Figur 5.1	Forsiden på turistbrosjyre for Lyngør, Gjeving og Risøya.
Figur 5.2	Bilde fra artikkel om Lyngør Poesifestival i Tvedestrand Magasin 2003.
Figur 5.3	Bilde fra Lyngør i Tvedestrand Magasin 2004.
Figur 5.4	Bilde av "Pers Brygge" fra Tvedestrandsposten.
Figur 5.5	Bilde av Lyngør fra Tvedestrandsposten.
Figur 5.6	Bilde av Lyngør fra Tvedestrandsposten.
Figur 6.1	Konklusjoner i Ad hoc-utvalgets rapport 15.01.98: 27
Figur 6.2	Overskrifter i leserbrev fra Tvedestrandsposten

Kapittel 1: Innledning

1.0 Tema for oppgaven

Et sted er aldri kun en fysisk lokalitet, men inneholder også alltid sosiale og kulturelle kontekster som gir stedet mening utover det rent praktiske og fysiske (Shields 1993, Holloway & Hubbard 2001). Denne oppgaven handler om sosial konstruksjon av sted, og tar for seg hvordan sted konstitueres forskjellig i ulike sammenhenger. Teori om sosial konstruksjon av sted er grunnlagt på en forståelse av at sted ikke er en entydig kategori, men at det produseres og konstrueres (Holloway & Hubbard 2001). Innhold og mening kan være flyktig, omstridt og varierende både i henhold til tid og aktør/posisjon. Videre er fokuset for oppgaven hvordan sted konstitueres diskursivt i ulike sammenhenger, og ut fra ulike hensyn eller målsetninger. En diskurs kan bli definert som *"sets of connected ideas, meanings and practices through which we talk about and or represent the world"* (Valentine 2001:342). Prosjektet går dermed ut på å få fatt i de ulike ideene og meningene som tillegges et bestemt sted, og hvordan disse meningene og ideene varierer ut fra forskjellige hensyn og posisjoner.

For å få fatt i dette vil jeg undersøke aktuelle representasjoner av sted og hvordan en debatt om skolenedlegging synes å utfordre og endre dem. Debatten brukes da som en hendelse som tydeliggjør mangfoldet i stedskonstruksjonen.

Skolenedlegging er et aktuelt tema i mange kommuner i Norge. Forslag om skolenedlegging er ofte økonomisk motivert, mens debatten i lokalsamfunnene som blir berørt omhandler skolen som en viktig sosial arena for samhandling i lokalsamfunnet, en arena der lokalsamfunnet har muligheten til å danne et fellesskap og en følelse av tilhørighet.

Utgangspunkt for undersøkelsen er øysamfunnet Lyngør i Tvedestrand kommune, der debatt om skolenedlegging gikk for fullt på slutten av 1990-tallet. Spørsmålet er altså hvilke dominante representasjoner som finnes av stedet, og hvordan representasjonene utfordres eller endres gjennom debatten. I oppgaven vil jeg ta for meg den kommunale behandlingen av skolenedleggingen, blant annet gjennom analyser av saksdokumenter og utredningen av alternative skolestrukturer. Hvordan den kommunale behandlingen av skolenedleggingen ble

mottatt lokalt blir også belyst og analysert på grunnlag av intervjuer med beboere i øysamfunnet. Jeg er altså opptatt av hvordan sted konstrueres i skoledebatten både på det kommunale nivå av administrative og politiske aktører, og av lokalbefolkningen i Lyngør. Arbeidshypotesen er at de politiske aktørene fokuserer på sted som økonomisk ressurs, der skolen i Lyngør blir en utgiftspost. Samtidig vil lokalbefolkningen betrakte skolen som en viktig brikke i et levende lokalsamfunn.

Virkeligheten produseres diskursivt ut fra visse hensikter og posisjoner. Et av hovedpoengene vil være å få fatt i hvordan sted blir tillagt mening på ulike måter ut fra ulike posisjoner i en diskurs. Man kan kun få situert kunnskap, for man vil alltid forstå verden ut fra det ståsted eller den posisjon man innehar. Dermed vil steder produseres ut fra visse posisjoner, og man må altså spørre seg hvem som definerer sted, og hvorfor og hvordan de gjør dette (Hall 1997, Rose 1990 referert i Valentine 2001).

Debatten om skolenedlegging kan også sees som elementer i større diskurser, der en økonomisk, en pedagogisk og en bosettingsdiskurs er de mest sentrale. I følge Harvey (1989 referert i Cresswell 2004) har globaliseringsprosesser ført til at steder i større grad blir sett på som en type "fixed capital", og at det er de til en hver tid økonomisk gunstige aspekter ved sted som verdsettes. På grunn av dette vil kapital og investeringer lokaliseres der det er mest lønnsomt. I forbindelse med skolenedlegging kan dette økonomiske synet sees i sammenheng med konstruksjon av sted i debatten, der sted kan bli konstituert ut fra en forståelse om lønnsomhet eller utgift i kommunebudsjettet, og få en mer relasjonell betydning i forhold til andre steder.

Befolkningens kamp for å beholde skolen er en del av en bosettingsdiskurs, og en kamp for å sette andre enn de økonomiske kvalitetene ved stedet på dagsordenen. Det er altså et spørsmål om diskursiv makt til å definere stedet og hvilke representasjoner og forståelser som skal vinne fram og konstitueres som viktige og riktige. Da trusselen om skolenedlegging kom opp i Tvedestrand vekket den et sterkt engasjement i lokalsamfunnene. Det ble arrangert aksjoner og demonstrasjoner, og førte til heftig debatt i lokalavisa. Det skjedde en mobilisering mot det som ble oppfattet som en trussel mot opprettholdelsen av lokalsamfunnene, og ikke minst en trussel mot det folk forstod som "deres" sted og hjem.

Blant folk flest er det en vanlig oppfatning at et sted eller lokalsamfunn bør inneholde visse basistilbud eller basisinstitusjoner for å kunne betegnes som det. For mange lokalsamfunn er grendeskolen en slik basisinstitusjon, i alle fall hvis lokalsamfunnet skal kunne betraktes som et aktuelt sted å bo. Funksjonelt er skolen i utgangspunktet en læringsinstitusjon, mens den i kulturell og sosial forstand har fått en langt bredere betydning, særlig i små lokalsamfunn der tilbudene ikke er så mange. I slike samfunn har skolen også betydning som arena for fritidsaktiviteter og sosiale sammenkomster.

At det eksisterer en skole i nærheten av hjemmet er også viktig i en bosettingssammenheng. Små lokalsamfunns utvikling avhenger av at småbarnsfamilier vurderer stedet som et aktuelt sted å etablere seg, og særlig gjelder dette folk uten tidligere tilknytning til stedet. En informant i Gert Myhrens hovedoppgave i geografi om det gode sted og planleggingen av det (1998:48) understreker dette: "Jeg vil jo si at hvis du skulle flytte et sted, så ville du jo tenke på hvor skolen lå i forhold til der du bodde,". Skolen har altså i tillegg til en sosial funksjon i lokalsamfunnet, en funksjon når det gjelder bosetting og opprettholdelse av befolkningsantallet. På denne måten kan skolen også ses på som et "være eller ikke være" for mange små lokalsamfunn.

1.1 Motivasjoner for valg av oppgave

Jeg har valgt å skrive om hvordan øysamfunnet Lyngør i hjemkommunen min Tvedestrand forstås i ulike sammenhenger, blant annet i debatten om skolenedlegging. Det at jeg valgte i konsentrere meg om Tvedestrand, og ikke en annen kommune, stod for meg som et noe tilfeldig og ureflektert valg i begynnelsen. Jeg måtte finne et prosjekt, og jeg fikk ideen om å skrive om Tvedestrand og Lyngør, da jeg allerede hadde en del kunnskap om saken og stedet.

Valget har en del med min bakgrunn å gjøre. Jeg husker hvordan debatten om skolenedlegging engasjerte folk rundt omkring i kommunen, hvordan folk i lokalsamfunnene stod på for å få opprettholdt sin skole og argumenterte for skolens vitale rolle i et levende lokalsamfunn. Begge mine foreldre er lærere i Tvedestrand, og skolen har alltid vært en sentral kategori i min virkelighetsforståelse. Jeg husker også hvordan diskusjonen i mitt

hjemmiljø gikk ut på at det ville være bra for barna å få gå på en større skole. Jeg var en del av "sentrum" som ikke viste særlig stor forståelse for grendenes kamp.

Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg imidlertid utvidet perspektivet i møte med et lokalsamfunn som strever for å overleve. Jeg har i prosjektet vært både en "insider", en fra kommunen som kjenner deler av konteksten, og en "outsider" en fra "sentrum" blant de på Lyngør. Jeg skriver dette fordi det er en del av min forståelseshorisont, bakteppet jeg forstår verden ut ifra, og dette vil være med på å påvirke hvordan jeg forstår mine informanter og hvordan de forstår meg, noe som er svært viktig i produksjonen av data i feltarbeid og analyse.

I følge Paulgaard (1997) har idealet i kvalitative studier tidligere vært å avpersonifisere forskerrollen, og at forskerens forutforståelse er en feilkilde som for all del må elimineres. Paulgaard hevder derimot at forskerens forutforståelse må sees som en forutsetning for innsikt. Uansett om man arbeider innenfor kjente eller ukjente omgivelser, vil forskerens personlige forutsetninger ha betydning for hva man vil få tilgang til og hvilke problemer man møter (Paulgaard 1997: 75). Data produseres, og både forskerens og informantenes kontekst bidrar til hvilke data som blir produsert. Man kan kun få posisjonert innsikt, og dermed trenger det ikke å være umulig eller lite vitenskapelig å forske i egen kultur eller på eget hjemsted (Paulgaard 1997). Man må søke å være bevisst sine egne kategorier, for slik å ikke gå glipp av viktige data, men man kan også få innpass og innsikt som man ikke ville fått om man kom utenfra.

En teoretisk motivasjon for valg av tema og oppgave er undringen over at en sak kan se så forskjellig ut fra ulike posisjoner, og hvordan sted kan oppleves så ulikt for ulike personer alt etter hvilke forestillinger de har om sted. Samme sak, skolenedlegging, sees som noe logisk og rasjonelt for kommunale aktører, og som noe katastrofalt og uforståelig for innbyggerne i lokalsamfunnet som rammes. Samme sted, Lyngør, kan ha svært ulik betydning ut fra hvilken posisjon man ser det. Teori om diskurser, representasjoner og ulike konstruksjoner av sted er verktøy som kan gjøre dette forståelig. Ved å bruke dette som en del av et teoretisk rammeverk kan man lettere forstå hvordan så ulike oppfatninger om samme sak, og samme sted, er mulig.

1.2 Problemstillinger

Jeg ønsker som sagt å få fatt i hvordan sted konstrueres i ulike sammenhenger, og hvordan innhold og mening ved sted varierer i tid og ut fra hvem og gjennom hvilke interesser som definerer sted. Spørsmålet blir dermed hvordan diskurser og makt spiller inn i bildene som konstrueres av sted når man snakker om sted i sammenheng med for eksempel turisme, helårssamfunnet og i debatten om skolenedlegging. Hvordan skifter fokuset ut fra hvilken posisjon man snakker om og ”ser” sted på? Ut fra dette blir problemstillingen:

- Hvilke (dominante) representasjoner finnes det av Lyngør, (lokalt i kommunen, i lokalsamfunnet, og i media) og hvordan blir disse representasjonene utfordret gjennom en debatt om skolenedlegging?
- Hvordan behandler de kommunale/politiske aktørene skolenedlegging, og hvordan konstruerer de sted i denne sammenhengen? Blir f.eks. sted en type fiksert kapital eller relasjonelt sted, hvor det ikke er sted, men avstand som er i fokus?
- Hvordan behandles skolenedlegging av innbyggerne i et lokalsamfunn? Hvilken plass og betydning blir grendeskolen tillagt i den sosiale konstruksjon av sted, og hvilke konsekvenser har en skolenedlegging for et lite øysamfunn?

1.3 Disposisjon av oppgaven

Først vil jeg sette debatten om skolenedlegging inn i en nasjonal, kommunal og lokal kontekst. Deretter, i kapittel tre, presenterer jeg det teoretiske rammeverket jeg baserer analysen på. Kapittel fire er metodekapittelet, hvor jeg forklarer hvilke metoder jeg har benyttet meg av i dataproduksjonen og analysen. De siste fire kapitlene er analysekapitler. Kapittel fem har fått tittelen ”Analyse av den hegemoniske forståelsen av Lyngør som sted”, og tar for seg de dominante representasjoner av Lyngør som sted. Kapittel seks tar for seg debatten om skolenedlegging, og hvordan sted konstrueres på nye måter i den kommunale skolenedleggingsdebatten. I kapittel sju tar jeg for meg informantene fra Lyngør sine representasjoner av stedet, og i kapittel åtte tar jeg for meg konsekvensene av skolenedleggingen for lokalsamfunnet i Lyngør. I kapittel ni oppsummerer jeg prosjektet.

Kapittel 2: Skolenedlegging i en nasjonal, kommunal og lokal kontekst.

2.0 Innledning

Oppgaven omhandler hvordan representasjoner av sted kan være svært ulike, og til dels endres gjennom en debatt om skolenedlegging. Skolenedlegging er som sagt et aktuelt tema i mange norske kommuner. I dette kapitlet vil jeg derfor gå inn på bakgrunnen og noen av årsakene til dette. Jeg vil først sette debatten om skolenedlegging inn i en nasjonal kontekst, og deretter kort presentere Tvedestrand kommune og den lokale debatten om skolenedlegging der. Til slutt i dette kapitlet vil jeg presentere lokalsamfunnet Lyngør og gi en innledning til hvordan skolenedlegging ble mottatt og konfrontert der.

2.1 Skolenedlegging nasjonalt

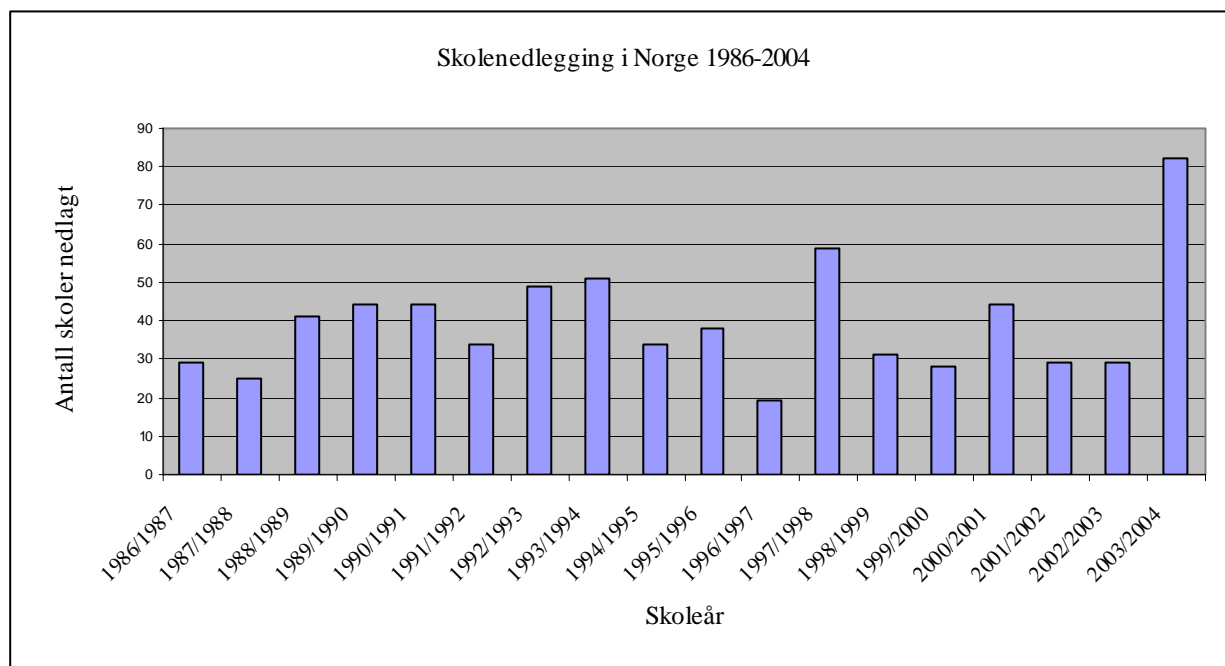
Skolenedlegging, eller trussel om sådan, er en del av hverdagen i mange norske lokalsamfunn. Fram til 1970 ble det fra statens side øvet press for å ”styrke” skolen gjennom å etablere større skoler, ha ”bedre” klassedeling og mer bruk av skoleskyss. Større og sentraliserte skoler ble sett på som et gode og et mål man skulle strebe etter. Fra 1970 og til i dag har det imidlertid vært offisiell nasjonal politikk, uansett regjering, å opprettholde en desentralisert skolestruktur (Rønning, Solstad og Øines 2003). Likevel har det blitt lagt ned mange skoler.

Etter 1986, har skolenedlegginger ofte skjedd som følge av dårlig kommuneøkonomi. Dette har å gjøre med det nye inntektssystemet for kommunene som ble innført i 1986 (LUFS Landslaget for nærmiljøskolen, og Rønning, Solstad og Øines 2003). Før det nye inntektssystemet ble innført var det staten som tok på seg ansvaret for merkostnadene knyttet til opprettholdelsen av en desentralisert skolestruktur, mens byrdene etter 1986 ble overført til hver enkelt kommune. Befolkningsmessig små og desentraliserte kommuner med svakt økonomisk grunnlag har dermed blitt særlig rammet (Rønning, Solstad og Øines 2003).

Samtidig har det rent formelt blitt enklere å legge ned skoler. Etter skoleloven av 1969, hadde hver enkelt skole en relativt sterk og beskyttet posisjon. En skole kunne ikke legges ned uten

at saken var behandlet i et særskilt, lovpålagt skolestyre og det var hentet inn uttalelse fra skoledirektøren. Dessuten kunne et mindretall i kommunestyret kreve å få saken lagt fram for departementet for endelig avgjørelse. Etter innføringen av det nye inntektssystemet i 1986, ble det gjort endringer i skoleloven slik at det ikke lenger var nødvendig å hente inn uttalelse fra skoledirektøren før vedtak om endret skolestruktur. I tillegg ble mindretallets klagerett til departementet tatt bort. Opplæringsloven av 1998, er også i samsvar med disse endringene når det gjelder kommunens rett til fritt å gjøre endringer i skolestrukturen. Kommuner med svak økonomi og som må gjøre kutt i budsjettet, kan dermed lettere gjøre om på skolestrukturen.

Skolenedlegginger gjelder i særlig grad små skoler, dvs. skoler som er klassemessig udelte, todelte eller tredelte. I følge Rønning, Solstad og Øines (2003) var det i tiåret 1977-1987 en nedgang i antall små skoler på 4 % på landsbasis, mens det i tiåret etter var en nedgang på 47 %. I løpet av årene fra 1986, da det kommunale inntektssystemet ble innført, og frem til 2004 har det blitt lagt ned 710 skoler rundt om i landet.

Figur 2.1: Statistikk over antall nedlagte skoler i Norge 1986-2004 (Kilder: Grunnskolens Informasjonssystem Statistisk Sentralbyrå og LUFS Landslaget for nærmiljøskoler, hentet fra VG Nett).

På tross av at det har vært politisk enighet om å satse på distriktene og gode offentlige tilbud i nærmiljøene har mange skoler blitt lagt ned. I lokalsamfunnene som blir rammet av trussel om skolenedlegging vekkes det i mange tilfeller et voldsomt engasjement for skolen. Et enkelt

søk på internett med søkeord ”skolenedlegging” viser dette, med over hundre avisoppslag, leserbrev og artikler. Ofte er det skolens rolle som sentrum i lokalsamfunnet som trekkes frem.

I heftet ”*Vi vil ha skulen vår*” (<http://www.hisf.no/alu/fag/skulepl/Skulen/skuu0001.htm>) understrekes skolens positive sider for ei bygd. Her nevnes at skolen gir bygda identitet, at skolen er viktig for fritidsaktiviteter, er en sosial møteplass og kan være et kultursenter i bygda. Skolebygningen er en fellesressurs for lokalsamfunnet som kan benyttes som møteplass for flere generasjoner og benyttes til ulike aktiviteter, hvor man tar i bruk de funksjoner skolen har, som musikkrom, formingsrom og lignende. Han trekker også frem skolens betydning som inspirator for utvikling og for rekruttering av arbeidskraft i bygda. Dette ved at det er mer attraktivt for familier å flytte til et sted med skole. I tillegg er elevene som er oppvokst og går på skole i bygda de som mest sannsynlig vil bosette seg der når de blir voksne. Skolen blir altså presentert som en sentral institusjon og møteplass i mange bygder og lokalsamfunn, og anses gjerne som et symbol på et levekraftig lokalsamfunn.

Lokalsamfunn blir vanligvis forstått som et geografisk avgrenset bosted, og kan ofte innebære en følelse av felles tilhørighet og et opplevd fellesskap. Lokalsamfunn er et begrep med sterke positive konnotasjoner, og gjerne noe man er ”for”. Dette fordi det eksisterer en antagelse om at lokal sosial forankring er spesielt viktig for menneskers tilpasning og livskvalitet, både med hensyn til tilhørighet, sosial stabilitet og tilgang til nettverksressurser (Shiefloe 2003).

Lokalsamfunn er ikke bare naboskap og sosiale relasjoner som oppstår av seg selv fordi man tilfeldigvis bor på samme sted. Møteplasser er en forutsetning for relasjonsbygging. Skolen, sammen med nærbutikken fungerer som sosiale arenaer/møteplasser som gjør det mulig å danne ”communities” eller lokalsamfunn. Når en eller flere av disse sosiale arenaene utsettes for forslag om nedleggelse, i dette tilfelle skolen, vil folk ofte kjempe imot. Debatt om skolenedlegging vekker engasjement også fordi trusselen om å ta bort skolen ofte føles som en trussel mot ideen om ”mitt hjem” og ”mitt sted” (”sense of place”) (Cresswell 2004, Massey & Jess 1995).

I en undersøkelse gjennomført av Heide (2003), blir skolens betydning for lokalsamfunnet beskrevet slik av en informant:

”Det med å beholda eit godt skulemiljø som eit lite kulturelt hjerta i bygda som pulserer og slår. Som er viktig for ungane, at dei har noko i nærmiljøet så dei slepp å pendla, men og for familieane, foreldre, besteforeldre, tantar og onklar, at dei kan *sjå* (skulen) nesten ifrå stovevinduet, og kan *delta* og gå og vere med på ein lettare måte. Eg trur grendeskuler er med å bygger opp under... hvis ein har ein sentral skule på mellom- og ungdomsskulenivå, er grendeskuler med å styrke dei i staden for å svekke som mange hevder. Men klart, *for* lite og *for* fådelt, så ser eg jo at det kan bli eit dårlig skulemiljø. Men hvis ein får til slik ein planlegger no, eit oppvekstsenter der ein samlar førskule, småskule, mellomtrinn og SFO, og der det er aktivitet frå tidlig til seint, det trur eg er forferdelig viktig sosialt, ”vitamin” i ei bygd. Hvis grunnlaget for det forsvant, ville det vore veldig svekkande. Får ein til eit slikt oppvekstsenter vil det vore eit pluss, og gjort at folk som kom å så på jobbmuligheter og sånn, hadde blitt verande.” (2003:71).

Skolen blir også sett som svært viktig for fortsatt bosetting i mindre lokalsamfunn, særlig i utkantstrøk. Å måtte sende barn ut med buss for å komme til skolen er heller ikke attraktivt for en barnefamilie som ser seg om etter sted å bo. En av informantene til Heide (2003:47) forklarer det slik:

”Og det er veldig viktig at me har en eigen skule. Me får håpa me får behalda han. Det er mange gongar det er teke opp det der. Då får me så store klassar og... Og barnefamiliar vil jo ikkje flytta til ein plass der det ikkje er skule. Då vil dei heller flytta inn i Strandebarm. Hvis dei skal bygga og sånn, så vil dei ikkje ha det så tungvindt. Enda det er her bedrifta er.”.

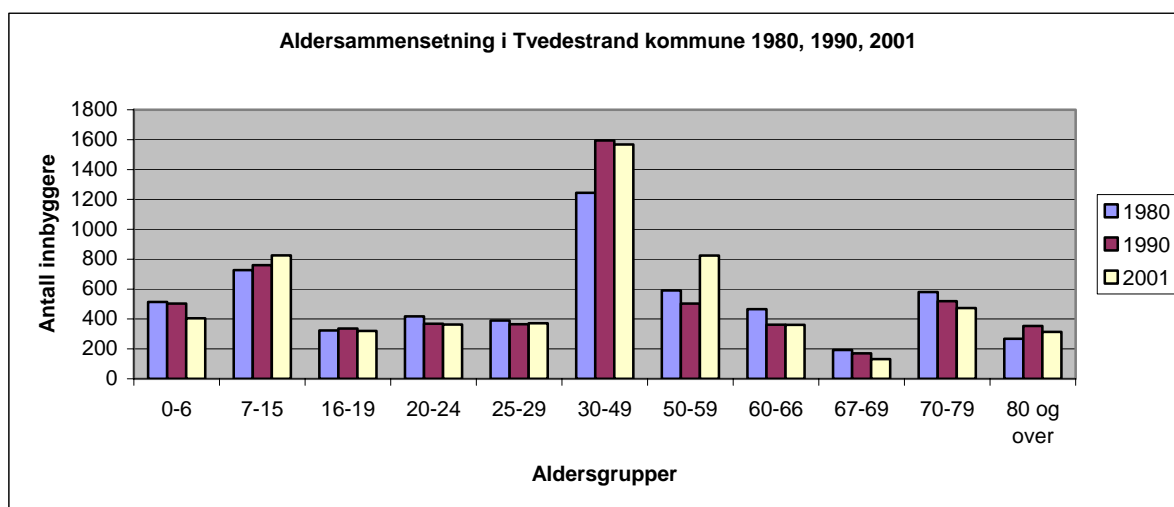
Dette er altså situasjonen i mange norske lokalsamfunn. For å få et innblikk i hvordan sted konstrueres i en slik sammenheng skal jeg ta for meg debatten om skolenedlegging i Tvedestrand kommune på slutten av 1990-tallet.

2.2 Skolenedlegging i Tvedestrand

Også i Tvedestrand kommune rammes lokalsamfunn av trusler om skolenedlegging. Tvedestrand er geografisk plassert øst i Aust Agder fylke, og er en kommune med omkring 6000 innbyggere. Rundt 70 % av innbyggerne bor i spredt bebyggelse, mens 30 % bor i tettbygd strøk i Tvedestrand sentrum. Tvedestrand er altså en relativt desentralisert kommune befolkningsmessig, med mange og sterke lokalsamfunn i tillegg til kommunesentrumet Tvedestrand. Kommunen er en sammenslåing av tre tidligere kommuner, landbrukskommunen Holt, sjøfartskommunen Dypvåg og handelsstedet Tvedestrand, som var

den klart minste av disse kommunene. Kommunesammenslåingen fant sted på 1960-tallet (www.Tvedestrand.kommune.no).

Alderssammensetningen og folketallet i kommunen har som figur 2.2 viser, vært ganske stabil fra 1980 til 2001. Dette gjelder også for folketallet i kretsene hvor skolen ble foreslått nedlagt (Jf. vedlegg 4). I Lyngør hadde det for øvrig vært en oppgang i antall elever fra 6 i 1991 til 18 i 1999. Forslaget om skolenedlegging hadde dermed ikke med nedgang i folketall å gjøre.

Figur 2.2: Alderssammensetning i Tvedestrand kommune 1980, 1990 og 2001. Folketall totalt var henholdsvis 5714, 5833 og 5958 (www.ssb.no, Folke- og boligtellingsen 1980, 1990 og 2001).

Tvedestrand kommune har hatt en desentralisert skolestruktur, og forslag om skolenedlegging har av ulike årsaker kommet opp med jevne mellomrom. Flere små grendeskoler ble lagt ned grunnet sentraliseringspolitikk på 1960-tallet. Skolestrukturen hadde vært rimelig stabil siden den tid, før forslaget om skolenedlegging igjen kom opp på midten av 1990-tallet. Da var forslaget økonomisk motivert og kom opp grunnet dårlig kommuneøkonomi.

I 1997 hadde Tvedestrand ni barneskoler og en ungdomsskole (Jf. figur 2.3). Lyngør, Sandøya, Laget og Angelstad skoler var på 1990-tallet klassemessig udelt eller to delt, med mellom 10 og 19 elever. Gjeving, Dypvåg, Songe og Holt skoler var flerdelt men ikke fulldelt. Tvedestrand skole var den eneste av barneskolene som var fulldelt i 1997. Lyngmyr ungdomsskole hadde mellom 200 og 299 elever (www.ssb.no).

Figur 2.3: Tvedestrand kommune med grunnskolestrukturen i 1999 markert. Pilene angir hvor elevene ble flyttet da de minste skolen ble lagt ned i år 2000. (Geodata AS Finn.no).

Jeg har avgrenset prosjektet tidsmessig til perioden høst 1997 til vår 2000. Skolesaken var oppe til behandling i kommunestyret flere ganger i denne perioden (se figur 2.4). Starten var sommeren 1997, da det ble satt ned et strukturutvalg for grunnskolen. Utvalget ble satt ned av kommunestyret, og fikk i mandat å vurdere Tvedestrand kommunes skolestruktur og fremme forslag om endringer som gav besparelser i årlig driftsbudsjett. Utvalget skulle også belyse pedagogiske konsekvenser og konsekvenser for lokalsamfunnene. Strukturutvalget arbeidet høsten 1997 og kom med endelig rapport i januar 1998.

Oppsummering av skolesaken i Tvedestrand kommune:

Desember 1997: Skolene ble taperne i 1998-budsjettet, men alle småskolene opprettholdes. Det lå i kortene at en eller flere skoler skulle "ofres" som en følge av ad hoc-utvalgets bebudede innstilling.

Februar 1998: Kommunestyret behandlet ad hoc-utvalgets innstilling og vedtok med 25 mot 4 stemmer at alle småskolene i Tvedestrand skulle opprettholdes. Det ble satt publikumsrekord på kommunestyremøtet.

Desember 1998: Kommunestyret behandlet budsjettet for 1999 og opprettholdt alle skolene. Mindretallet forlangte imidlertid en protokolltilførsel hvor det ble slått fast at budsjettet baserte seg på ønsketenking.

Februar 1999: Kommunestyret behandlet økonomiplanen for 1999-2002 og vedtok at minst fire skoler må legges ned fra høsten 2000. Ap-representanter gikk få dager senere ut og sa at de ikke vil legge ned skoler likevel.

Desember 1999: Kommunestyret behandlet 2000-budsjettet. I økonomiplanen ble det altså forutsatt nedlegging av fire skoler, og Angelstad, Laget, Lyngør og Gjeving skoler ble vedtatt nedlagt med 15 mot 14 stemmer.

Februar 2000: Kommunestyret vedtar å spare halve Gjeving skole, og heller gjøre den om til 1-4 skole.

Figur 2.4: Oppsummering av skolesaken i Tvedestrand kommune (Tvedestrandsposten)

Etter flere omganger i kommunestyret, ble det vedtatt at tre av de minste barneskolene skulle legges ned høsten 2000. Disse skolene var da udelte og todelte klassemessig. Elevene fra Angelstad skole ble flyttet til Songe skole, elevene fra Laget skole ble flyttet til Tvedestrand skole, og elevene fra Lyngør skole ble flyttet til Gjeving og Dypvåg skoler (Jf. figur 2.3).

Det er Lyngør som er utgangspunktet for denne undersøkelsen. Jeg har valgt å ta for meg Lyngør fordi det er et sted som tillegges flere betydninger. Det er et lite, levende helårssamfunn, og et ferie- og turiststed om sommeren.

2.3 Presentasjon av Lyngør

Lyngør er et øysamfunn med omkring 100 fastboende innbyggere. Stedet ligger omkring to mil øst for Tvedestrand sentrum, fem minutters båttur ut fra Gjeving Brygge. Lyngør er hva man ofte kaller en ”sørlandspørl”, med en stolt historie fra seilskutetida. I 1991 ble Lyngør kåret til å være et av Europas best bevarte tettsteder. Lyngør er et yndet feriested, og mange av husene benyttes kun som feriehus. Om sommeren mangedobles befolkningen når turistene inntar øyene.

Figur 2.5 og 2.6: Bilder fra Lyngør om sommeren

I en magistergradsoppgave i etnologi fra 1983 tar Fritzner for seg Lyngørs utvikling fra 1910 til 1983, og har til hensikt å undersøke hvordan det vil gå med Lyngør fremover. Vil stedet fortsette å være et levende lokalsamfunn, eller vil det bli det hun kaller en turistby? Mitt prosjekt kan på mange måter sees som en oppfølging av Fritzners oppgave, og jeg vil derfor ta for meg de hovedtrekk i Lyngørs historie hun legger vekt på.

Tiden fra 1850 til 1914 var Sørlandets glansperiode, og Lyngør vokste kraftig i løpet av denne perioden. I 1815 var innbyggertallet 193 personer, mens det i 1875 var steget til 514 personer. I 1910 var samfunnet i Lyngør preget av sjøfarten, og den største yrkesgruppen var sjøfolk. All aktiviteten i sjøfarten gav ringvirkninger i resten av samfunnet, med stort utvalg av butikker og tjenester. Den sosiale lagdelingen var tydelig, med flere redere, kapteiner og styrmenn. Dette var folk med lang utdannelse og erfaring til sjøs, og de var hovedsakelig bosatt i store skipperhus på Holmen og Odden (figur 2.7). Sjømenn og vanlige arbeidere var stort sett bosatt på Lyngørsida. Lyngør fikk skole alt i 1826. Denne skolen var kjent for å ha høy standard. Det var også privat middelskole i Lyngør en periode (Fritzner 1983).

Figur 2.7: Kart over Lyngør (Geodata As Finn.no).

Lyngørs historie på 1900-tallet ligner mange andre små kystsamfunn på Sørlandet. Stedet blomstret under seilskutetida. Etter 1914 var denne tiden definitivt over, og Lyngør kom, som mange andre sjøfartssteder, inn i en befolkningsmessig krise. Fra 1910 til 1930 sank befolkningstallet med 34,5 %, fra 513 i 1910 til 336 i 1930. Mange emigrerte til Amerika og flere redere, skippere og styrmenn flyttet til større steder. Antall hushjelpere og tjenere gikk også ned da mange i overklassen flyttet fra stedet. Utflyttingen fikk konsekvenser også for handel og håndverk/industri (Fritzner 1983).

Etter andre verdenskrig fortsatte befolkningsnedgangen i Lyngør. Blant annet førte sentraliseringspolitikken til at flere og flere funksjoner ble flyttet til Tvedestrand. Skolen på Lyngør ble allerede i på slutten av 1950-tallet foreslått nedlagt og sentralisert, men forslaget møtte massiv motstand. Det ble også den gang argumentert med at uten skolen ville ikke Lyngør overleve som lokalsamfunn. I tillegg førte utdanningsekspløsjonen fra 1970-tallet mange unge bort fra Lyngør til utdanning og jobb andre steder. Andelen av befolkningen over 50 år økte til 40-50 % av totalbefolkningen på 1960- og 70-tallet. Denne trenden ble også forsterket av at få unge etablerte seg på stedet (Fritzner 1983).

På dette tidspunktet, hadde sommerturismen imidlertid kommet i gang for alvor. Det var bygget en del hytter, men de fleste av sommergjestene var enten tidligere fastboende eller etterkommere av slike som hadde beholdt bolighusene som sommerhus. Det ble derfor stadig flere mørke vinduer i tomme hus i vinterhalvåret. Når de fastboende flyttet ut, flyttet sommergjestene inn.

Med ”den grønne bølgen” på slutten av 1970-tallet snudde imidlertid tendensen, og folk begynte igjen å bosette seg i utkantområder. Fremdeles var det nedgang i befolkningstallet, men nedgangen var ikke like stor som i årene før. Unge mennesker vendte hjem igjen etter studier ute (Fritzner 1983). Lokalsamfunnet i Lyngør var på denne tiden preget av optimisme og tro på at den negative utviklingen kunne snu. Dette fikk ekstra drivkraft da Lyngør ble kåret til Europas best bevarte tettsted i 1991. Lokalbefolkningen fikk lønn for arbeidet med å opprettholde stedet som levende lokalsamfunn, og stedet var preget av det en informant kalte ”aktiv optimisme”. I begrunnelsen for kåringen ble det, i tillegg til det arkitektoniske uttrykket, lagt stor vekt på at øysamfunnet var et helårssamfunn med skole, post og butikk.

Befolkningen i Lyngør har vist et voldsomt engasjement for lokalsamfunnet ved flere anledninger. De har kjempet for båtselskap, post, boplikt, og ikke minst skolen. Skolen i Lyngør ble etablert i 1826 (figur 2.8 og 2.9). Skolebygningen som ble brukt frem til skolen ble lagt ned i år 2000 ble tatt i bruk i 1876. Elevtallet var på sitt høyeste rundt år 1900 med ca 90 elever. Etter 1945 sank elevtallet raskt, og fra 1960 til 2000 varierte det fra seks til tjue elever. Da skolen ble lagt ned i år 2000 var det 18 elever ved skolen fordelt på to klasser fra første til syvende årstrinn.

Figur 2.8: Bilde av skolebygningen.

Figur 2.9: Fane for Lyngør skole

Som nevnt ovenfor er det særlig tre servicetilbud et lokalsamfunn trenger for å opprettholdes: post, butikk og skole. Butikk er det i Lyngør, men de mistet postkontoret på 1990-tallet. I stedet fikk de landpostbud. Forslag om å legge ned skolen i Lyngør er en trussel øysamfunnet har levd med lenge, og en sak som hver gang vekket stort engasjement blant innbyggerne. De kjempet blant annet gjennom leserbrev og artikler i lokalavisa, samtaler og påvirkning av kommunestyrerepresentanter og saksbehandler, og ved å stille opp på komitémøter og kommunestyremøter.

Da det så ut som skolen likevel kom til å bli lagt ned, startet et utvalg i Lyngør arbeidet med å starte privatskole i den gamle skolebygningen. Dette arbeidet tok imidlertid for lang tid og det var blant annet problemer med å få tillatelse og å skaffe lærere. Arbeidet ble avsluttet da de innså at de ikke ville få alle barna tilbake til Lyngør, siden de allerede var integrert i en ny klasse på en ny skole på fastlandet.

Lokalsamfunnet i Lyngør tapte altså kampen om skolen, og klarte heller ikke å opprette privatskole. Forestillingen innbyggerne i lokalsamfunnet hadde om Lyngør som sted og skolens plass i denne forestillingen, skilte seg vesentlig fra den forestillingen de kommunale politikerne og saksbehandlerne hadde. Og dette er kjernen i oppgaven min: hvordan konstrueres sted av ulike grupper og fra ulike posisjoner? Før jeg kommer nærmere inn på dette i analysekapitlene, vil jeg nå presentere det teoretiske rammeverket jeg baserer analysen på, og de metodene jeg har brukt for dataproduksjon og analyse.

Kapittel 3: Teoridiskusjon

3.0 Innledning

I dette kapittelet skal jeg diskutere relevant teori som kan belyse problemstillingene. Prosjektet handler altså om hvordan sted konstrueres forskjellig i ulike sammenhenger og ut fra ulike posisjoner og hensikter. I tillegg ønsker jeg å få fatt i hvordan skolenedlegging kan avdekke og gi tilgang til hvordan steders mening blir utfordret og debattert. For å få fatt i de ulike meningene som tillegges sted vil jeg ta utgangspunkt i diskursteori og sosial konstruktivisme, og diskutere hvordan dette utgangspunktet kan vise seg nyttig. Med dette teoretiske grunnlaget i mente vil jeg så diskutere stedsteori og undersøke hvordan sted kan konstrueres på ulike måter. Til sist vil jeg gå inn i teori om lokalsamfunn og diskutere hvordan forståelser om lokalsamfunn og skolen som sosial arena kan ha betydning for hvordan man forstår sted.

3.1 Diskursanalyse

Diskursanalyse er både en teori og en metode. Teorien fokuserer på epistemologi. Diskursteori legger til grunn at vi ikke kan oppleve virkeligheten direkte, vi kan kun oppleve den gjennom re-presentasjoner i språket. Ved hjelp av språket skaper vi representasjoner, som ikke bare er avspeiling av virkeligheten, men som også bidrar til å skape en virkelighet (Jørgensen og Phillips 1999). Dette betyr at vi ”ser” og forstår verden gjennom representasjoner og diskurser. En diskurs kan defineres som *”sets of connected ideas, meanings and practices through which we talk about and or represent the world”* (Valentine 2001:342). Hvordan man snakker om og behandler et sted påvirker i sin tur hvordan stedet oppfattes, og hvordan man i fremtiden vil behandle stedet.

Diskursanalyse var opprinnelig en lingvistisk metode, hvor man forstår representasjoner som tegn i språket og hvor man forsøker å avdekke mening ved å sette tegn i forbindelse med hverandre gjennom språkanalyse. Med Michel Foucault (referert i Hall 1997) fikk imidlertid diskursanalysen en vending fra språk til diskurs, hvor man anser diskurs som produktet av en kobling mellom makt og kunnskap. Makt er i følge Foucault ikke kun en negativ kraft som

virker fra et punkt mot et annet. Makt sirkulerer, er produktiv så vel som undertrykkende, og maktrelasjoner gjennomsyrrer alle nivåer av sosial eksistens. På denne måten introduserte Foucault et nytt maktbegrep, som kan oppsummeres i at makt kommer overalt fra, og opererer overalt. Foucault forstår diskurs som et system av representasjoner, hvor man er interessert i reglene og praksisene som produserer meningsfulle utsagn og regulerer diskurser i ulike perioder. Fokuset blir dermed å studere hvordan de utsagn og virkeligheter som konstrueres blir produsert ut fra visse hensikter, og analysere hvordan makt virker inn på representasjonenes gjennomslagskraft (Hall 1997). Hvordan det snakkes om sted, og hvilke argumenter/representasjoner som regnes for gyldige eller ikke gyldige, er dermed viktig i analysen.

Diskursteori handler om produksjon av kunnskap gjennom språket, men den handler også om praksis, på den måte at alle sosiale praksiser inneholder mening. Ettersom mening former og påvirker hva vi gjør, vil alle praksiser innbære et diskursivt aspekt. I følge Foucault definerer diskursen hva vi kan ha kunnskap om. Samtidig som diskursen *definerer inn* hva vi kan snakke om, hvordan vi kan snakke om det, hvordan vi skal oppføre oss i bestemte perioder, *definerer* den også *ut* andre måter å snakke og oppføre seg (Hall 1997).

Foucault fokuserte på kunnskapsproduksjon gjennom diskurs i ulike historiske perioder. Jeg vil imidlertid fokusere på konstruksjon av sted i ulike sammenhenger og på ulike nivåer i samme historiske periode. Dette ut fra en antagelse om at det finnes mange ulike diskurser som kjemper om hegemoni og produserer kunnskap ut fra ulike hensikter (Jørgensen og Phillips 1999). Ulike posisjoner vil skape forestillinger av virkeligheten som sammenfaller med det man har intensjoner om å gjøre (Marvasti 2004). I mitt prosjekt vil diskursanalyse være aktuelt for å finne ut hvordan sted konstrueres ut fra visse hensikter og målsettinger hos de ulike aktørene eller posisjonene. Videre er spørsmålet hvem som vinner frem med sine representasjoner, hvordan kunnskap produseres som "sannhet" ved hjelp av diskursiv makt, og opprettholdes gjennom diskursivt arbeid.

Ved å godta noe som en sannhet, reproducerer vi representasjonen og gjør den virkelig. Ulike oppfatninger om hva noe er eller ikke er, er dermed ulike representasjoner av samme fenomen, men som oppleves som sant for bærerene av representasjonen. På denne måten kan det gi mening at ulike posisjoner oppfatter en sak helt forskjellig, og ved å ta utgangspunkt i

diskursteori kan man undersøke hvorfor de ulike posisjonene representerer virkeligheten slik de gjør. Når bærere av en representasjon institusjonaliserer seg, dannes det en posisjon i diskursen. Hvis det for eksempel blir dannet mer eller mindre faste grupper for å aksjonere for opprettholdelsen eller nedleggingen av en grendeskole, kan disse sees som posisjoner i diskursen som hver på sin måte søker å kommunisere sitt virkelighetsbilde. Innen diskursteori er ikke poenget å finne frem til en sannhet, men å undersøke hvordan ”sannhetseffekter” skapes og reproduseres (Jørgensen og Phillips 1999). I dette prosjektet skal jeg undersøke hvordan Lyngør blir representert når man for eksempel snakker om stedet som turiststed og når man snakker om det i forbindelse med skolenedlegging, og hvordan virkeligheten eller stedet tilsynelatende endres ut fra de ulike hensiktene. Innen dette ligger et maktelement, og man kan prøve å avdekke makten ved å gå inn i, eller bak teksten, for å få tak i den egentlige meningen.

I følge Neumann (2001) er en grunnleggende diskursiv innsikt at det ofte er *hvem* som sier noe som er viktig, snarere om hva eller hvordan man sier det. Dette har med subjektposisjoner å gjøre. Subjektposisjoner kan sammenlignes med roller, men har en videre betydning. Diskursen setter opp hele ”pakker” for hvordan man skal leve og oppføre seg, disse er uavhengige av spesifikke sosiale kontekster. Subjektposisjoner blir tillagt personer, og personene kan dermed si og gjøre ting mer eller mindre i samsvar med subjektposisjonen, men den subjektposisjonen som er tillagt en person vil være med på å bestemme i hvilken grad en person vil ha ”rett” eller være i posisjon til å uttale seg som han/hun gjør innen visse diskurser. Det er altså posisjonen det snakkes fra som må være fokuset, ikke personen i seg selv.

En diskursanalytiker vil alltid lese sosiale prosesser som tekst, og analysere språket for å avdekke hvem som har produsert representasjonene og med hvilken hensikt. Neumann (2001) skriver at tekst er språk som utfører et eller annet arbeid. Språklige uttrykk har ofte dypere og mer sammensatte meninger enn det som faktisk står skrevet, eller blir sagt. Diskursteori, hvor man benytter seg av tolkning av tekst, metaforer, dikotomier, teorier og narrativer, er svært nyttig til å undersøke hvilken mening som ligger i de språklige uttrykkene. Ved å gjøre en helhetlig analyse kan man søke å avdekke hvordan representasjonene blir koblet sammen på ulike måter for å fremme en sak (Neumann 2001).

I en diskursanalyse er det altså ikke forfatteren, eller avsenderen av en tekst eller budskap som er det viktige. Det man skal studere er tekstens autoritet, og de sosiale og politiske faktorene som gir teksten makt til å påvirke menneskelig handling. Man må undersøke hvilke virkeligheter, eller måter å se verden på, som blir muliggjort gjennom teksten. Dette betyr at når jeg skal analysere en sosial prosess, konstruksjon av sted, ut fra et diskursanalytisk perspektiv kan jeg ikke behandle dataene som fakta, men som representasjoner som innebærer koblingen mellom makt og kunnskap, altså mellom måter å ha kunnskap på og deres politiske implikasjoner (Marvasti 2004). De politiske implikasjonene blir her for eksempel bevilgninger til skolen, til båtskyss, eller til generell tilrettelegging for helårsbosetting i Lyngør.

For å få fatt i dette kan også teori om representasjon og tegn være et hjelpemiddel. I følge Holloway og Hubbard (2001) refererer representasjon til alle typer kommunikasjon. Når jeg skal undersøke de ulike representasjonene av Lyngør og grendeskolens betydning, må jeg studere hvilke tegn og symboler forfatterne og intervjuobjektene bruker for å få frem sitt syn, altså hvilke ord og argumenter de bruker. Når vi kommuniserer med hverandre benytter vi alltid tegn. Tegn blir i denne sammenhengen definert som ”noe som står for noe annet” eller representerer noe annet, og som kan kommunisere mening (Holloway & Hubbard 2001). Tegn kan være alt mulig som kommuniserer mening, men jeg vil konsentrere meg om språklige tegn, da det er skriftlige og muntlige kilder jeg skal benytte meg av i analysen. Tegn er arbitrære og man er dermed avhengige av enighet om hva de skal bety for å forstå hverandre. Det er ikke gitt at et ord alltid skal bety det samme. Alle tegn, symboler eller ord har ulike konnotasjoner, eller assosiasjonsfelt rundt seg, som gjør at det får en bestemt mening i en bestemt situasjon (Fossåskaret et al. 1997).

Tegnets mening er i dette perspektivet ikke fastlagt i utgangspunktet, men gjennom diskursen søkes enkelte meninger å fastlegges i bestemte betydninger, ved å koble kunnskap sammen på bestemte måter. En diskurs kan beskrives som en fastlagt betydning innen et bestemt område, og etableres ved at mening utkrystalliseres rundt nodalpunkter. Nodalpunkter er representasjoner eller tegn som står spesielt sterkt, og som andre representasjoner eller tegn ordnes rundt, og som de får mening fra (Jørgensen og Phillips 1999). For meg vil det være viktig å undersøke hvilke representasjoner av sted som fungerer som nodalpunkter i ulike

diskurser, og søke å finne ut hvordan argumentene er intensjonelt koblet sammen for å tjene en spesiell hensikt.

Med dette vitenskapsteoretiske utgangspunktet vil jeg altså søke å få fatt i konstruksjon av sted. Diskursanalyse er en metode for å gripe mening og konstruksjon av mening, i dette prosjektet konstruksjon av mening rundt sted. Ulike forståelser av sted er tema for neste underkapittel.

3.2 Sted

Jeg tar utgangspunkt i at sted blir sosialt konstruert. Dette betyr at meningen eller betydningen sted blir tillagt ikke er naturlig og objektiv, men at representasjonene av stedet blir skapt gjennom diskurser, hvor noen har mer makt til å definere sted enn andre. Dette er imidlertid kun en del av diskusjonen rundt stedsbegrepet, og for å utdype forståelsen av hva et sted er vil jeg nå ta for meg hovedtrekk i den delen av stedsdiskusjonen som er relevant i mitt prosjekt.

Stedsbegrepet er som sagt ikke et entydig begrep, og ulike betydninger har blitt tillagt begrepet i ulike historiske perioder. I følge Agnew (1987 referert i Berg og Dale 2004) har det historisk hovedsaklig vært tre hovedforståelser av stedsbegrepet i geografifaget: sted som lokalitet, sted som følelse (sense of place), og sted som arena for samhandling (locale). Disse er grunnet i henholdsvis et objektivt/materielt stedsbegrep, et subjektivt/eksistensielt stedsbegrep og et intersubjektivt/kontekstuellet stedsbegrep. Alle disse forståelsene av sted har blitt kritisert som ufullstendige. Berg og Dale (2004) legger vekt på at sted inneholder alle dimensjonene: materialitet, praksis og opplevelse. Hvilken dimensjon man har fokus på er avhengig av problemstillingen man jobber ut fra.

Globalisering og ”den kulturelle vendingen” i geografien på 1980- og 90-tallet har ført til nye måter å tenke omkring sted på. Det har blitt påstått at sted, rom og avstand mister betydning gjennom globaliseringsprosessen, at steder homogeniseres, og at geografien på den måten er ”tilintetgjort”. Dette er imidlertid blitt tilbakevist, og gjennom debatten om globalisering har geografer utviklet nye og fruktbare måter å konseptualisere sted og globalisering på. Steder blir nemlig ikke bare like, det skapes også nye forskjeller mellom steder gjennom

globaliseringen. Steder settes i nye relasjoner til hverandre. På denne måten fører "time-space-compression" med seg nye relasjoner mellom steder. Harvey (1996 referert i Cresswell 2004) mener f.eks. at steder har fått en viktigere betydning gjennom globaliseringsprosessene ved at det er en stadig større mobilitet i produksjon og investeringer, og at steder dermed konkurrerer med hverandre i større grad enn tidligere. Sted blir i denne sammenhengen en slags "fixed capital" som konkurrerer med andre former for mer mobil kapital. Svekkede relative avstandsforhold får kapitalen til å utnytte geografien mer effektivt (Harvey 1989 referert i Berg og Dale 2004). Debatten om skolenedlegging kan sees i denne sammenhengen. Steder og lokalsamfunn er lokalisert på samme geografiske plassering som før, men den relative avstanden til nærliggende steder har minsket blant annet på grunn av bedre kommunikasjons- og transportmidler. Dette gjør at det relasjonelle forholdet til omliggende steder endres, ikke minst når begrensede økonomiske midler i kommunebudsjettet skal fordeles.

Castree (2003 referert i Berg og Dale 2004) trekker frem fem årsaker til at steder kan være en del av det globale og av det unike lokale på en gang. For det første, er det fremdeles avstander mellom steder, tross all nyvinning i kommunikasjon. Sentrum og utkant eksisterer fremdeles, og Lyngør vil for eksempel fremdeles oppfattes som et utkantsted, tross raske båter og biler. For det andre, mener han steder er bundet sammen fordi de er *ulike*, og det er denne ulikheten som driver globaliseringen videre. Lokalbefolkningen i Lyngør vil bo akkurat der fordi det er ulikt andre steder, ikke fordi det er likt. Det samme gjelder turistene som reiser til Lyngør, de besøker stedet fordi det er noe særegent ved det. For det tredje reagerer steder ulikt, selv om de blir utsatt for mange av de samme globale kreftene. Det er faktorer som gjør stedet særegent og disse vil virke inn på hvordan de globale prosessene får lokale tilsvær. I Lyngør har lokalbefolkningen jobbet mot sentraliseringsprosesser og avfolkning blant annet ved å få innført boplikt, og da trusselen om skolenedlegging ble akutt begynte de arbeidet med å få opprettet en privatskole. For det fjerde er de fleste sosiale relasjoner lokale, ikke globale. Hjemmet og lokalsamfunnet er fortsatt steder som har stor betydning i folks hverdagsliv. Selv om verden har blitt mer global lever menneskene sine liv lokalt, og selv om voksne i større grad har sine sosiale nettverk i utstrakte "communities" ved at de jobber og har sine sosiale nettverk hovedsakelig andre steder, har de også ofte en lokal tilhørighet i lokalsamfunnet de bor i (Valentine 2001). Ikke minst gjelder dette barn og barns hverdagsliv, der også skolen innehar en spesielt sentral rolle. Hvor barna går på skole, og hva slags nærmiljø man bor i er

viktig for folk. I den humanistiske geografien fokuserte man på sted som følelse, eller "sense of place", og særlig var det da en forståelse av sted som "hjem", et sted for trygghet og hvile (Tuan 1991 referert i Cresswell 2004). I denne retningen er det menneskers identifisering gjennom å "leve i sted" som er fokuset (Antonsen 2001). Relph (1976:1 referert i Holloway & Hubbard 2001) skriver: "*to be human is to live in a world that is filled with significant places: to be human is to have and to know your place*". Dette innebærer at folk føler tilhørighet til steder, og vil behandle sted ut fra dette. I kontekstkapittelet var jeg inne på at trussel om skolenedlegging kan oppleves som en trussel mot hjemmet og følelsen av eierskap til stedet. Ved å true skolens eksistens, trues også familielivet og hjemmet. Dermed er det relevant å undersøke hvordan denne følelsen av sted som hjem aktiveres i debatten om skolenedlegging. "Sense of place" blir i nyere teori særlig brukt i koblingen mellom sted og identitet, hvor stedsidentitet og menneskelig identitet utvikles i samspill med hverandre. Det siste punktet Castree peker på er at ikke alle steder er like tett knyttet til det globale nettverket, men har mer eller mindre med globale krefter å gjøre. Alt dette har ført til en ny forståelse av steder som på den ene side ses på som unike, og på den andre side som sterkt sammenbundet og gjensidig avhengige (Berg og Dale 2004).

Massey (1991, 1993 referert i Berg og Dale 2004) foreslår et relasjonelt stedsbegrep med utgangspunkt i en forståelse av sted som møteplass. Hun vektlegger først at steder er *åpne*, med relasjoner som strekker seg langt utover det lokale. Ingen steder er lukkede, det finnes alltid relasjoner til andre steder, og steder behandles ut fra deres relasjoner til andre steder. Så trekker hun frem at steder er *dynamiske* og stadig i endring. Gjennom ulike sosiale prosesser vil stedet konstrueres ut fra ulike hensyn og målsettinger, bli tillagt nye meninger og nye praksiser. Det tredje punktet er at steder er *gjensidig avhengige* av hverandre, og alltid er i relasjoner til andre steder, som de defineres i forhold til. Det siste punktet Massey peker på, er at mennesker og steder er *gjensidig konstituerende*, det vil si at mennesker og steder utvikler identitet i samspill med hverandre. Massey er opptatt av det relasjonelle og identitetsmessige ved sted. Dette kan, sammen med mer diskursive teorier være nyttig i dette prosjektet.

3.2.2 Marginale steder

Shields (1991) tar for seg hvordan diskurser skaper forestillinger og myter om steder, som både påvirker sted og menneskers forbindelser med steder. Han tar utgangspunkt i at et sted aldri kun er en lokalitet, men derimot alltid et sted for noe eller noen. Den kulturelle kontekst av forestillinger og myter legger til det klassiske *genus loci* et lag av mening, som ikke trenger å ha noe med det fysiske stedet å gjøre. Marginale steder er for Shields steder som befinner seg i periferien av det kulturelle og økonomiske system, som bestemmer hvordan steder er rangert i forhold til hverandre. De marginale stedene blir sett ned på i den dominante kulturen, men har samtidig en viktig funksjon i konstruksjonen av forestillingene og det følelsesmessige repertoaret i den dominante kulturen. Slike steder kan fungere som ”den andre”, som mer sentrale steder kan skille seg ut fra, og bedrive marginale aktiviteter som er adskilt fra hverdagslivet. Marginale steder blir altså konstruert som marginale av aktører i den sentrale posisjonen.

Dette handler om hvordan sted tillegges ulike meninger gjennom representasjoner. Shields (1991) benytter seg av begrepet ”social spatialisation”- sosial romliggjøring, for å beskrive den sosiale konstruksjon av det romlige, som består av både diskursive og non-diskursive elementer, praksiser og prosesser, og som befinner seg både i det sosialt forestilte og i de konkrete endringer i landskapet. Han forklarer prosessen med at aktører tar i bruk det materielle og sosiale gjennom sine praksiser, og produserer representasjoner og forestillinger om steder som de enten tar innover seg og reproducerer eller forsøker å endre (Hidle 2004). Forestillinger av sted, er de meningene sted blir tillagt, uavhengig av om de stemmer med ”den objektive virkeligheten” eller ikke (Shields 1991). Hvis disse representasjonene blir godtatt som sanne kan de bli fasttømret i stedsmyter og forestillinger om sted, og ha en viktig funksjon i hvordan man forstår omverdenen (Holloway og Hubbard 2001).

I denne prosessen ligger det et maktelement. Noen posisjoner har mer makt til å definere sted enn andre, og vil dermed kunne produsere kunnskap om sted som strukturerer hvordan folk vil forholde seg til stedet. Stedsmyter består altså også av representasjoner som benyttes som meningsbærende elementer for hva stedet er. Stedsmyter som blir sett på som sanne og virkelige er dermed de representasjonene folk forholder seg til når det gjelder bestemte steder,

og de vil påvirke deres praksiser i forhold til disse stedene. På denne måten er stedsmyter produktet av sosiale praksiser hvor diskurser rundt sted og rom formes, og selve resultatet av den sosiale romliggjøringen (Hidle 2004). Shields (1991) mener at det er viktig å utforske de allerede eksisterende diskursene om sted, å undersøke hvordan steder har kommet i ulike forhold til hverandre, og hvem som hadde makt over prosessen som gjorde at det har blitt slik det har blitt. Det jeg gjør når jeg undersøker de ulike representasjonene som finnes av Lyngør, er å undersøke stedsmytene, hvilke fortellinger som fortelles om stedet, og dermed hvordan stedet behandles sosialt og i praksis.

Shields (1991) trekker frem Foucault's diskursens funksjon, og sier at diskurser om rom får innflytelse som diskurser om rom gjennom at myter og forestillinger om steder blir "metaforer vi lever gjennom", og som i sin tur påvirker steder (Lakoff & Johnson 1979 referert i Shields 1991). Disse metaforene kan være forskjellige i ulike diskurser. I en økonomisk og kapitalistisk diskurs, vil metaforene vi lever gjennom kanskje handle om hvor "lønnsomt" stedet er, mens i en bosettingsdiskurs vil de romlige metaforene handle om andre kvaliteter ved stedet. Romliggjøring kommer tydeligst til syne gjennom de romlige praksiser og i konnotasjonene folk assosierer med steder. Det dannes forestillinger om steder som ikke nødvendigvis har så mye med virkeligheten eller dagliglivet på stedet å gjøre. Slike forestillinger om sted dannes både gjennom interaksjonen mellom mennesker og sted, og gjennom relasjonene til andre steder. Konnotasjonene, symbolene og meningene som tillegges stedet vil variere ut fra hvilken posisjon, og hvilke hensikter man har med representasjonene.

Gjennom dette blir steder assosiert med spesielle aktiviteter, mens andre aktiviteter blir utestengt. Enkelte aktiviteter blir sett som riktige og viktige, mens andre aktiviteter ikke blir regnet som en del av forestillingen om stedet. Slik blir steder tatt ut av de romlige relasjoner i den virkelige, fysiske verden og inn i den symbolske verden av kulturelle signifikanter. Dette er ikke en prosess som skjer av seg selv, men som bringes fram på grunnlag av ulike interesser og fra posisjoner som har makt til å definere hvilken mening et sted skal bli tillagt (Jf. kapittel 3.1). Metaforene og de kulturelle signifikantene har i høy grad innvirkning på den fysiske verden ved at folk tar beslutninger på grunnlag av dem. Beslutninger om å dra til stedet eller ikke, om det er et bra eller dårlig sted, og i dette prosjektet: om stedet trenger eller har krav på en skole eller ikke, blir tatt blant annet på grunnlag av slike forestillinger om sted.

Ved å undersøke hvilke sett av tanker og ideer de ulike aktørene tillegger grendeskolen og Lyngør, kan jeg få innblikk i hvordan representasjonene varierer og endres over tid, eller fra sak til sak. Det finnes alltid ulike forestillinger om et sted, men en type forestilling vil gjerne vinne frem som rådende, en forestilling mange kan enes om. Ved siden av denne hovedforestillingen kan det eksistere flere mer perifere forestillinger om samme sted. Stedsmytene endres gradvis gjennom endret praksis og gjennom at nye posisjoner i diskursen, kanskje mer perifere forestillinger vinner frem (Holloway og Hubbard 2001).

3.2.3 Makt og kamp om steder

Holloway og Hubbard (2001) mener at de enkelte stedene blir hva de blir på grunn av ulike maktforhold. I følge Foucault (1981 referert i Holloway og Hubbard 2001) er makt noe som finnes overalt, og som kommer fra alle steder: det finnes ikke noe rom utenfor makten. Foucault hevdet også at makten ble skjult gjennom "normalisering" og disiplinering, slik at folk følger maktens krav "av seg selv". Ved at visse aktiviteter og adferdstyper blir regnet som riktige, utvikles normer og regler for ulike steder, og forskjellige steder dannes. De blir en del av den dominerende diskursen, som forteller oss hva som er og ikke er tillatt (Hall 1997).

Dette kan kobles sammen med Rose (1990 referert i Valentine 2001) som hevder at man må spørre hvem som definerer lokalsamfunn eller sted, samt hvorfor og hvordan de gjør det. Diskurser er med på å produsere den sosiale virkeligheten og innehar en rekke retoriske funksjoner. Det vil si at diskurser som fremmer en side av en sak eller en konflikt, tjener hensiktene til en gitt posisjon i diskursen (Marvasti 2004). Her kommer maktelementet inn. Stedsmyter er representasjoner av sted som tjener en hensikt, og blir opprettholdt ved det Neumann (2001) kaller diskursivt arbeid. Det diskursive arbeidet krever at aktørene/posisjonene i diskursen innehar makt til å få sine representasjoner av virkeligheten til å gjelde som sanne også for andre. Når jeg skal undersøke hvilke representasjoner som finnes av Lyngør og grendeskolen må jeg altså undersøke hvordan diskursen om stedet har kommet til, hvilke praksiser og maktreasjoner som virker inn i den, hvilke grupper som er bærere av de ulike representasjonene og hvordan diskursen påvirker folks forestillinger av sted (Doel 2003).

Det vil alltid være ulike interesser som kjemper om hvordan et sted skal defineres og dermed også hvordan stedet skal bli brukt i fremtiden. Jess og Massey (1995) peker på at kampen om å definere steder ofte får utløp i ulike representasjoner av historien, hvor man legger vekt på forskjellig ting alt etter hvilke interesser man har. De kaller dette "contestation of place", kamp om steder, og handler om konkurrerende krav på å definere meningen med steder. Gjennom dette følger også retten til å kontrollere stedenes bruk i fremtida. Debatten om skolenedlegging kan sees som en slik kamp om å definere sted. Representasjonene vil legge vekt på enkelte ønskede aspekter ved stedet, og viske vekk uønskede aspekter. For å få tak i de ulike representasjonene, og undersøke hvilke representasjoner som når frem som gjeldene, kan man få tak i hvem som sitter med makten, og er bærere av den dominerende diskursen.

Det finnes imidlertid mulighet for motstand mot den dominerende diskursen gjennom utøvelse av andre ideer, meninger og praksiser enn det den dominerende representasjonen i diskursen setter opp. Utøvelse av makt fra en gruppe kan gi opposisjon i en annen gruppe, og denne opposisjonen kan kalles den svake eller marginale parts makt (Holloway og Hubbard 2001).

Kampen for hva et sted skal være foregår i hverdagen. For å avdekke motstand mot de dominante representasjonene av sted er det viktig å undersøke de mindre og hverdagslige handlingene. Disse handlingene og praksisene har potensial til å utfordre den rådende forståelsen av sted (Shields 1997 referert i Holloway og Hubbard 2001). Ved å bo i Lyngør og engasjere seg i lokalsamfunnet, søker lokalbefolkningen gjennom hverdagspraksis å opprettholde Lyngør som et levende lokalsamfunn. Dette kan forstås som motstand mot den sentraliseringsprosessen de mener lokalpolitikere og kommuneadministrasjonen driver innad i kommunen. Ved å bosette seg/leve på marginale steder viser man motstand mot den dominerende trenden.

I kamper for å beholde grendeskoler argumenteres det ofte med skolens betydning for nærmiljø og lokalsamfunn (Jf. kapittel 1 og 2). Av denne grunn vil jeg videre i dette kapittelet gå inn i begrepet lokalsamfunn for å undersøke hvordan dette kan være nyttig i denne oppgaven.

3.3 Lokalsamfunn

En debatt om skolenedlegging fører ofte til mobilisering i lokalsamfunnet, hvor skolens betydning for stedet vektlegges. Trusselen om skolenedlegging kan føles som en trussel mot familiens hverdagsliv, hjemmet og lokalsamfunnet som hjem (Jf. kapittel 1 og 2). Når en slik trussel går såpass nært inn på privatlivet til familiene, vil de gjerne forsøke å få innflytelse på beslutningsprosessen. Denne mobiliseringen kan være en del av en lokalsamfunnsbasert aktivisme. Jeg vil i denne siste delen av teorikapittelet gå inn i teori om lokalsamfunn. Jeg vil først kort presentere hvordan begrepet er brukt i norsk forskning, og hvilke betydninger det engelske begrepet "community" innehar. Deretter vil jeg gå inn i begrepet lokalsamfunnsbasert aktivisme, før jeg til slutt diskuterer hvordan begrepet lokalsamfunn har blitt brukt i forskning og hvordan det er aktuelt for meg å benytte meg av det i analysen.

Det engelske begrepet "community" fanger inn flere betydninger enn det norske "lokalsamfunn". I følge Schiefloe (2003) er det spesielt i tre betydninger begrepet blir oversatt til norsk. Den første er "community" i betydningen lokalsamfunn, som *et geografisk avgrenset bosted*. Den andre er i betydningen sammenslutning som knytter folk sammen gjennom *felles tilhørighet*. Denne formen for tilhørighet kan oppstå i flere ulike sammenhenger, for eksempel gjennom religion, felles interesser eller seksuell legning. Den tredje formen vi vanligvis oppfatter som en del av begrepet er det som oppstår gjennom et *opplevd fellesskap*. Dette innebærer bestemte sosiale kvaliteter som kommer til uttrykk gjennom identifikasjon, samhold og tilhørighet. Dette opplevde fellesskapet forutsetter tilhørighet, men ikke geografisk nærhet.

I norsk forskning har "community" ofte blitt oversatt med *nærmiljø*. I følge Kaarhus (1994 referert i Pløger 1997) har nærmiljø blitt et symbol for noe vi er for, og noe som er bra. Nærmiljøet symboliserer gjerne det engasjerte naboskap, det engasjerende lokale fellesskapet, de små tette homogene sosiale enheter, men også en sterk grad av uformell sosial kontroll (Pløger 1997). I rapporten "Om nærmiljøpolitikk" trekker Miljøverndepartementet frem viktigheten av nærmiljø for den normative og etiske gjenreising for ansvar, solidaritet og medmenneskelighet (Miljøverndepartementet 1993:12 referert i Pløger 1997). Nærmiljø kan, i følge Schiefloe (1981:2 referert i Aasen 1996) defineres som "det aktivitets- og relasjonsrom

som har utgangspunkt i menneskers bosted”. Nærmiljø kan deles inn i tre strukturer; en materiell, en organisatorisk og en sosial struktur. Strukturene inneholder henholdsvis det fysiske miljøet, lokalforvaltning i velforeninger og forholdet mellom innbyggerne i nærmiljøet. Nærmiljø er altså både fysisk og sosialt, det er knyttet til boligen og referer til en geografisk avgrenset enhet.

Skole er ofte viktig i nærmiljøet, og kan sees som både en fysisk og sosial institusjon som er viktig for opprettholdelse både av det sosiale liv i lokalsamfunnet. Skolen blir gjerne presentert som møteplass og sosial arena (Schiefløe 2003), med funksjon utover læringsinstitusjon, og for opprettholdelse av bosetting.

I en debatt om skolenedlegging kan lokalbefolkningen mobilisere ”community” i flere av disse betydningene i sin konstruksjon av sted, og i argumentasjonen for at grendeskolen ikke skal legges ned. Denne mobiliseringen av lokalsamfunnet kan få ulike utløp, og ofte vil det komme til uttrykk i forskjellige typer lokalsamfunnsbasert aktivisme som skriving av leserbrev, aksjoner og påvirkning av politikere på ulike vis (Valentine 2001).

3.3.1 Lokalsamfunnsbasert aktivisme

Tidligere i kapittelet diskuterte jeg hvordan sted fremdeles har betydning på tross av globaliseringsprosessene, om enn på andre måter enn tidligere. Steder har gjennom globaliseringsprosessene blitt knyttet sammen på nye måter blant annet gjennom bedre kommunikasjon, og de relative avstandene har blitt mindre (Jf. kapittel 3.2). Harvey (1989 referert i Massey og Jess 1995) mener at ”time-space-compression” og følelsen av å leve i en mer og mer ustabil, usikker og ukontrollert verden, får mennesker til å trenge en forestilling om sted som stabilt og trygt, og at man slik vil konstruerer sted som ”hjem”. Dette behovet kan få utløp i større grad av nasjonalisme, regionalisme og lokalisme, hvor folk søker en følelse av å kunne kontrollere sted, ved for eksempel å definere tydelig hva som er ”innefor” og ”utenfor”, samt søke å selv ta beslutninger hva angår det man oppfatter som ”eget” sted og hjem. I debatten om skolenedlegging ble Lyngør satt i en kommunal kontekst hvor de relative avstandene mellom lokalsamfunnene ble viktigere, og kommunen kunne legge ned eller flytte skolen til et annet sted. Dette utgjorde en trussel mot lokalsamfunnet og hverdagslivet i

familiene, og gav en følelse av å ikke ha kontroll over beslutninger som gjelder eget sted og hjem. For å søke å motarbeide trusselen utenfra, ble det mobilisert i lokalsamfunnet.

Lokalsamfunnsbasert aktivisme er et fenomen som kan oppstå når lokalsamfunnet føler seg truet eller utsatt på en eller annen måte, og særlig når innbyggerne ikke føler de har noen kontroll over beslutninger som omhandler dem og lokalsamfunnet deres. Trusselen mot lokalsamfunnet kan være av fysisk eller sosial art, som for eksempel veiutbygging eller ”innføring” av grupper lokalsamfunnet ønsker å ekskludere, eller nedlegging av viktige sosiale institusjoner, for eksempel skolen. Dette kan være i nabolagsbaserte lokalsamfunn eller i andre typer ”communities”, som utstrakte lokalsamfunn rundt en felles interesse.

I en debatt om skolenedlegging kan mobiliseringen lokalbefolkningen setter i gang for å beholde skolen, anses som en type lokalsamfunnsbasert aktivisme mot en trussel, mest av sosial art, men som også kan få fysiske og praktiske konsekvenser. Sterke diskurser om grendeskolen som symbol på et levende lokalsamfunn og en sosial arena for samhandling i lokalsamfunnet, kan bli mobilisert for å tenne engasjementet og få politikerne til å forstå hvilken betydning grendeskolen har i et lokalsamfunn. I slike situasjoner gir den ytre fienden medlemmene av lokalsamfunnet muligheten til å ha noe å identifisere seg *mot* (rose 1995), legge indre stridigheter til side og bygge på en følelse av fellesskap, felles interesser og felles identitet i lokalsamfunnet. I denne prosessen kan diskurser om stedet eller nabolaget som ”hjem” bli mobilisert, om hva som hører til ”hjemme hos oss” og hva som ikke hører til. Denne typen lokalsamfunnsbasert aktivisme blir ofte kalt NIMBYISM, fra ”Not-In-My-Back-Yard”, hvor man kjemper for å holde noen eller noe utenfor lokalsamfunnet (Valentine 2001, Massey og Jess 1995).

Lokalsamfunnsbasert aktivisme kan også være et resultat av marginaliseringen eller ekskluderingen av visse sosiale grupper. Utstrakte lokalsamfunn oppstår ofte på grunnlag av en kamp for sosial rettferdighet, er ofte autonome i den forstand at de ikke tilhører noe spesielt politisk parti og de opererer gjerne på flere geografiske nivåer. Slike grupper mobiliserer gjerne en bestemt gruppe eller typer av mennesker for å utfordre det de mener er urett ved å aksjonere på ulike vis (Valentine 2001). Lokalbefolkningen i Lyngør er ikke en marginalisert sosial gruppe, men de følte kanskje at deres stemme og deres lokalsamfunn ble marginalt i kommunal målestokk, særlig hvis grendeskolen ble lagt ned.

Lokalsamfunnsbasert aktivisme er avhengig av entusiastiske nøkkelpersoner, og gruppene kan lett falle fra hverandre hvis nøkkelpersonene mister kamplysten eller interessen for saken. Sakene denne typen aktivisme aktiveres av er ofte saker som seiler opp som viktige på grunn av spesifikke hendelser, slik som nye lovforslag, budsjettkutt og lignende, og slike lokalsamfunnsbaserte aktivistgrupper kommer og går ettersom sakene aktualiseres.

Det er spesielt når det gjelder lokalbefolkningen i Lyngør sin konstruksjon av sted, teori om lokalsamfunn kan vise seg nyttig. Jeg vil nå diskutere begrepet lokalsamfunn/”community” og undersøke hvilken relevans begrepet har i dag.

3.3.2 Nabolagsbaserte lokalsamfunn, et meningsløst begrep?

Begrepet lokalsamfunn blir i dagligtalen forstått som et geografisk avgrenset bosted, som gjerne blir tillagt positive funksjoner for det sosiale nærmiljøet (Shiefloe 2003). Nabolagsbaserte lokalsamfunn kan defineres som:

“A socially interactive space inhabited by a close-knit network of households, most of whom are known to one another and who, to a high degree participate in common social activities, exchange information, engage in mutual aid and support and are conscious of a common identity, a belonging together” (Cater og Jones 1989 referert i Valentine 2001:112).

Et nabolagsbasert lokalsamfunn bør i følge Cater og Jones inneholde nærhet, territorium, sosial likhet og være utviklet over tid. Dette fordi de sosiale nettverkene som er basert på ansiktskontakt skal være på sitt sterkeste i det umiddelbare nærmiljøet, men vil avta proporsjonalt med at avstanden øker. Felles aktiviteter, støtte og vennskap sees altså som et naturlig resultat av at man bor i samme nabolag. Mennesker er territorielle, og henter trygghet, støtte og identitet fra sine nærmeste omgivelser. Nabolagsbaserte lokalsamfunn kan på denne måten sees i sammenheng med forståelsen av sted som ”hjem” og ”dwelling” (Cresswell 2004). En følelse av felles territorium kommer ofte først til syne når stedet møter en trussel eller utfordring. Opplevelsen av gjensidige interesser og felles oppfatning av verden kan være viktig for at et lokalsamfunn skal kunne utvikle seg. Sosial solidaritet og gjensidig likhet er noe som fastsettes over tid (Cater & Jones 1989 referert i Valentine 2001).

Alle faktorene som er nevnt ovenfor, kan imidlertid kritiseres for å fokusere for mye på likhet og den litt enkle antagelsen om at gjensidige relasjoner utvikles som en naturlig følge av at man bor i samme gate eller område i byen. Dessuten beskriver de kanskje en rosenrød fortid. Dette har ført til en debatt om begrepets relevans i dag. Mange har utviklet teorier om nabolaglokalsamfunnets tilbakegang, og enkelte mener begrepet er klar for historiens søppeldynge. Debatten om nabolagsbaserte lokalsamfunn kan i følge Barry Wellman (1979 referert i Valentine 2001) deles i tre leire: de som mener lokalsamfunnet er tapt, de som mener lokalsamfunnet er reddet, og de som mener lokalsamfunnet er frigjort.

Mange har argumentert for at de gjensidige sosiale båndene forsvant i overgangen fra føydalismen til kapitalismen, ved hjelp av industrialisering, urbanisering og massekommunikasjon. Lokalsamfunnet kan dermed anses som tapt. I følge teoretikere innen denne tradisjonen har byfolk svake, løst knyttede sosiale relasjoner. Dette er med på å skape fremmedgjøring og sosiale problemer i byene (Wellman 1979 referert i Valentine 2001). Romantiske bilder av lokalsamfunn på bygda blir dermed trukket frem som idealet byen sammenlignes mot. I følge Schiefloe (2003) forteller imidlertid folk flest at de lever et sosialt integrert og meningsfylt liv, også om de er bosatt i store byer. Men det tette og forpliktende lokale fellesskapet i nabolaget er ikke særlig viktig for folks sosiale liv. Nettverkene er i stor grad frigjort fra nabolaget. Dette er også selvfølgelig tilfellet i Lyngør, hvor de fleste ikke jobber i lokalsamfunnet, men lever store deler av sitt sosiale liv utenfor stedet. Likevel blir lokalsamfunnet fremstilt som viktig for dem, ikke minst i debatten om skolenedlegging. Lokalsamfunnet har dermed kanskje fremdeles en funksjon, for eksempel ved å bli konstruert som "hjem" og trygghet.

En annen leir er de som argumenterer for at lokalsamfunnet har overlevd i dagens industrisamfunn på grunn av dets funksjon for støtte og opprettholdelse av sosiale relasjoner. Særlig mener man å finne dette blant fattige og blant etniske minoriteter.

Forskere som har antatt at "community" er tapt, blir kritisert for romlig determinisme. Kritikerne i den tredje leiren, mener at det finnes mange eksempler på "communities", definert som gjensidige, interaktive og støttende grupper, uten noen territoriell base. Dette kan kalles "frigjorte lokalsamfunn", og er sosiale relasjoner basert på felles aktiviteter, interesser eller tro, og er resultatet av bevisste valg, heller enn at de tilfeldigvis bor på samme sted

(Wellman 1979 referert i Valentine 2001). Dette stemmer godt med Schiefloes forskning som viser at lokalt baserte sosiale nettverk rangerte lavt i viktighet. Han fant at deltagelse i sosiale nettverk heller var basert på personlige valg enn tilfeldig naboskap (Schiefloe 1990 referert i Pløger 1997).

Wellman (1979 referert i Valentine 2001) mener at når man ikke lengre har nære og sterke sosiale bånd til slekt og naboer, erstattes disse relasjonene med sosiale bånd til venner og kolleger i stedet. Pløger (1997) peker imidlertid på at selv om nærmiljøet/lokalsamfunnet kun er en liten del av det sosiale liv, er den lokale forankringen likevel viktig, blant annet ved at folk ikke velger bosted tilfeldig. De sosiale nettverk i Lyngør er like utstrakte som sosiale nettverk andre steder, med familie, venner og bekjente hovedsakelig lokalisert andre steder enn i Lyngør, spesielt fordi det bor så få folk der. Likevel vil lokalsamfunnet ha en betydning som oppvekststed for barn og for en sosial kontakt mellom innbyggerne.

3.3.4 Forestilte lokalsamfunn

På slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet startet en reteoretisering av "community"-begrepet, ved den kulturelle vendingen i samfunnsvitenskapen og i geografifaget. Denne reteoretisering gjorde begrepet mer anvendelig og gav det en større analytisk verdi.

Benedict Anderson gav i 1983 ut boka "*Imagined Communities*", hvor han argumenterer for at "communities" ikke er basert på fakta eller territorier, men derimot er mentale konstruksjoner (Valentine 2001). Anderson tar utgangspunkt i nasjoner: "*It is imagined because the members of even the smallest nation will never know most of their fellow members, meet them, or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion.*" (Anderson 1991:6 referert i Hubbard et al 2004:17). Ingen kjenner alle medborgerne i en nasjon, men folk bærer med seg et bilde om et fellesskap, en felles identitet. Dette bildet eksisterer selv om det kan foregå undertrykking og utbytting mellom grupper i nasjonen. Forestillingen om en nasjon innebærer en distansering fra "de andre", altså andre nasjoner (Hubbard et al 2004). Anderson legger imidlertid vekt på at selv om han forklarer "community" som en meningsstruktur, har det svært virkelige og materielle konsekvenser

(Anderson 1983 referert i Valentine 2001). Det er et poeng å undersøke hvordan disse forestillingene om nasjoner dannes og opprettholdes.

Gillian Rose (1990 referert i Valentine 2001) mener at denne måten å tenke om begrepet "community" på, hvor at man problematiserer hvem som definerer det, samt hvordan og hvorfor de gjør det, kan være nyttig også på lavere nivåer i samfunnet. Rose definerer "community" som *"a group of people bound together by some kind of belief stemming from particular historical and geographical circumstances in their own solidarity"* (1990:426 referert i Valentine 2001). Trusselen om nedlegging av en grendeskole og mobiliseringen for å beholde den, kan sees som en slik historisk og geografisk hendelse som knytter lokalbefolkningen tettere sammen og som skaper en følelse av fellesskap. Denne situasjonen aktualiserte også betydningen av å skille mellom "eget sted" og "andres sted", i betydningen av sted som "hjem", og skille mellom de ulike lokalsamfunnene (Cresswell 2004).

Dwyer (1990a referert i Valentine 2001) har undersøkt hvordan grenser og normer i forestilte lokalsamfunn stadig er i konkurranse og under diskursiv forhandling. Hun oppdaget at aktørene forestilte seg lokalsamfunnet som både trygghet og undertrykkelse, og ikke det idylliserte bilde mange tillegger "community" som "hjem".

På denne måten har forestilte lokalsamfunn med diskurser å gjøre. Man må undersøke det diskursive arbeidet som danner og opprettholder forestillingene. I mobiliseringen for å beholde grendeskolen blir det ofte satt i gang diskurser om lokalsamfunn og grendeskolens betydning for disse. Denne diskursen blir forhandlet frem på ulike måter ut fra det grunnlaget som ligger der fra før, gjennom samtale innbyggerne imellom og leserbrev. Selv om forestilte lokalsamfunn dannes og omdannes gjennom debatt og dialog, og meningsstrukturene som danner forestillingen om "community" er flytende og omstridte, er de viktige for medlemmene av lokalsamfunnet og kan ha en større politisk betydning. Ulike innbyggere forestiller seg lokalsamfunn på ulike måter og har ulike agendaer når det gjelder hvilken utvikling de mener lokalsamfunnet bør utvikle seg i. Men i kampen for å beholde grendeskolen kan de legge uenigheter til side og mobilisere et bilde av grendeskolen som svært viktig for opprettholdelsen av et levende lokalsamfunn med de viktigste basistilbud på plass.

Det finnes også ofte opponerende diskurser i et lokalsamfunn i en slik sammenheng. Noen vil kanskje mene at skolen ikke er like viktig som andre mener den er. Disse er gjerne ikke aktive i den offentlige debatten, og ville kanskje møtt harde sanksjoner i lokalsamfunnet hvis de stod frem offentlig med sine synspunkter. Likevel kan de nok sies å være en del av forhandlingene om hvordan et lokalsamfunn skal defineres, og hvilken betydning grendeskolen blir tillagt i den sosiale konstruksjon av sted.

3.4. Oppsummering

I dette kapitlet har jeg satt opp det teoretiske rammeverket for mastergradsprosjektet. Det vitenskapsteoretiske bakgrunnsteppet er diskursanalytisk og det antas at virkeligheten konstrueres sosialt gjennom representasjoner og praksiser. Med utgangspunkt i dette har jeg tatt for meg stedsbegrepet og teori om lokalsamfunn og landet på en teori om sted som sosialt konstruert og blir produsert gjennom stedsmyter. Steder konstrueres gjennom måten vi snakker om og behandler dem. I dette ligger et maktelement som man må undersøke om man skal finne de ulike diskursene om sted. Diskusjonen om lokalsamfunn endte opp i begrepet om forestilt lokalsamfunn. Forestilte lokalsamfunn er meningsstrukturer, og er noe man mobiliserer i større eller mindre grad ut fra hvilke interesser man har i en spesifikk sak. Her kommer også lokalsamfunnsbasert aktivisme inn, som kan utløses av spesielle hendelser som truer lokalsamfunnet.

Kapittel 4: Metode

4.0 Kvalitativ metode

Valget av teori om diskurser, sosial konstruksjon av sted og lokalsamfunn innebærer en del metodiske implikasjoner. Mens kvantitativt orienterte metoder først og fremst er egnet til å svare på spørsmål om utbredelse og sammenligning mellom individer og grupper i målbare kategorier, er kvalitativt orienterte metoder egnet til å få svar på spørsmål om meningsinnhold og beskaffenhet (Fossåskaret et al.1997, Wadel 1991). Dette prosjektet tar for seg konstruksjoner av sted, som grunnleggende er meningsinnhold. Dermed vil kvalitativt orienterte metoder være best egnet. Teorivalget vil også gi visse føringer på metodevalget. Diskursanalyse er som sagt både en teori og en metode, og bruken av denne teorien innebærer at jeg vil benytte meg av diskursanalyse som metode (Neumann 2001). Jeg må altså få fatt i hvilke representasjoner og diskurser de ulike posisjonene konstruerer for å få gjennomslag for sine hensikter (Hall 1997).

Når en gjør en kvalitativ undersøkelse blir data produsert gjennom forskningsprosessen. Wadel (1991) skriver at data er begrepsfestet observasjon, og for at noe skal bli data må vi finne begreper å befeste observasjonene man har gjort i, slik at de gir mening. Problemstillingene skal løses ved hjelp av ulike begrepet og teorier (Jf. kapittel 3) som jeg kan bruke til å begrepsfeste observasjonene og informasjonen jeg har samlet, og produsere data.

Prosjektet mitt har utviklet seg fra å være en ide' om noe som kunne være interessant å se nærmere på, til å ta form som et teoretisk rammeverk med antagelser om hva jeg ville finne i feltarbeidet, og til sist å ha produsert data som ble analysert i forhold til det teoretiske rammeverket jeg hadde i utgangspunktet. For å komme hit har jeg altså benyttet ulike kvalitative metoder, hovedsakelig dokumentanalyse og intervju.

4.1. Feltarbeid i egen kultur

Å gjøre feltarbeid i egen kultur vil si å studere sin egen virkelighet (Wadel 1991). Jeg har valgt å gjøre feltarbeid og skrive om Lyngør, og debatten om skolenedlegging, i hjemkommunen min Tvedestrand. Dette valget ble påvirket av at jeg kjente til temaet, og hadde en formening om at det var spennende å ta fatt i. Ved å gjøre feltarbeid i hjemkommunen min hadde jeg en god del bakgrunnskunnskap som jeg brukte i utformingen av prosjektet, samt i feltarbeidet når jeg skulle ta kontakt med folk. Jeg kunne lettere finne fram til nyttige informanter fordi jeg visste en del om stedet og om hvilke folk som hadde engasjert seg i skolesaken.

Tradisjonelt har forskere hatt et ideal om å erverve upersonifisert, objektiv og sann kunnskap. Forskerens forutforståelse har blitt ansett som en feilkilde man måtte eliminere for å kunne forsikre seg om at forskningen ble vitenskapelig. I kvalitativ metode har idealet ofte vært å reise til en fremmed kultur, nærme seg den som en ukjent, og arbeide for å få innpass og innsikt i denne kulturen. Kun ved å ha mulighet til å stille seg utenfor har man antatt at man kunne få den avstanden man trengte for å kunne analysere samfunnet (Paulgaard 1997).

I nyere forskning har man imidlertid introdusert andre idealer og ideer. Paulgaard (1997) hevder at forskerens forutforståelse er en forutsetning for innsikt. Dataproduksjonen er, i følge Paulgaard, nødvendigvis påvirket av både aktørenes og forskerens kontekst. Man kan kun få posisjonert innsikt, og å møte kravet om ikke-viten, ved at man skal gå inn i feltarbeidet som en ukjent er umulig. Dette fordi man alltid bruker sin egen forståelseshorisont for å tolke det man opplever. Forskerens egne forutsetninger vil alltid ha betydning for hva slags innsikt og tilgang til kunnskap man kan få.

På den annen side er det en rekke, men ikke uoverkommelige, problemer man kan støte på når man gjør feltarbeid i egen kultur. Ofte kan det være vanskelig å få fatt i hva som kan være potensielle data fordi man kjenner stedet, folkene eller saken man studerer for godt. Mye såkalt taus kunnskap blir gjerne ikke omtalt i intervjuer da den blir tatt for gitt. Wadel mener derfor det kan være lurt å skille ut deler, eller ulike dimensjoner ved kulturen, og undersøke hvordan disse skiller seg fra ens egen ”delkultur”. For meg vil dette være avgrensingen jeg

har gjort i problemstillingen, at jeg studerer et bestemt sted, Lyngør, og går inn i ulike diskurser for å finne representasjoner av stedet.

Når jeg gjør en studie i min egen hjemkommune var jeg, som jeg både innenfra og utenfra på en gang (Jf. kapittel 1). Jeg var innenfra fordi jeg har vokst opp i kommunen. Informantene kjente i mange tilfeller til både meg og familien min. Jeg var også innenfra ved at jeg kjente til Lyngør og skolesaken fra før. Jeg har vokst opp i et hjem hvor skole var viktig, ettersom begge mine foreldre er lærere. I tillegg må jeg nok her innrømme at jeg selv var en del av ”sentrumdiskursen” som mente det ville være bra for ungene å få gå på en større skole og at kommunen ikke hadde råd til å drive ni barneskoler. Gjennom feltarbeidet og arbeidet med oppgaven har jeg imidlertid innsett at saken også har andre sider. En skole i et lite lokalsamfunn kan ha en stor betydning for lokalsamfunnet og personene som lever sine liv der. Jeg har dermed gått fra å være en utenfraposisjon i utgangspunktet, til å få en mer innenfraposisjon i min forståelse av lokalsamfunnene.

Slike dobbeltheter vil alltid være tilstede i et feltarbeid. Man kan kanskje gå inn i det fra utenfraposisjon, men man vil bli kjent med folk, høre på deres synspunkter og skape ny mening i møte med nye mennesker/informanter. Paulgaard (1997) mener at den distanse som er nødvendig for å produsere data i feltsituasjonen, like mye skapes gjennom å identifisere de personlige aspektene ved den oppdagelsesprosessen forskning representerer. Man kan da ikke se kulturstudier som løsrevet fra hvordan en både produserer og formidler data, fordi dette er en del av den kulturelle meningsproduksjon.

Jeg opplevde at denne dobbeltposisjonen gav meg god tilgang til både den kommunale diskursen og den lokale diskursen i Lyngør. Det virket som om de kommunale aktørene jeg intervjuet antok at jeg, siden jeg er datter av to lærere og kom fra sentrum, var en del av deres diskurs og stod på deres side. I Lyngør nøy jeg også godt av denne dobbeltposisjonen. Jeg var utenfra siden jeg kommer fra sentrum og ikke kjenner lokalsamfunnet fra innsiden. Jeg var også på en måte innenfra, siden jeg kom fra kommunen, har flyttet bort, og ville skrive en oppgave om Lyngør. Det virket som om informantene i Lyngør antok at jeg var en del av deres diskurs siden jeg hadde valgt å fokusere på Lyngør i oppgaven min. Min rolle i feltarbeidet var imidlertid hele tiden også å være student som skrev ”oppgave”.

I feltarbeidet opplevde jeg det rent praktisk som en fordel å forske på hjemstedet mitt. Derimot, da jeg kom til analysen, merket jeg i større grad vanskelighetene forbundet med å kjenne for godt til informantene og feltområdet. Det kan være vanskelig å oppdage de tingene man tar for gitt og når informantene kjenner deg, din familie eller venner, vil man i utgangspunktet lese deres uttalelser fra et velvillig og positivt perspektiv. Når man så skal gå inn i argumentasjonen og plukke denne fra hverandre for å søke å avdekke skjulte meninger, kan prosessen være vanskelig fordi man har hatt hyggelige intervjuer og deretter skal være kritisk til det informantene har sagt. Jeg har imidlertid vært veldig bevisst på dette og har jobbet meg gjennom stoffet mange ganger. Jeg har også snakket med veileder og medstudenter for å være mest mulig sikker på at jeg trekker ut sannsynlige tolkninger av deres utsagn.

4.2 Dokumentanalyse

Innholdsanalyse er en metode for å trekke ut mening fra skriftlig materiale. Metoden har hovedsakelig vært kvantitativt orientert, men kan også benyttes kvalitativt. I den mer kvalitative retningen av innholdsanalyse, studerer man meningsinnhold i tekst ved å undersøke hvordan et tema behandles i en mengde data (Rose 2001, Dunn 2000). I dette prosjektet, har dokument- og innholdsanalyse vært nyttig da det i all hovedsak er skriftlige kilder som ligger til grunn for analysen.

Før man kan starte den egentlige kildegranskingen, må man søke å få oversikt over hva som finnes av materiale og mulige kilder som kan hjelpe en å gi svar på problemstillingene (Kjeldstadli 1997). Rose (2001) beskriver to steg i innholdsanalyse: For det første må man velge data ut fra problemstillingene man har formulert for prosjektet. I dette prosjektet har jeg valgt ut avisartikler og kommunale dokumenter ut fra det definerte temaet. For det andre må man kode materialet og ordne det ut fra bestemte kategorier. Disse kategoriene må selvsagt bli utsondret fra det teoretiske utgangspunktet og problemstillingene. Jeg har ikke gjort en fullstendig innholdsanalyse i den forstand at jeg har gått systematisk til verks og ordnet materialet i klare kategorier, men jeg ordnet det skriftlige materialet etter temaer. Gjennom skriveprosessen har jeg gått gjennom materialet og plukket ut de sakene som var relevante for hvert kapittel og underkapittel. Jeg tok først for meg representasjoner av Lyngør i ulike aviser,

turistbrosjyrer og kommunale dokumenter som ikke hadde med skolesaken å gjøre. Deretter undersøkte jeg representasjoner av stedet i skolesaken. Intervjuene ble behandlet på samme måte. Fokuset var hele tiden på å få fatt i ulike måter å konstruere sted på ut fra ulike hensikter, og få fatt i hvilke ord og bilder de ulike posisjonene bruker, og hvordan de kobler sammen nodalpunktene i diskursen på nye måter ut fra de ulike hensiktene de har. Det diskursive var altså hele tiden inne i analysen.

4.2.1 Innsamling av skriftlig datamateriale

Det første jeg gjorde da jeg skulle begynne produksjonen av data var også å samle inn skriftlig materiale og informasjon om skolesaken. Dette materialet skulle sette meg inn i saksområdet, gi innsikt i ulike måter å konstruere sted på og innsikt i hvordan skifter i hensikt skaper nye måter å konstruere sted på. Jeg tok kontakt med administrasjonen i kommunen og fikk kopiert de offentlig tilgjengelige dokumentene fra skolesaken. Disse dokumentene var fra sakens siste runder i kommunestyret, fra 1997 til 2000. Blant disse var også rapport fra utredningen av alternative skolestrukturer. I tillegg fikk jeg også tak i kommuneplanen for Tvedestrand kommune 1997-2009 fra kommunens hjemmesider på internett.

For å få overblikk over skolesakens gang undersøkte jeg årgangene 1997, 1998, 1999, og halve 2000 av lokalavisa Tvedestrandsposten. Dette er den eneste lokalavisen i Tvedestrand og det var derfor nødvendig å ta nøye for meg de aktuelle sakene i denne avisen. Jeg valgte dette tidsrommet fordi det var i denne perioden skolesaken ble behandlet i kommunestyret. Dermed var det trolig i dette tidsrommet at debatten i avisa ville være mest aktiv.

Jeg er primært interessert i konstruksjon av sted, og syntes av den grunn det var nødvendig å undersøke hvordan Lyngør representeres på ulike geografiske nivåer og ut fra ulike hensikter. Jeg fant derfor artikler fra Aftenposten, Agderposten og ulike turistbrosjyrer. Turistbrosjyrene jeg har valgt ut er av ulik opprinnelse, ofte kommer det ikke klart frem i brosjyrene hvem som står bak dem. Turistbrosjyrene vil "selge" stedet til turister, mens avisene kan ha andre agendaer i ulike sammenhenger. Utdragene fra Aftenposten fant jeg gjennom søk på internett. Jeg gjorde ikke noen systematisk gjennomgang av alle sakene om Lyngør i denne og andre nasjonale aviser og vil derfor kun kort bruke et eksempel fra denne avisa for gi en beskrivelse

av hvordan Lyngør blir omtalt på et nasjonalt nivå. Artiklene fra Agderposten fikk jeg på internett, og fra arkivet i Agderposten. Jeg fikk ikke muligheten til selv å gå gjennom alle sakene som fantes. Arkivet valgte saker for meg ut fra stikkordet ”Lyngør”, fra 1997 til i dag. Utvalget av saker jeg har valgt å fokusere på er strategisk, og valgt fordi jeg mener de er uttrykk for de representasjonene av Lyngør som er gjennomgående i denne avisa. I tillegg til Agderposten finnes det en regionsavis for de østre delene av fylket, Aust Agder Blad. Grunnen til at jeg har valgt å se bort fra denne er at den i hovedsak dekker et mindre område enn Agderposten.

I første omgang brukte jeg dette materialet til å sette meg inn i saken (Jf. kapittel 4.5.1). Den kompetansen jeg skaffet meg ved å lese gjennom avisutklippene og de kommunale dokumentene, kunne jeg senere bruke når jeg skulle intervju ulike typer informanter. Jeg fikk kunnskap om hvordan saken hadde blitt behandlet i flere omganger i kommunestyret, og hvordan lokalbefolkningene i de ulike lokalsamfunnene hadde behandlet saken gjennom denne prosessen. Neste steg av prosjektet var analysen av tekstene (Jf. kapittel 4.5).

4.3 Starten på feltarbeidet og ”jakten” på informanter

Etter å ha satt meg inn i skolesaken og skaffet meg en del kulturell kompetanse reiste jeg på feltarbeid i Tvedestrand. Der startet jeg arbeidet med å finne mulige informanter, ta kontakt med dem og lage avtaler om intervju. I en kvalitativ undersøkelse er man ikke primært opptatt av representativitet, men heller av strategiske utvalg av informanter som man antar det er nyttig å snakke med. ”Nyttige informanter” ble definert som informanter som kunne gi meg saksopplysninger og innsikt i de ulike diskursene om sted. Jeg brukte flere fremgangsmåter for å finne slike ”nyttige” informanter.

I forberedelsen til feltarbeidet hadde jeg som sagt lest gjennom avisutklipp og offentlig tilgjengelige dokumenter fra kommunen for å skaffe meg oversikt over saken. Mens jeg gjorde dette noterte jeg meg navn på folk jeg mente det kunne være interessant å snakke med. Dette var forfattere av leserbrev, folk som stod fram med sine meninger både for og mot skolenedlegging i lokalavisa, og sentrale personer i saksbehandlingen. En del av disse personene kjente jeg til fra før og det var derfor enkelt å avtale intervju med dem.

En annen måte jeg fant informanter på var ved å få tips fra mine foreldre. Min mor er lærer på den barneskolen hvor barna fra Lyngør går fra 5.-7.klasse. Gjennom henne fikk jeg navn på foreldre med barn i skolealder, informanter som var svært viktige for meg siden det var de som ble direkte påvirket av skolenedleggelsen. Dette var også foreldre som hadde hatt barna sine på Lyngør skole de første skoleårene. Ved å få informanter på denne måten, kunne de også lettere forbli anonyme siden jeg ikke hadde fått vite om dem gjennom andre informanter fra Lyngør.

En tredje måte jeg fikk informanter på, var ved at informanter jeg hadde avtalt intervju med tok med seg en annen person som de mente hadde noe å tilføre. På denne måten fikk jeg intervjuet flere informanter enn jeg hadde tenkt i utgangspunktet. Jeg fikk også innsikt i den lokale diskursen på en annen måte enn kun ved intervju med informantene alene.

Jeg tok kontakt med de potensielle informantene enten ved å kontakte dem på e-post og telefon. Så sant jeg kunne, sendte jeg en e-post med litt informasjon og forespørsel om intervju først, slik at de mulige informantene skulle få et innblikk i hva det var jeg drev med, og kunne avgjøre om de var interessert i å snakke med meg i fred og ro. Alle jeg kontaktet sa seg villig til å snakke med meg.

4.4 Ulike typer semistrukturert intervju med intervjuguide

Intervju er en metode for datainnsamling som på ulike måter gir innblikk i informantenes syn på saken de intervjues om. Jeg har i all hovedsak basert meg på ulike typer semistrukturert intervju med intervjuguide. Semistrukturerte intervjuer er en type intervju hvor forskeren har satt opp temaer og spørsmål i en intervjuguide, men rekkefølgen temaene kommer opp i kan være ulik fra intervju til intervju.

En intervjuguide er et oppsett av temaer og spørsmål intervjueren ønsker å få informasjon om (Thagaard 2003). Jeg begynte arbeidet med intervjuguiden da jeg hadde kommet i felt. Det første jeg gjorde var å lese gjennom teorikapittelet hvor jeg hadde satt opp det teoretiske rammeverket for prosjektet, og noterte spørsmålene jeg hadde stilt der. Ved å ta utgangspunkt i det teoretiske rammeverket ville fokuset holdes riktig, samt teori og feltarbeid knyttet

sammen. Jeg tenkte dette ville være et praktisk utgangspunkt for arbeidet med analysen senere også. Etter dette satt jeg igjen med en liste med mange spørsmål. Jeg brukte disse som utgangspunkt og lagde deretter to intervjuguider, en til intervju med informanter fra Lyngør, og en til nøkkelinformantene. Temaene i intervjuene er å finne i vedlegg 1 og 2.

Jeg brukte intervjuguidene som huskelapper for temaer jeg ville innom i intervjusituasjonen. Det varierte hvor mange av spørsmålene jeg stilte eller om jeg bare spurte generelt om temaer. Rekkefølgen spørsmålene eller temaene kom opp i varierte også, men jeg prøvde å innlede intervjuene med generelle spørsmål for å gi informantene tid til å vende seg til situasjonen, for deretter å gå inn på de mer saksspesifikke spørsmålene.

Intervjuet kan bli en begrenset innfallsport som kun gir en viss type informasjon. For å få en bredere innfallsport har jeg basert meg på dokumentanalyse og benyttet flere typer intervju og informanter. Jeg foretok ni intervjuer med i alt 14 informanter, hvorav fire intervjuer var nøkkelinformantintervjuer, tre kan karakteriseres som gruppeintervjuer og to var vanlige en til en intervjuer.

4.4.1 Nøkkelinformantintervju

En nøkkelinformant er en informant som gir forskeren spesielt mye innsikt. Dette kan være en informant man får et nært forhold til, eller det kan, som i mitt tilfelle, være informanter som har et overblikk eller en kompetanse i saken man er ute etter (Wadel 1991). Mine nøkkelinformanter gav meg et overblikk over skolesaken på slutten av 1990-tallet ved at de hadde vært både deltakere og kommunale aktører i saken.

Jeg hadde fire nøkkelinformantintervjuer med personer som både var sentrale i debatten om skolenedlegging og i behandlingen av skolesaken. Temaene for disse intervjuene var behandlingen av skolenedlegging og Lyngør (vedlegg 1). Det første intervjuet var med Harald Danielsen. Danielsen var rådmann i Tvedestrand kommune fra 1992 til 1998, og var den som for alvor satt skolenedlegging på dagsorden i Tvedestrand. Han hadde imidlertid sluttet i jobben da saken ble behandlet for første gang i kommunestyret våren 1998. Danielsen er i dag rådmann i Arendal kommune. Den andre nøkkelinformanten var Torleif Haugland. Haugland

var ordfører i Tvedestrand kommune fra 1995 til 2003, og var en sentral aktør i skolesaken. Den tredje nøkkelinformanten var Marit Aass. Aass satt i kommunestyret for SV og var leder for ad hoc-utvalget som utredet alternative skolestrukturer i Tvedestrand kommune høsten 1997. Hun jobbet også aktivt som politiker for å opprettholde de fleste skolene i Tvedestrand. Den siste nøkkelinformanten var Rolv Grundesen. Grundesen er oppvekstsjef i kommunen og var saksbehandler i skolesaken.

Kunnskapen jeg fikk gjennom disse intervjuene kom godt med i analysen av de data jeg fikk. Samtidig som nøkkelinformantene gav meg et overblikk over skolesaken, var de også aktører i saken og så den selvfølgelig fra sine ståsteder. Dermed har de en slags dobbelrolle. De gir meg innsikt i hvordan skoledebatten fungerte rent praktisk, samtidig som de gir meg et innblikk den kommunale diskursen som skiller seg fra den lokale diskursen i Lyngør.

4.4.2 Gruppeintervju

Gruppeintervju er en metode hvor flere mennesker diskuterer et tema med en forsker som leder og ordstyrer (Brandth 1997 referert i Thagaard 1998). Tre av intervjuene kan karakteriseres som gruppeintervjuer. Disse var intervjuer med to eller fire informanter fra Lyngør. Jeg erfarte at gruppeintervju kunne være en god metode å få fatt i diskursen på, fordi informantene kunne diskutere seg imellom og gjennom dette gi meg et innblikk i den dominante diskursen i Lyngør (Cameron 2000, Marvasti 2004).

Alle gruppeintervjuene jeg gjorde kom til ved det jeg så som tilfeldigheter. Informantene avtalte seg imellom at de kunne intervjues sammen, eller de tok med seg en nabo/bekjent fra Lyngør som de mente hadde mer innsikt i saken. Man kan si at gruppeintervjuene kom til ved en type "snøball-metode" (Bradshaw og Stratford 2000). Jeg gjorde altså ikke noe aktivt valg om å utføre gruppeintervjuer, eller angående gruppesammensetninger. Repstad (1987 referert i Thagaard 1998) fremhever imidlertid at gruppeintervju passer best i situasjoner hvor medlemmene er noenlunde samkjørte og har et felles grunnlag å diskutere ut fra. Det mener jeg var tilfellet i mine gruppeintervjuer. Alle informantene hadde vært aktive i kampen for å beholde skolen. I ettertid har jeg imidlertid tenkt på at informantene ved å møte meg sammen kanskje hadde til hensikt å kontrollere hva de andre fortalte. Maktforholdene mellom

informantene kom ikke særlig til syne, men det at de ville møtes sammen kan tolkes som et uttrykk for dette forholdet, enten det var bevisst eller ubevisst. På denne måten fikk jeg et innblikk i den dominante diskursen, men samtidig ble andre deler av diskursen kanskje skjult i disse intervjuene.

På forhånd var jeg usikker på hvordan et gruppeintervju fungerte, hvordan min rolle ville være og hvordan informantene ville oppføre seg i intervjusituasjonen. Jeg ble faktisk positivt overrasket i løpet av det første gruppeintervjuet jeg gjennomførte. Gruppeintervju med et klart tema på dagsordenen som alle informantene var svært engasjert i var faktisk mindre krevende som intervjuer, enn en til en intervjuene kan være (vedlegg 1). Samtalen fløt godt mellom informantene og deres representasjoner av virkeligheten kom ganske tydelig fram. Det var imidlertid vanskelig å få alle informantene med i samtalen til enhver tid. Dette var vanskelig fordi informantene antagelig hadde utviklet roller seg imellom over lang tid, og disse oppførte de seg i samsvar med også i intervjusituasjonen. Noen av dem kunne derfor forventes å ta dominerende roller i samtalen, noe de også gjorde.

Jeg mener at jeg gjennom gruppeintervjuene fikk tilgang til den dominante diskursen, mens jeg måtte ha en til en intervjuer for å få tak i den mer undertrykte diskursen og de opponerende representasjonene.

4.4.3 En til en intervju

En til en intervju, intervju under fire øyne, er kanskje den vanligste formen for intervju, og det man først tenker på når det er snakk om kvalitative intervjuer. Etter å ha hatt noen gruppeintervjuer hadde jeg behov for å snakke med informanter med informanter fra Lyngør på tomannshånd. Et gruppeintervju er ofte et forum for de sterke og sosialt aksepterte meningene, mens en til en intervjuet gir en mulighet for å få tak i mer personlige refleksjoner som kanskje ikke vil komme fram i en gruppe. I en diskurs er det ofte et visst press fra bærerne av de dominante representasjonene om å uttrykke de dominante ideene. Avvikende meninger vil derfor ofte bli undertrykt. I et intervju med kun en informant kan slike opponerende representasjoner komme tydeligere frem. Slike intervjuer stilte høyere krav til meg som intervjuer. Hvis informanten ikke svarte utfyllende på spørsmålene selv, måtte jeg

være påpasselig med oppfølgingsspørsmål slik at jeg fikk de data jeg trengte. Det var også viktig for meg å følge opp informasjon som avvek fra det andre hadde fortalt, for å bedre få fatt i hvordan diskursen i Lyngør fungerte og hvordan makt også spiller inn i de lokale representasjonene.

4.4.5 Intervjusituasjonen

Uansett hvilken type intervju man gjør, er det en del faktorer som virker inn på svarene man får i intervjusituasjonen.

En faktor som påvirket svarene jeg fikk var selvsagt måten jeg stilte spørsmålene på. Min erfaring var at jeg ikke stilte spørsmålene slik jeg hadde formulert dem i intervjuguiden, men gjorde dem mer muntlige og forsøkt tilpasset situasjonen. Dette kunne imidlertid føre til at jeg la føringer i spørsmålene, slik at de passet bedre til det informanten hadde snakket om tidligere i intervjuet. Samtidig som det virket praktisk, kan det også ha hindret at refleksjoner rundt temaet som brøt med det informanten tidligere har sagt kom frem.

En annen faktor som kan påvirke svarene jeg fikk var min bevisste og ubevisste kommunikasjon i intervjusituasjonen. Jeg valgte stort sett å være enig eller stille meg noenlunde nøytral til det informantene fortalte. Dette mente jeg var viktig for at informantene skulle føle seg trygge, og i alle fall ikke sensurere seg fordi jeg ville si i mot dem. Jeg kunne selvsagt valgt en mer konfronterende linje og utfordret informanten på sine synspunkter, men det ville antagelig ikke ført til noen særlig bedre intervjuer. Jeg syntes det var viktig både for meg og dem at intervjusituasjonen var hyggelig. Jeg håper min ubevisste kommunikasjon i form av ansiktsuttrykk og kroppsspråk stod i samsvar med den verbale kommunikasjon.

En tredje faktor som kan påvirke svarene jeg fikk, er diktafonen jeg tok opp intervjuene med. Jeg tok opp alle intervjuene på bånd. Jeg valgte diktafon med kassett fordi det var et opptaksverktøy jeg var fortrolig med. Diktafonene kan påvirke på den måten at informantene kan komme til å sensurere seg selv, og ikke gi uttrykk for alle refleksjoner som kanskje ikke er like sosialt aksepterte. Det virket imidlertid som informantene var fortrolige med diktafonen, og så det var i orden å bruke den etter at jeg hadde forklart at det kun var til mitt eget bruk.

Jeg skrev noen notater i en del av intervjuene også, men glemte ofte dette når jeg var engasjert i samtalen. Diktafonen kan ha påvirket svarene jeg fikk, men jeg tror det viktigste for en del av informantene var at intervjuet var anonymt, og at de ikke skal kobles til utsagnene sine. Denne anonymiteten spurte flere om, og jeg merket at de kanskje sa ting de ikke ville ha sagt om de skulle ha måttet stå som kilde for utsagnene.

Min rolle som feltarbeider/forsker på eget hjemsted kan også påvirke intervjusituasjonen, som jeg skrev om under avsnittet ”Feltarbeid i egen kultur”.

4.5. Analytiske verktøy

Veien videre i prosjektet må også gå om ulike metoder, men fra nå av er det mer teoretiske metoder for analyse jeg må benytte meg av. Jeg har lagt et grunnlag for dette i teorikapitlet, og skal her videreføre dette til å bli verktøy jeg kan bruke i analysen.

Jeg har ikke til hensikt å gjennomføre en full diskursanalyse. Målet ved å ta med diskursanalyse i det teoretiske rammeverket er å kunne bruke det som et epistemologisk utgangspunkt, og som et av flere verktøy for analyse. Diskursanalyse er et verktøy for å avdekke hvordan diskurser konstruerer og produserer virkelighet. Når jeg er opptatt av å få fatt i hvordan sted konstrueres er dermed diskursanalyse et nyttig verktøy. Jeg vil også bruke teori om kognitive kategorier, prototyper og metaforer. Jeg vil nå ta for meg dette som metodiske verktøy og se hvordan disse teoriene kan sammenkjøres og anvendes i mitt prosjekt.

4.5.1 Diskursanalyse 1-2-3

Iver B. Neumann har i sin bok ”Mening, Materialitet, Makt” (2001) lagt opp en fremgangsmåte for diskursanalyse. Denne er ikke ment som en fastlagt måte å gjøre diskursanalyse på, men egner seg godt som veiledning i prosessen. Han har satt opp tre hovedtrinn i diskursanalysen.

Det første man må gjøre før man setter i gang med analysen, er i følge Neumann (2001) å skaffe seg kulturell kompetanse. Dette gjør man ved å lese ulike tekster og slik få et innblikk i området man skal ta for seg. Det var dette jeg gjorde da jeg leste gjennom leserbrev og artikler i Tvedestrandsposten, og kommunale dokumenter fra behandlingen av skolesaken. Da jeg hadde gjort dette, var jeg rustet til å sette i gang med de tre stegene i diskursanalysen.

Det første steget i analysen er å velge og å avgrense diskursen. Dette gjorde jeg ved å velge tema: debatten om skolenedlegging i Tvedestrand kommune på slutten av 1990-tallet, og se nærmere på diskursen på kommunalt nivå, og den lokale diskursen i Lyngør, og undersøke hvordan sted konstrueres som en del av den samme diskursen. Jeg hadde da avgrenset diskursen i tid og ved å holde fokus på en sak.

Det andre steget er å få en oversikt over diskursens representasjoner. Neumann (2001) skriver at diskurser er virkelighetsproduserende og at man derfor kan kalle de ulike representasjonene for virkeligheter. Representasjonene blir derfor uttrykk for hvordan de ulike informantene oppfatter virkeligheten, og virkeligheten på Lyngør er en annen enn virkeligheten i kommunale organer i denne saken. Dette har med posisjoner i diskursen å gjøre. De ulike posisjonene vil konstruere virkeligheten, og sted, slik at det tjener deres sak best. Jeg har derfor første tatt for meg den dominante diskursen om Lyngør, videre til den kommunale diskursen om Lyngør, og til sist sett på representasjoner av Lyngør blant lokalbefolkningen.

Hall (1997 referert i Holloway & Hubbard 2001) trekker frem tre ulike perspektiver på hvordan representasjoner kan kommunisere mening. Den første går ut på at tegn/tekst kan sees som noe som avspeiler virkeligheten direkte, og meningen ligger innbakt i representasjonen. Det andre perspektivet går ut på at forfatterens intensjoner med tegnet/teksten er den meningen leseren vil oppfatte, budskapet kommer frem til mottaker slik avsender sendte det, med samme meningsinnhold. Det tredje perspektivet tar utgangspunkt i at mening er noe som konstrueres kulturelt i de ulike relasjonene som dannes mellom folk. Mening blir produsert gjennom kommunikasjon, ikke bare overført.

Når jeg skal gjøre diskurs/dokumentanalyse, er det nyttig å ha disse ulike perspektivene i mente. I utgangspunktet er det tredje perspektivet mest nyttig for meg, men jeg tror alle de tre perspektivene kan ha en viss nytte som bakgrunnsforståelse i analysen. Ofte vil en forfatter

gjøre sitt beste for at den meningen han/hun legger i teksten, er den meningen som kommer frem til leseren. Ved å kjenne til forfatterens posisjon og de tekster/virkelighetsforståelse han/hun legger til grunn, kan man bedre forstå hva forfatteren ville med teksten. Utvelgelsen av skriftlig materiale foregår innenfor det første perspektivet, ved at jeg velger tekster ut fra det tema de har. På den måten vil den overfladiske betydningen av teksten ha betydning for hvilke tekster jeg i utgangspunktet vil jobbe med. Men ved å legge det tredje perspektivet til grunn kan man også se på virkninger av teksten, hvilke meninger som ble produsert i kontakt med leser/mottaker.

Det tredje steget Neumann (2001) beskriver, er å finne ut om alle trekk ved en representasjon er like bestandige. Enkelte representasjoner i en diskurs vil være tregere å endre enn andre. Neumann mener dette særlig gjelder tegn som ”er gode å tenke med” samt representasjoner av materielle gjenstander. Dette er representasjoner som regnes som ”sanne”, som ”bare er slik”, og som det uansett ikke er noe dominerende ønske om å forandre. Disse representasjonene kan være vanskelige å få øye på, nettopp fordi vi kanskje ikke vil se dem som representasjoner, men som sannheter. Slike ”tegn som er gode å tenke med” kan også være nodalpunkter som andre tegn i diskursen er ordnet rundt (Jørgensen og Phillips 1999). Representasjonen av Lyngør som særegent helårssamfunn med en stor historie fra seilskutetida kan være et slikt tegn som er ”godt å tenke med”. Representasjoner av ”balanse i kommunebudsjettet” og at sted skal gi økonomisk gevinst er antagelig en del av den nyliberalistiske diskursen, og er også en slik representasjon selv om dette vanligvis blir representert som de harde realiteter.

For å opprettholde en dominant representasjon innen en diskurs kreves det i følge Neumann (2001) hardt diskursivt arbeid, d.v.s. arbeid med å holde andre representasjoner nede. En del av diskursanalysen blir da også å prøve å avdekke om det finnes andre representasjoner som ikke kommer frem i debatten og som kanskje aktivt blir holdt utenfor. En diskursanalyse skal *”kartlegge de prosesser hvor vi kjemper om hvordan et tegns betydning skal fastlåses, og der visse betydninger av tegnet blir så konvensjonelle at vi oppfatter dem som en sannhet.”* (Jørgensen og Phillips 1999:32).

Jørgensen og Phillips introduserer begrepene ”nodalpunkt”, ”diskursive felt” og ”tilslutning”, som analytiske hjelpemidler for å få fatt i dette. ”Nodalpunkt” har jeg alt vært inne på i

teorikapittelet. Dette er tegn som står spesielt sterkt, og som andre tegn i diskursen ordnes rundt og får betydning ut fra. Diskursen dannes ved at tegn blir tillagt bestemte betydninger og relasjoner til andre tegn ved å utelukke alle andre betydninger av tegnet. Alle de alternative betydningene tegnene kan ha i forhold til hverandre, men som blir utelukket i diskursen kalles ”det diskursive felt”. På denne måten skaper og produserer diskursen virkelighet, og det kreves et diskursivt arbeid for å utelukke andre oppfatninger om hva virkeligheten er (Jørgensen og Phillips 1999). I konstruksjon av sted i ulike sammenhenger, og i debatten om skolenedlegging, vil argumentene/representasjonene knyttes sammen slik at de styrker den hensikten posisjonene i debatten argumenterer ut fra. En del av dette arbeidet går også ut på saksinnramming, hvilke saker som skal inngå i diskursen (Jørgensen og Phillips 1999). I debatten om skolenedlegging kan dette for eksempel være om pedagogiske argumenter for små eller store skoler skulle gjelde, og ikke minst om sted/lokalsamfunn i seg selv skulle være en del av argumentasjonen, eller om sted kun blir tillagt betydning gjennom avstand til andre steder. Nodalpunktene blir heftet sammen på særegne måter, slik at argumentasjonen tjener den hensikt posisjonen tjener.

Disse tre stegene kan være greie å ha som en ledetråd, i analysen av de dataene jeg har produsert. Ved å undersøke representasjonene, hvilke som er mer bestandige enn andre og hvordan nodalpunktene i de ulike diskursene er heftet sammen, har jeg et godt verktøy for å kunne forstå hvordan virkeligheten kan se såpass forskjellig ut fra de ulike posisjonene i debatten.

4.5.2. Et semiotisk perspektiv

Et semiotisk perspektiv kan sammen med teori om diskurs være et viktig verktøy for å forstå de ulike representasjonene og forestillingene om sted. I følge Holloway og Hubbard (2001), refererer representasjon til all type kommunikasjon. Vi benytter oss av tegn for å formidle mening i våre representasjoner. Tegn står da for ”noe som står for noe annet”, og er alt som kan kommunisere mening. Semiotikk er teori om mening og meningsskapning, og om hvordan mening oppstår og blir utvekslet med andre. I følge Fuglestad og Mørkeseth (1997), er det helt avgjørende å forstå den meningen aktørene produserer i møte med et tegn for å

forstå hvordan de ser seg selv og sine handlinger. Dette er også viktig for å forstå forskerens egne forutforståelser.

Når vi kan benytte oss av tegn og representasjoner for å kommunisere mening, er vi avhengig av å ha en enighet om hva de ulike tegnene skal bety. Et tegn har en innholdsside og uttrykkside. Innholdet er de mentale forestillingene tegnet refererer til, mens uttrykket er selve tegnet, det fysiske, for eksempel ordet eller språket. Tegn er arbitrære, og vi er avhengige av å forstå de kulturelle kodene tegnet benyttes innenfor for å få fatt i den mening og det innholdet tegnet innehar. Et tegn har en denotasjon, som er den leksikalsk betydning. Tegnet kan ha opptil flere konnotasjoner. Konnotasjoner er det assosiasjonsfelt tegnet omgir seg med, og omfatter alle betydningene tegnet kan ha i ulike kontekster. En kulturell kode er det meningssystemet tegnet er organisert i. Tegnet tolkes alltid gjennom leserens kulturelle bakgrunn og personlige historie. Mening blir skapt innenfor en struktur som omfatter tegnet, objektet som tegnet står for og leseren (Fuglestad og Mørkeseth 1997).

I kommunikasjon benytter vi oss også av kontekstualisering for å forklare hva tegnet skal bety i de spesifikke sammenhengene. Kontekstualiseringen er en del av de kulturelle kodene tegnene tolkes gjennom. Kategorier og prototyper er to ulike måter å tenke om hvordan vi organiserer og tolker observasjoner mentalt. En kategori kan tenkes som en beholder man putter hver konkrete observasjon i. Hver kategori er klart avgrenset mot enhver annen kategori (Aase 1997).

En prototype er ”den observasjon som passer best på den konstituerende ideen i en kategori” (Aase 1997:162). Observasjonene blir plassert i mer eller mindre nærhet til senteret av prototypen. De har et grenseområde, men ingen klar grenselinje. Prototyper er dermed mer fleksible enn kategorier. Ikke alle observasjoner passer inn i en bestemt kategori (Aase 1997). Dette kan sees i sammenheng med Shields (1991) sine begreper om kjerneforestillinger og perifere forestillinger. Kjerneforestillinger er, i følge Shields, forestillinger om sted som er allment godtatte, mens perifere forestillinger utfordrer disse allment godtatte oppfatningene. Ulike kategorier og prototyper er koblet mot hverandre og sees i ulike sammenhenger ut fra hvilket meningssystem man opererer innenfor. Jeg kan benytte meg av disse begrepene i analysen ved å undersøke hvordan representasjonene forholder seg til hverandre, og hvordan

samme tegn eller representasjon kan bli tillagt ulik betydning innen ulike diskurser. For å få til dette må jeg også undersøke hvordan tegnene kontekstualiseres.

I følge Aase, er det i hovedsak fire måter vi vanligvis kontekstualiserer tegn på. Disse er narrativ, teori, metafor og dikotomi. En *narrativ* kontekstualisering er en fortellende eller sekvensiell framstilling der det ene momentet fører til det neste. Historien til et sted kan ofte bli kontekstualisert narrativt. I dette prosjektet, kan for eksempel representasjonene og historiene om Lyngør i turistbrosjyrene forstås som narrativer som konstruerer sted ut fra bestemte hensikter. Kontekstualisering med *teori* vil si at man legger til en kausal forklaring. *Metaforer* er en av de viktigste kategoriene for tenkning, og kontekstualisering ved hjelp av dette vil si å sammenstille to tegn eller representasjoner ved å si at det ene er lik det andre, og forklare noe ukjent ved hjelp av noe kjent. Et eksempel på kontekstualisering ved metafor er representasjonen av ”skolen som livsnerven i lokalsamfunnet”. Tegnet skole blir ut fra denne metaforen forstått annerledes enn den vil gjøre for eksempel ut fra et læringsperspektiv. Den fjerde måten man ofte kontekstualiserer på er ved hjelp av *dikotomier*. Dikotomier er begreper med motsatt betydning, hvor man definerer det ene ut fra ulikheten til det andre. Alle disse måtene å kontekstualisere på er kulturelt betingede, og måten man kontekstualiserer tegnene på vil være spesifikke for hvilke diskurser tegnene befinner seg innen. I analysen av informantutsagn og skriftlige kilder, skal jeg søke å lokalisere disse måtene å kontekstualisere på for slik å forstå hva de vil kommunisere, hvilke hensikter som ligger bak de ulike representasjonene og hvordan språklige virkemidler bidrar til å underbygge hensiktene de ulike posisjonene argumenterer ut fra.

4.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg gitt et overblikk og innblikk i de metoder jeg har brukt, og hvilke metodiske problemer jeg har støtt på i feltarbeidet. Dette har jeg gjort fordi jeg mener det er viktig å belyse hvordan jeg har tenkt i løpet av feltarbeidet og hvordan jeg har produsert de data jeg vil analysere. Jeg har også gått inn på hvilke metodiske verktøy jeg skal benytte meg av videre i analysen. Her er det særlig dokument/diskursanalyse og noe semiotikk som er viktig.

Kapittel 5: De dominante forståelsene av Lyngør som sted

5.0 Innledning

I de foregående kapitlene har jeg presentert problemstillingene og konteksten oppgaven løses innen. Jeg har også satt opp det teoretiske og metodiske rammeverket for dette prosjektet. De fire neste kapitlene er analysedelen av oppgaven, hvor jeg skal analysere de empiriske dataene jeg har produsert. Jeg er primært opptatt av å få fatt i hvordan sted konstrueres i ulike sammenhenger, og hvordan en debatt om skolenedlegging kan utfordre de allment aksepterte forestillingene og representasjonene av sted.

Jeg legger til grunn at sted ikke er en entydig kategori, men snarere et sosialt konstruert fenomen, hvor mening ved sted stadig er under forhandling (Jf. kapittel 1 og 3). Jeg vil i dette kapitlet ta for meg hvordan stedet Lyngør ses og representeres på ulike geografiske nivåer og fra ulike posisjoner. Det er i følge Foucault en sammenheng mellom kunnskap, makt og diskurs (Jf. kapittel 3.1). Hva som blir sagt og ikke sagt påvirkes av maktforhold som tjener forskjellige hensikter. Jeg ønsker å undersøke hvordan de ulike diskursene om Lyngør som sted er bygget opp, og hvordan nodalpunktene i de ulike diskursene er koblet sammen ut fra de ulike hensiktene til de ulike posisjonene stedet konstrueres fra.

I dette første analysekapitlet er hovedformålet å undersøke hvilke dominante representasjoner som finnes av Lyngør i ulike aviser og turistbrosjyrer (Jf. kapittel 4.2.1). Rose (1990 referert i Valentine 2001) skriver at det er viktig å undersøke hvem som definerer sted, og hvorfor og hvordan de gjør dette. Ved å ta for meg representasjoner av Lyngør i ulike kilder på ulike geografiske nivå, mener jeg å kunne få fatt i de ulike diskursene om stedet.

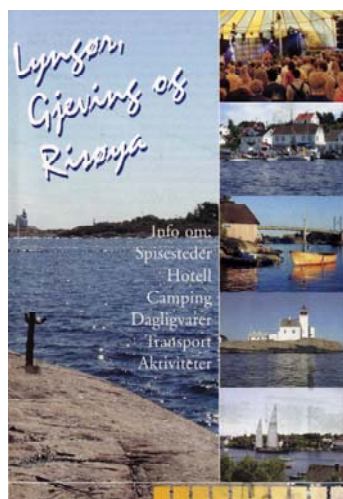
5.1 Lyngør i en turismediskurs

De dominante representasjoner av Lyngør kan ofte sammenfalle med det Shields (1991) skriver om marginale steder. I nasjonale medier får Lyngør ofte funksjon som en type marginalt sted, hvor stedet gjerne omtales som en "Sørlandsperle", en idyll i havgapet, et sted for sommer og ferie, og et idyllisk lite lokalsamfunn. Eventuelt handler reportasjene om

idyllen som er i ferd med å gå tapt ved den dominante kulturen. Forestillingen om slike marginale steder har en viktig funksjon i den dominante kulturen blant annet fordi de formidler noe godt og idyllisk. Bildene av sted er gjerne konfliktfrie og enkle i motsetning til kompleksiteten ved stedene man behandler i hverdagen. Forestillingen om at slike marginale steder finnes, er dermed viktig og gir mening også til de mer sentrale stedene.

Representasjonene i turistbrosjyrene for Lyngør, befinner seg i en type turismediskurs hvor stedet konstrueres som et eksotisk, eksklusivt sted å besøke. Turistbrosjyrenes funksjon er at de skal presentere reisemålet og gi folk lyst til å oppsøke stedene. Reising og ferie har med identitet å gjøre, og ofte er det ikke reisemålet i seg selv som er det viktige, men måten man reiser på og hvordan dette bidrar til den sosiale identitet (Relph 1976 referert i Cresswell 2004). Sted blir i denne sammenhengen en type salgsvare som skal tilby det kunden, altså turistene, etterspør (Holcomb 1995 referert i Antonsen 2001). Stedet blir konstruert gjennom gjensidig kobling av stedets identitet og menneskenes identitet (Massey 1995). Hvis folk oppfatter disse beskrivelsene som sanne, vil de i sin tur behandle stedet ut fra disse forventningene.

Turismediskursens mål er å få folk til å reise til Lyngør, og det ligger dermed et økonomisk motiv bak representasjonene. Representasjonene i denne diskursen vil derfor trekke frem det positive med stedet. I turistbrosjyrer kommer gjerne glanshistorien frem (Jf. figur 5.1, 5.2 og 5.3). Lyngørs historie fra seilskutetida trekkes ofte frem, og fremstillingene har gjerne en narrativ form som spiller på og skaper stedets identitet (Jf. kapittel 4.5.2). Jeg vil begynne med en turistbrosjyre for Lyngør, Gjeving og Risøya. Denne er, så vidt jeg vet, utgitt av lokale aktører i området. Her blir Lyngør presentert på denne måten:

Figur 5.1: Forside på turistbrosjyren

”Blant de mange idylliske uthavnene på sørlandskysten er Lyngør en av de virkelige perlene. I århundrer en glimrende havn for seilskuter mellom de fire øyene. I dag en idyllisk havn for båtfolket, et populært og spennende reisemål for turister og sommergjester og et trivelig sted å bo. Historisk berømt for slaget i Lyngør 6.juli 1812. I dag er Lyngør viden kjent som Europas best bevarte tettsted.

Fra midten av 1800-tallet og i tråd med utviklingen av handel og skipsfart, fikk Lyngør sitt bymessige preg med de hvite sørlandshusene, steinbryggene, de smale bilfrie veiene og de blomstrende hagene. En utvikling frem til vår tid fra travel handel samt seilmakeri og restauranter. Det gjøres i dag en betydelig innsats for å sikre og utvikle et livskraftig helårssamfunn i Lyngør.”

Teksten i denne turistbrosjyren er skrevet oppramsende, og tar for seg de punktene avsenderen mener er viktige å formidle. Stedets historie er en viktig del av hvordan Lyngør forstås i dag, og bidrar til narrativet som underbygger representasjonene av stedets identitet og unikhhet (Aase 1997). Stedets historiske identitet ligger som et viktig element i forståelsen av stedet i dag som trivelig helårssamfunn og turiststed. Adjektivene som benyttes i beskrivelsen av Lyngør i dag spiller på idyll. De hvite sørlandshusene, de smale, bilfrie veiene og de blomstrende hagene forteller om et sted i ro. Sammen med bildene i brosjyren bringer teksten frem mange elementer av den klassiske ”sense of place”, hvor stedet blir forstått som individuelle følelser (Cresswell 2004, Holloway & Hubbard 2001). Stedets identitet og menneskenes identitet kobles sammen i ideen om stedet som idyllisk helårssamfunn, ro og idyll. Disse representasjonene blir stående som kjerneforestillinger om Lyngør. Hidle (2004) hevder at sommeren fungerer som meningsbærende element i forståelsen av Kristiansand. Dette gjelder også for Lyngør ved at det er stedet om sommeren som vises på forsiden av turistbrosjyren, og det er sommeren det reklameres med.

Tvedestrand Magasin er en sommer/turistbrosjyre med artikler som omhandler aktiviteter og arrangementer i Tvedestrand kommune om sommeren. Hftet blir sendt ut til kommunens innbyggere, og er i tillegg tilgjengelig på kommunehuset, turistkontoret og andre steder turister ferdes. I Tvedestrand Magasin 2003 finnes en artikkel om Trine Jensen og poesifestivalen hun arrangerer i Lyngør.

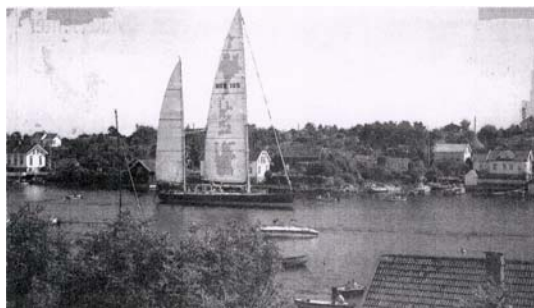

Figur 5.2: Bilde fra artikkelen.

”Lyngør er som poesi, mener øyboer Trine Jensen. Det vesle øysamfunnet er som skapt for oppdagelsesferder langs krokete stier, blant skipperhus og svaberg. Og på ferden kan du til og med oppdage litt mer av deg selv. [...]Har du kjent hvor godt det dufter her? Det er rett og slett så vakkert. Lyngør gir en egen ro, du slipper unna biler, lyder og det høye tempoet som er i større byer, forteller Trine Jensen.” (Trine Jensen i Tvedestrand Magasin 2003:7)

Igjen er det sted i betydningen ”sense of place”, og sted som individuelle følelser det spilles på. Ved å bruke metaforen ” Lyngør er som poesi”, tegner Trine Jensen et bilde av Lyngør omtrent som et paradisi hvor fred og ro hersker. Jensen arrangerer Lyngør Poesifestival og mener Lyngør passer veldig godt for slikt fordi det er et ypperlig sted å ta i mot stillheten. Det hjelper en til å finne rota i seg sjøl, forklarer hun. I denne artikkelen, er det igjen Lyngør som særegent sted, med helt unike kvaliteter, som representeres. Et sted det er verdt å besøke, ikke bare for å se, men for å oppleve noe helt spesielt følelsesmessig. Stedets identitet vil virke inn på din oppfattelse av deg selv. Lyngør beskrives også ved hjelp av motsetningen til større byer. Det settes opp en dikotomi (Jf. kapittel 4.5.2) med Lyngør som ro og fred, og større byer som bråk og uro. Ved å besøke Lyngør, eller bo der, vil man kunne føle seg som et helere og mer balansert menneske. Dette spiller også på narrativet om Lyngør som historisk sted og som idyll, og igjen er det Lyngør om sommeren som representeres.

I Tvedestrand Magasin 2004 er der en artikkel med tittelen ”Lyngør, - Europas best bevarte tettsted”.

”I 1991 ble Lyngør utpekt til Norges – og senere Europas best bevarte tettsted. Dette var en høyst fortjent utmerkelse, for Lyngør-folk har gjort en enestående innsats for å ta vare på fedrearven fra storhetstida for 100 år siden. [...]I dag sover Lyngør en tornerosesøvn om vinteren, men om sommeren tar stedet sitt monn igjen. Da må alle kystfarere ankre opp i havna som i 1812 var åsted for et av tidenes mest omtalte sjøslag, da Najaden tapte kampen mot den engelske Dictator. Nesten like berømt er fiskesuppa på Den Blå Lanterne og vandringen omkring på de idylliske gangstiene mellom hvitmalt skipperhus fra 1700- og 1800-tallet.”(Tvedestrand Magasin 2004:7).

Figur 5.3: illustrasjon til artikkelen.

Denne artikkelen har et mer malende språk enn den første artikkelen jeg refererte til, men representasjonene er de samme, og spiller på det samme narrative om Lyngør som de andre artiklene. Det har vært en kontinuitet fra seilskutetida og frem til i dag, og arbeidet for dette har blitt belønnet med kåringen som Europas best bevarte tettsted. Kåringen har i sin tur bidratt til å befeste stedets status som idyllisk og eksklusivt feriested. Fiskesuppa på ”Den blå Lanterne”, gangstiene og de hvite skipperhusene representerer idyllen og de opplevelsene man kan få ved å besøke Lyngør. Det er atter en gang Lyngør om sommeren som beskrives. Denne artikkelen har imidlertid med vinteren i representasjonene, men gir et inntrykk av at stedet er helt dødt i denne årstiden, og helårssamfunnet forsvinner ut av representasjonen. Lokalsamfunnet har i denne artikkelen kun funksjon som opprettholder av stedet slik at det kan fremstå som feriested om sommeren

Man kan analysere Lyngør i denne turismediskursen ut fra Massey sitt stedsbegrep (1991, 1993 referert i Berg og Dale 2004). Stedet konstrueres altså som turiststed, og det innebærer visse elementer: Stedet er åpent, i den forstand at turister kan komme dit. Lokalsamfunnet blir nevnt som en attraksjon, og har ikke noen rolle utover det å gjøre stedet attraktivt for turismen. Det dynamiske aspektet ved stedet faller i stor grad bort, da det er bevaring og historie som vektlegges. Stedet blir presentert som unikt, det skiller seg fra andre steder, og er

derfor viktig å besøke. På den måten, er stedet gjensidig avhengig av andre steder. Lyngør er noe andre steder ikke er. I turismediskursen er det også nettopp turistene som gjør stedet til et turiststed og feriested. Ved å leve opp til stedsmytene og opprettholde praksisen ved å reise dit blir stedsmyten om Lyngør som turistparadis virkelig og sann.

Representasjonene fungerer som stedsmyter, og opprettholder forestillingen om Lyngør som turistparadis og et idyllisk helårssamfunn. Fremstillingene har en narrativ form. De gjentar den samme historien om stedet og virkeligheten innen turismediskursen reproduseres gjennom dem. Stedet blir altså forstått relasjonelt på den måten at det skiller seg ut fra andre steder både i fysisk utforming og i opplevelser. Stedsmytenes funksjon i denne sammenheng er å få folk til å ønske å reise til Lyngør, og kan dermed sies å henge sammen med økonomiske motiver: økt mengde turister som besøker Lyngør, betyr økte inntekter både til serveringsstedene i Lyngør, og økte inntekter til turistnæringen ellers i kommunen. Lyngør blir et trekkplaster og et utstillingsvindu. Det spilles mye på forestillingen om Lyngør som et sted med en stor historie. En historie som har gjort Lyngør til det stedet det er i dag, en idyll med hvite hus, blomstrende hager og smale stier. Alle bilder viser motiver fra Lyngør om sommeren, og tekstene formidler, uten alltid å si det direkte, at Lyngør er lik sommer. På denne måten blir årstiden sommer et meningsbærende element for Lyngør, slik Hidle (2004) viste at sommeren var et meningsbærende element for Kristiansand, med konnotasjoner om ferie, sol, sjø og svaberg. Lyngør blir her også konstruert som et marginalt sted (Shields 1991), som har en verdi i sommersesongen, men som på mange måter ikke eksisterer i vintersesongen. De meningene, ideene og praksisene Lyngør blir tillagt i denne turismediskursen er ikke relevante når det ikke er sommer. Man kan si at turismediskursens forståelse av Lyngør som sted kan oppsummeres i metaforen ”Lyngør er sommer”, og denne metaforen blir en metafor man lever gjennom (Lakoff & Johnson 1979) ved at vinteren ikke er med i de dominante representasjonene av stedet i turismediskursen. Helårssamfunnet betraktes som en ressurs for markedsføringen av stedet.

Jeg har valgt ut tre eksempler for å vise hvordan Lyngør representeres i en turismediskurs. Flere andre tekster om Lyngør på internett og i turistbrosjyrer trekker på mange av de samme elementene som kommer frem i disse eksemplene. Ofte blir samme tekst benyttet til flere formål. Dette forteller noe om bestandigheten i representasjonene: det finnes kun et fåtall mulige måter å beskrive Lyngør på i turismesammenheng, og alle spiller på de samme

elementene ved stedet (Neumann 2001). Man kan si at visse økonomiske interesser påvirker hvordan det snakkes om Lyngør i denne diskursen. Her vil det for eksempel ikke være aktuelt å snakke om konflikter mht. boplikt, båtskyss og lignende. Det er et rent, rolig og idyllisk sted som beskrives. På denne måten knyttes elementer ved stedet sammen slik at det skapes en diskurs som fremmer stedet som turiststed og som "salgsware".

5.2 Representasjoner av Lyngør på et nasjonalt nivå

Representasjonene av Lyngør i turismediskursen er også å finne igjen i omtalene av Lyngør i media. Jeg har ikke gjort noen systematisk gjennomgang av artikler om Lyngør i nasjonale aviser, og poenget her er heller ikke hvilken avis artikkelen er hentet fra, men hvordan stedet sees og representeres på ulike nivåer, og fra ulike posisjoner. I en artikkel tegnes et bilde av et lokalsamfunn som er i ferd med å gå under for sentralisering og kapitalistisk turisme:

"Det spøker for idylliske Lyngør

Byråkratene vil legge ned skolen, og det brenner et blått lys for butikken. Mens posten kjører på sparebluss, og bare fergene holder dampen oppe. De eies av Lyngør Vel.

Like glitrende vakker ligger Lyngør her ute i havet fra Tvedestrand, ennå med et stille sus fra storhetsdager i 1991, da øyriket ble kåret til Europas best bevarte tettsted, og de hvite husene, svabergene og fiskesuppen blåste rett inn i europeernes hjerter, særlig italienske. Folk strømmet hit, mens de fastboende gikk nesten i dekning bak de høye hekkene, og hjertene svulmet av stolthet. Skolen hadde riktignok bare seks elever, men byråkratene gikk stille i dørene den gang. I dag har skolen 18 elever, og kommunestyret vil nedlegge. På de smale stiene rår vinter og stillhet, kun avbrutt av heftig banking fra Trygve Hegnars nyeste tilskudd til pengefolkets sommersysler. Et storvokst, herskabelig skipperhus med skinnende utsikt til hav og himmel [...]." (Aftenposten 07.04.99).

Denne artikkelen viser en dikotomi i representasjonene av Lyngør. På den ene siden representeres stedet ved lokalsamfunnet, Lyngør Vel og skolen, mens stedet på den andre siden representeres ved rikmannsturisme og kapital. I turismediskursen fremstilles Lyngør gjerne som et marginalt sted, i Shields (1991) sin betydning av ordet. Man kan si at idyll, sommer, ro og fred er kjerneforestillinger om stedet Lyngør, enten det gjelder stedet som turiststed eller som helårssamfunn. Lyngør er ikke marginalt for de som bor der, men forestillingene om stedet som skapes i artikler og turistbrosjyrer spiller på idyllen og det konfliktfrie stedet som skiller seg fra mer kjente og sentrale steder. Lyngør blir på denne

måten prototype på et idyllisk helårssamfunn, og denne prototypen er truet av byråkrater og pengesterke sommergjester.

Dikotomien ro - bråk, fungerer også som en metafor for prosessen journalisten vil beskrive. Helårssamfunn, ro og idyll trues av støy, her i betydningen av at stedet vil bli et turiststed for rike mennesker. I denne artikkelen, er det altså ikke et konfliktfritt sted som beskrives, slik det ble gjort i turistbrosjyrene. Stedet blir her fremstilt som noe konfliktfylt mht. hva det skal være: helårssamfunn eller sommersted. Dette kommer også frem når man beveger seg ned på det regionale nivået.

5.3 Representasjoner av Lyngør på et regionalt nivå

Posisjonene sted konstrueres fra har stor betydning for hvordan stedet forestilles i en diskurs. Jeg vil nå bevege meg ned på et regionalt nivå, og undersøke hvordan Lyngør konstrueres fra denne posisjonen. Jeg har valgt ut fire innledninger/ingresser fra artikler om Lyngør fra en regional avis (Jf. kapittel 4.2.1), for å gi et inntrykk av hvordan stedet representeres, og søke å kunne beskrive den regionale diskursen om Lyngør. I disse artiklene kommer lokalsamfunnet tydeligere frem, og det første utdraget omhandler den spesielle skoleveien barna på Lyngør hadde:

”Trygg skolevei i båt

Her er ingen trafikkfarlige veier, for på Lyngør er det bilfritt. Hver dag blir skolebarna kjørt til og fra skolen med båt. Det var nok mest spente på de to nye lærerne, de fire elevene som startet sin første skoledag i går. [...] siden 1991 er antall elever tredoblet på Lyngør skole, sier rektor og lærer Tore Kristiansen. Han ser optimistisk på Lyngørs fremtid. –Responsen vi har fått etter byggeklare tomter er et bevis på det[...].” (Agderposten 19.08.97).

Denne innledningen omhandler hverdagslivet til barn i Lyngør. Det tegnes et bilde av livet i Lyngør som noe utenom det vanlige. Det er trygt og godt for barn. Det er ingen biler, og de tar båt til skolen. En optimistisk holdning til stedets fremtid kommer frem gjennom fokuset på at de finnes byggeklare tomter som folk er interessert i, økningen i elevtallet de siste sju årene. Skolen får en sentral plass i fremstillingen av Lyngør, som et symptom på at lokalsamfunnet er levedyktig. Det gjør den også i det neste utdraget om hummerfiske.

”Får fri for å fiske hummer.

Lyngør: Da hummerfisket begynte, var ungene på Lyngør skole klare med teinene. Alle elevene fikk skolefri for å fange hummer. For elevene på Lyngør skole begynte hummerfisket egentlig for halvannen uke siden, da de gikk i gang med prosjekt ”fiskedager”. [...] det har vært en tradisjon helt fra gammelt av at elevene på Lyngør skole får fri til å trekke og sette hummerteiner. Denne tradisjonen skal vi fortsette med, sier rektor og lærer Tore Kristiansen.” (Agderposten 06.10.97.)

Dette utdraget formidler også noe av det særegne ved Lyngør. Stedets kultur, her representert ved hummerfiske, viderebringes til yngre generasjoner, og tradisjoner holdes ved like. Skolen har en sentral plass i opprettholdelsen og viderebringingen av disse tradisjonene, og blir dermed gitt en funksjon som kulturbærer i lokalsamfunnet. Det neste utdraget viser også dette, hvor skolen i tillegg har en funksjon som bindeledd mellom fastboende og sommergjester:

”Skoleavslutning på Lyngør

Før elever og lærere ved Lyngør skole tar sommerferie, arrangerer de konsert for foreldre, fastboende og tidlig ankomne sommergjester. Klasserommet fungerte som konsertsal og alle benkeradene var opptatt av spente tilhørere.” (Agderposten 24.06.98).

Denne artikkelen omhandler skolen som møteplass i Lyngør. Her stiller folk opp, og viser på den måten at slike arrangementer er viktige for lokalsamfunnet. Konserten blir et bindeledd mellom de fastboende og sommergjestene, som også ofte føler en tilknytning til lokalsamfunnet i Lyngør. Men det finnes også andre typer, mer pengesterke turister, som ikke kan sees som en del av lokalsamfunnet, men som likevel er en del av forestillingen om Lyngør:

”Med sjøfly på fiskesuppetur.

Isteden for middag på Aker Brygge, fristet fiskesuppa på Den Blå Lanterne de åtte hotellfolkene som likegodt tok sjøfly til Lyngør. 45 minutter tok turen fra Oslo til Lyngør for de åtte hotellbransjefolkene. –Dette er ikke for rikinger som vil komme seg fort til hytta på Sørlandet, men for alle som har behov for å forflytte seg raskt til et annet sted, sier en av passasjerene som ikke ville ha navnet sitt på trykk.” (Agderposten 12.08.97).

I dette utdraget er det turister og pengefolket som representerer Lyngør. Et sted for å bruke penger, spise dyr mat og oppleve litt luksus. Det at foretningsfolkene tar sjøfly til Lyngør

understreker dette. Lyngør er noe eksklusivt, som i denne sammenhengen er mer koblet til Aker Brygge og luksusliv, enn til bildet som er tegnet i de andre artiklene, med fokus på det særegne ved hverdagslivet i lokalsamfunnet. Utdraget forteller om den posisjonen Lyngør har som et sted for rikfolk å feriere, et sted som bidrar til identiteten til disse menneskene.

Det gjennomgående temaet i disse utdragene er helårssamfunnet/lokalsamfunnet i Lyngør. De sentrale representasjonene omhandler det unike ved lokalsamfunnet som skiller stedet fra andre steder, for eksempel skolebåt, hummerfiske og at hele lokalsamfunnet samles til skoleavslutning. Tre av utdragene omhandler skolen, og dette kan kanskje virke tendensiøst siden jeg her skriver om skolenedlegging og sted, men når man går litt lengre inn i tekstene kan man se at de egentlig handler om lokalsamfunnet og hverdagslivet i Lyngør. Skolen har en viktig posisjon i representasjonene av Lyngør, som en arena for videreføring og opprettholdelse av lokal kultur, tradisjon og stedsidentitet. De tre utdragene forteller om skolen som et bindeledd i lokalsamfunnet, og et element som gjør stedet til det spesielle samfunnet det representeres som. Man kan kanskje si at skolen blir en metafor for Lyngør som innebærer konnotasjoner som lokalsamfunn, samhold og fellesskap. Disse representasjonene kan sies å være en del av en lokalsamfunns /bosettingsdiskurs hvor de særegne elementene ved Lyngør idylliseres. Artiklene viser et konfliktfritt bilde av stedet. Representasjonene her kan altså sammenfattes i metaforen "Lyngør er lik helårsamfunnet". Den siste artikkelen befinner seg i større grad i en turismediskurs, om enn i luksusdelen av denne. Representasjonene gir inntrykk av en diskurs om Lyngør som handler om et eksklusivt sted hvor man kan oppleve noe utenom det hverdagslige.

Man kan analysere disse representasjonene i forhold til Massey sitt relasjonelle stedsbegrep (1991, 1993 referert i Berg og Dale 2004) for å tydeliggjøre hvilke aspekter ved sted de vektlegger. Stedet som beskrives som rimelig lukket, i alle fall i de tre første artiklene, er et sted hvor lokale tradisjoner holdes i hevd i et lite lokalsamfunn. Relasjonene strekker seg imidlertid utover i forbindelse med sommergjester og turisme. Det dynamiske aspektet ved stedet vises i framtidsoptimisme, men tradisjoner og kontinuitet blir mer vektlagt. Den gjensidige avhengigheten til andre steder dekkes til, og det gis inntrykk av at Lyngør er et sted hvor man klarer seg selv. Den siste artikkelen skiller seg imidlertid ut, her reiser forretningsfolkene til Lyngør og "Den Blå Lanterne", som om det var et isolert fenomen. Akkurat som å gå på en hvilken som helst eksklusiv restaurant. Massey (1995) skriver at

mennesker og steder er gjensidig konstituerende. Fortellingene om skolebåten, hummerfiske og skoleavslutningen kan på den måten sees som en måte mennesker og steder gjensidig utvikler identitet gjennom praksis, og opprettholdelse av tradisjoner. Her spiller skolen en viktig rolle som identitetsmarkør og identitetsbygger.

Sammenfatningen av representasjonene i artiklene, og Massey sitt stedsbegrep (1991, 1993 referert i Berg og Dale 2004) forteller at bildet som tegnes av Lyngør i artiklene befinner seg innen en bestemt stedsdiskurs hvor enkelte elementer ved stedet fremheves, mens andre elementer ikke nevnes. Artiklene formidler ideen om Lyngør som en idyll, som skiller seg fra stedet/posisjonen tekstene er skrevet ut fra. Man kan si at Lyngør konstrueres som et marginalt sted i Shields (1991) sin betydning av ordet. Representasjonene kommer utenfra og tjener den hensikt å formidle en forestilling om at det finnes steder som ikke er like andre steder, og at det finnes steder hvor samhold og lokal tradisjonell kultur lever i beste velgående. Samtidig kan man besøke dette stedet og oppleve en grad av luksus. Selv om artiklene omhandler lokalsamfunnet og det spesielle ved hverdagslivet i Lyngør tjener de den hensikt å opprettholde mytene om stedet som et marginalt, rent sted.

Ved å se hvordan Lyngør representeres på et nasjonalt nivå, regionalt nivå, i en turismediskurs har jeg funnet to metaforer som i særlig grad strukturerer hvordan Lyngør blir representert: "Lyngør er lik helårssamfunnet" i den typen lokalsamfunnsdiskurs man fant i Agderposten, og "Lyngør er lik sommer" i turismediskursen. Disse metaforene strukturerer forestillingene om Lyngør ut fra hensikten å konstruere et sted som en konfliktfri idyll. En slags drøm. I følge Holloway og Hubbard (2001) har steder multiple identiteter, og skapes diskursivt gjennom ulike maktforhold. De stedsidentitetene som til nå har blitt utforsket, er imidlertid rimelig sammenbundne og enkle i den forstand at de forholder seg til stedet fra en viss avstand.

5.4 Lyngør i den kommunale diskurs

På det kommunale nivå, blir konflikten i stedskonstruksjonen mer tydelig. Her må man i større grad behandle sted i et kommunalt, relasjonelt perspektiv, og forskjellen på "festtalene" om idyllen og helårssamfunnet Lyngør, og den faktiske og praktiske behandlingen av stedet i

den kommunale fordelingspolitikken kommer tydeligere til syne. De kommunale representasjonene av Lyngør var, og er kanskje fremdeles, preget av at Lyngør vant kåringen til Europas best bevarte tettsted og rollen stedet har som utstillingsvindu for turister. Kommuneplanen er et dokument hvor kommunen blant annet gir uttrykk for sin oppfatning av de ulike stedene i kommunen, og hvor planene for lokalsamfunnene i kommunen settes opp. Representasjonene av Lyngør i denne kommuneplanen kan sies å være motstridende, men forholder seg til de meningsbærende elementene/metaforene ved Lyngør, nemlig Lyngør som sommer og Lyngør som helårssamfunn. I kommuneplanen for Tvedestrand kommune 1997-2009, del 1 punkt 1.1.2: *Antall innbyggere i kommunens ulike skolekretser*, konkluderes det med at:

”Tvedestrand kommune har i behold sitt desentraliserte bosettingsmønster, og det er ikke noe som tyder på at vesentlige endringer skolekretsene imellom er under utvikling. Lyngør og Laget krets begynner imidlertid å bli så tynt befolket at så vel sosialt nettverk som lokal service står i fare.” (Kommuneplanen 1997-2009: 1.1.2).

Et annet sted i kommuneplanen, i del 4: *Vekst og utvikling*, omtaler kommunen Lyngør skolekrets på følgende måte:

”Lyngør er et levende lokalsamfunn som med sine spesielle kvaliteter er en av kommunens viktigste ressurser både som kulturarv og som kilde til markedsføring av kommunen. Etter at Lyngør ble utnevnt til Europas best bevarte tettsted har det vært registrert en markant økning i forhold til interessen for stedet. Eierne har holdt sine bygninger ved like på en måte som fortjener anerkjennelse, og kommunen har opprettholdt det offentlige servicetilbud i form av skole og transport slik at øysamfunnet framstår som et komplett lokalsamfunn hele året. Ved kommuneplanrevisjonen står hovedmålsettingen for stedet fast. Hovedmålet med arealbruken på Lyngør vil være å opprettholde stedet som Europas best bevarte, og som et levende tettsted hvor det bor og lever folk hele året.” (Kommuneplan for Tvedestrand kommune 1997-2009:4.2.7).

De to sitatene er noe motstridende, men begge omhandler Lyngør som lokalsamfunn. Det første sitatet omtaler Lyngør som et lite sted som er såpass tynt befolket at det er i ferd med å miste viktige servicetilbud. Dette er uttrykk for en mer ”nøktern” diskurs som kan fortelle noe om den daglige forestillingen av Lyngør kommunalt: et lite lokalsamfunn på linje med andre små lokalsamfunn i kommunen, og et sted hvor kostnadene per innbygger blir store i

kommunal målestokk. Disse representasjonene kan sees som uttrykk for det man kan kalle en kommunalrealistisk diskurs, hvor sted har en relasjonell betydning.

Det andre sitatet, forteller på sin side om Lyngør som et levende lokalsamfunn og en viktig kulturarv som kommunen har til hensikt å bevare. Man kan si at teksten er et uttrykk for en positiv diskurs om Lyngør som verdi, særlig for markedsføringen av kommunen. Denne diskursen er påvirket av forestillingene om Lyngør som ble ytterligere aktualisert av kåringen til Europas best bevarte tettsted. Man kan merke seg at skolen og transporttilbudet blir trukket frem som viktige for at stedet skal fremstå som et komplett lokalsamfunn hele året. Disse representasjonene kan sees som uttrykk for en diskurs der lokalsamfunn blir tillagt betydning ut fra det særegne ved stedet.

Den motstridende argumentasjonen tjener ulike hensikter, og kommunen kan sies å snakke ut fra ulike posisjoner. Når det snakkes om Lyngør i det første sitatet, er budskapet rettet innad i kommunen og tjener den hensikt å forsvare eventuelle nedskjæringer i bevilgningene til offentlig tjenestetilbud i Lyngør. Når det på den andre siden snakkes om Lyngør som verdi er budskapet mer utadrettet, og skal tjene den hensikt å fremme Tvedestrand som turistkommune. Lyngør blir i denne sammenhengen tillagt betydning som viktig ressurs og som et sted med stor verdi som for kommunen. Lokalsamfunnet tjener funksjonen som en type investering i stedet som salgsvare (Holocomb 1995 referert i Antonsen 2001).

I intervjuer med både nøkkelinformanter og informanter fra Lyngør, spurte jeg om hvordan de ville beskrive Lyngør som sted, og hvilken funksjon stedet fyller i kommunen. Rådmannen på midten av 1990-tallet fortalte om sitt inntrykk av stedet ut fra sin posisjon som rådmann:

”Min opplevelse var at alle ting som hadde med Lyngør å gjøre, var annerledes. At man var veldig sterkt fokusert på Lyngør, og at Lyngør alltid hadde sin egen innfallsvinkel på ting, sett i forhold til at det bare var 140 eller 130 mennesker der bosatt fast, så hadde Lyngør en mye mer sentral plass i den kommunale hverdagen enn andre like små steder. Så hva det skyldes, det skal jeg ikke ha sagt så veldig sikkert, men den kåringen hadde i sin tid gitt litt selvbevissthet.” (Harald Danielsen 17.09.04).

Fra denne kommunale posisjonen, trekkes det også frem at Lyngør som sted har en langt større verdi for bosetting, næringsliv og turisme i den østre del av kommunen enn som bosted

for de 100 menneskene som bor der. ”Lyngør er på en måte flaggskipet, markedsføringssymbolet, også er det på Gjeving man tar ut effekten.” (Harald Danielsen 17.09.04), (se figur 2.3). Gjeving er lokalsamfunnet på fastlandet innenfor Lyngør, hvor elevene fra Lyngør i dag går på skole. Stedet konstrueres altså som en økonomisk ressurs, en salgsvare, som man bruker for å skape verdier i omlandet rundt Lyngør, og får dermed en relasjonell betydning. Stedet som bosted og lokalsamfunn tillegges ikke særlig verdi i seg selv.

Diskursen om Lyngør som ble aktualisert av kåringen, hadde altså en effekt på hvordan kommunen behandlet Lyngør. Samtidig kommuniseres det indirekte en viss skepsis til at Lyngør får en særstilling, og en oppfatning om at øysamfunnet må stille likt med de andre lokalsamfunnene i kommunen, noe som kan være naturlig i og med at kommunen skal behandle småstedene noenlunde likt. Dette kan sies å være et uttrykk for den kommunalrealistiske diskursen og et kvantitativt perspektiv, hvor ulike steder i kommunen får oppmerksomhet, økonomiske midler og kommunale serviceinstitusjoner ut fra størrelse, og man måler steders verdi i økonomisk nytte for kommunen.

Oppvekstsjefen i Tvedestrand kommune som var som var saksbehandler i skolesaken beskriver Lyngørs funksjon i kommunen på denne måten:

”Jeg vil beskrive det som, jeg bor jo ikke i kommunen, jeg bor i Arendal, men jeg vil nok beskrive Lyngør som spesielt på flere måter. For det er jo klart at det er en veldig berikelse for Tvedestrand kommune å få ha et sted som har vunnet en stor europeisk pris, som Europas best bevarte tettsted, det er jo en kjempefjær i hatten for kommunen. Og jeg synes jo det at Lyngør på mange måter er en magnet. Jeg tenker særlig på sommerstid, hvor folketallet der ute skyter i været, på grunn av hytteiere og alle som reiser til Lyngør fordi de skal til Lyngør å se hvordan det er på Lyngør. Sitte på ”Seilmakerfruens kro” eller ”Den Blå Lanterne”. Det er klart at det er et sånt sted som... det er en fargerik sommeropplevelse. Så sånn sett så er jo Lyngør en berikelse. Også er det jo veldig fint der, og kjempefint at de vant den prisen. Og jeg tror det at Lyngør skole ikke har hatt så mye å si for bosettinga der ute. Mange truet med det, men det er omtrent det folketallet det var i 2000.” (Oppvekstsjef Rolv Grundesen 24.09.04)

Representasjonene her kan sammenfattes i følgende stikkord: *spesielt, berikelse for kommunen, magnet sommerstid og fargerik sommeropplevelse*. Igjen konstrueres stedet som

turiststed og salgsvare fra kommunalt hold. Dette understrekes når det til sist sies at skolenedleggingen ikke har hatt noe å si for bosettingen i Lyngør. Lokalsamfunnet og serviceinstitusjonene tillegges liten betydning for stedet i motsetning til hva det gjør i sitatet fra kommuneplanen ovenfor. Det kan også virke som det tas for gitt at Lyngør vil klare seg på et vis uavhengig av hva som skjer, at Lyngør er en ressurs man kan øse av, en salgsvare man ikke trenger å vedlikeholde. Stedet får betydning som vare i stedet for samfunn. Disse utsagnene må imidlertid sees i lys av at skolenedleggingen faktisk har funnet sted, og administrasjonen og politikerne nok har fått mye negativ oppmerksomhet omkring dette. De kommunale representasjonene av Lyngør bærer også preg av den endringen i representasjoner som skjedde i forbindelse med debatten om skolenedlegging, som jeg kommer inn på i neste kapittel.

Det er tydelig at når man i kommunen snakker om Lyngør, snakker man om ulike elementer ved stedet om det er i turismesammenheng, eller i forbindelse med kommunale saker. Dette kan sees i sammenheng med det Rose (1990 referert i Valentine 2001) skriver om definering av steder og makt. De ulike konstruksjonene av stedet tjener ulike hensikter, og stedet konstrueres slik at det man har tenkt å gjøre gir, eller ikke gir, de konsekvensene man mener, eller ikke mener det vil føre til. De kommunale aktørene bruker dermed sin makt til å produsere kunnskap og underbygge og rettferdiggjøre sine hensikter. Dette gjøres ved å koble sammen enkelte elementer ved stedet, som å snakke om det som nyttig for markedsføring, en fargerik sommeropplevelse osv eller om helårssamfunnet og dets særegne stilling i kommunen. Dette kan også sees som en del av den sosiale romliggjøringen, på et mer diskursivt nivå. Det materielle og sosiale tas i bruk ved å framstille den oppfatningen man selv har som sann, og det produseres ulike representasjoner som i sin tur skal påvirke hvordan folk ser stedet og virkningene av det man har til hensikt å gjøre med stedet (Jørgensen og Phillips 1999, Hall 1997). Når hensikten er å forsøke å få lagt ned skolen, skapes det da representasjoner av Lyngør som et sted som vil klare seg fint uten en skole, og det spilles da mye på forestillingen om sted i turismediskursen, hvor de sentrale representasjonene omhandler sommer og ferie og hvor lokalsamfunnet blir mer som en kapital i salgsvaren Lyngør, men ikke har en stor verdi i seg selv.

Som vist her befinner representasjonene av Lyngør seg innen en kommunalrealistisk diskurs, som legger mye av turismediskursens forståelse av Lyngør som sted til grunn. Lyngør blir i

denne diskursen på samme tid representert som verdi/ressurs og utgift. Man kan ut fra dette si at representasjoner av sted blir mer problematiske når man kommer ned på et kommunalt nivå hvor steder må behandles i praksis, ikke bare i representasjoner.

5.5 Representasjoner av Lyngør på det lokale nivå

Lokalavisa Tvedestrandsposten er en viktig kilde for å få fatt i hvordan representasjonene av Lyngør diskuteres lokalt gjennom ulike aktuelle saker. Gjennomgangen av fire årganger av Tvedestrandsposten viser mange av de samme elementene ved sted som vist ovenfor, og avslører at det eksisterer delte meninger om hvordan stedet Lyngør skal behandles. Etter å ha gått gjennom et stort materiale har jeg valgt ut to saker som har til felles med nesten alle sakene i avisa at temaet er Lyngør som helårssamfunn, og hvor det diskuteres hvordan stedet skal behandles. Mye av stoffet omhandler skolesaken, men også andre aktuelle saker kommer opp. Den første artikkelen er fra 1997, og omhandler behandlingen av søknad om skjenkebevilling i forbindelse med husholdningshandelen:

”Vil drive et skikkelig og godt avskjermet serveringssted!

–Jeg ønsker ikke at ølservering skal prege området. Det er slett ikke et mål at folk skal drikke mye øl, sier Per N. Pedersen i Lyngør. Han mener politikerne hittil har vært forutinntatt når det gjelder negative virkninger av ølservering på ”Pers Brygge” – og ber de folkevalgte tenke seg godt om før kommunestyremøtet førstkommende tirsdag.” (Tvedestrandsposten 24.05.97) Figur 5.4: Bilde fra ”Pers Brygge”.

Eierne av husholdningshandelen fikk avslag på søknaden i 1997, blant annet grunnet i at det ikke var ønskelig at antall skjenkesteder skulle øke, og at servering av alkohol ikke burde skje i forbindelse med annen næringsvirksomhet, her landhandel. Fra sommeren 1999 snudde imidlertid politikerne og det ble alkoholservering på ”Pers brygge”:

”I sommer blir det øl- og vinservering på bryggekanten.

Jeg håper at det kan gå vår vei denne gang, sa Per N. Pedersen før kommunestyret for tredje gang på rad skulle behandle hans søknad om å få skjenke øl og vin på ”Pers Brygge” ved Lyngør Husholdningshandel. Og antagelsen slo til. Et stort flertall sa ja til øl og vin på bryggekanten. [...] Ødegaard [Sp] har de to foregående årene stemt mot skjenkebevilling til ”Pers brygge”, men følte tiden nå var inne til å skifte standpunkt. – Lyngør er ikke et tilfeldig sted. Her satser man på å ha et helårstilbud til de fastboende gjennom husholdningshandelen, og jeg synes vi bør legge til rette for at dette kan være mulig også i fremtiden, sa hun.” (Tvedestrandsposten 20.05.99:5).

Vi kan se denne saken som et eksempel på at det drives en kamp for å definere stedet Lyngør, hvordan det skal brukes i fremtiden og hvilke aspekter ved stedet som skal være fremherskende. Det er helårssamfunnet og livsgrunnlaget for lokalsamfunnet som diskuteres. I dette tilfellet, vant innbyggerne i Lyngør fram, og skjenkebevilling ble gitt til ”Pers Brygge”. Begrunnelsen for dette, at skjenkebevillingen er en del av strategien for opprettholdelse av helårssamfunnet i Lyngør, viser at særlige hensyn ble tatt under denne avgjørelsen. Det er her helårssamfunnet Lyngør som behandles, men feriestedet er en del av dette. Lokalsamfunnet i Lyngør er indirekte avhengig av sommerturismen, ved at uten denne ville antagelig ikke husholdningshandelen overlevd som helårsåpen butikk, og uten butikk vil stedet bli enda mer marginalt mht bosetting. Hensynet til stedet som helårssamfunn ble satt over hensynet til ønsket om å føre en restriktiv alkoholpolitikk. På denne måten, kobles representasjoner om restriktiv alkoholpolitikk til nodalpunktet ”helårssamfunn”, og blir tillagt en ny betydning, nemlig som en del av distriktpolitikken (Jørgensen og Phillips 1999).

En annen aktuell sak som også viser et konfliktfylt bilde i behandlingen av sted, er planene om opprettelse av byggefelt på Odden. Denne saken pågikk over flere år, og forteller om kompleksiteten i forholdet mellom kommunen og Lyngør, og behandlingen av Lyngør som sted kommunalt.

”- Lyngør vel og Tvedestrand kommune tar seg til rette!

Uten å ha varslet grunneier Øivind Olsen på forhånd har Lyngør Vel og Tvedestrand kommune planlagt å oppføre rundt 15 hus på hans eiendom på Odden i Lyngør. Byggestart er tenkt neste sommer. Grunneieren er sjokkert over kommunens fremgangsmåte.” (Tvedestrandsposten 2.4.1998:5).

Utgangspunktet for denne saken var altså et felles ønske fra Lyngør Vel og Tvedestrand kommune om å legge til rette for et byggefelt i Lyngør, med målsetning om å legge til rette

for økt bosetting i Lyngør. Problemet kommer imidlertid når de ikke har varslet grunneieren om planene for eiendommen hans, og i følge en informant fra Lyngør var prisen kommunen tilbød grunneieren ikke i nærheten av samsvarende med verdien av tomtene. Kommunen og grunneier kom imidlertid til enighet ved at grunneier fikk tillatelse til å bygge en ny hytte ca 40 m fra sjøen, samt privat brygge og sjøbu.

Figur 5.5: Bilde av Lyngør med lokalisering av det planlagte byggefeltet, hentet fra Tvedestrandsposten 02.04.98

Figur 5.6: Illustrasjon til saken "Et skritt nærmere boligbygging på Lyngør".

”Ett skritt nærmere boligbygging på Lyngør?”

Etter at planutvalget i august forkastet de opprinnelige planene om et boligfelt på Odden, blant annet på grunn av grunneiers motstand, er det nå utarbeidet to nye alternativ. Siden 1993, da Odden på Lyngør fikk status som boligområde, har det vært jobbet med planene om å oppføre 15 sjønære helårsboliger på det attraktive området. Målsetningen med planarbeidet har vært å skaffe attraktive tomter som kan gi flere fastboende på ”Europas best bevarte tettsted”. (Tvedestrandsposten 24.12.98:5).

”Fylkesmannen stanser boligfelt på Lyngør?”

Nå som reguleringsplanen for boligfeltet på Odden endelig var klar til egengodkjenning, kommer Fylkesmannens miljøvernavdeling med innsigelser. – Brudd på god forvaltningsskikk, mener plansjef Svein Olav Dale. Tvedestrand kommune har gått mange runder med grunneier Øivind Olsen for å få til en utbygging av totalt 15 boliger med tilhørende brygger på Odden. For å få til en avtale om frivillig grunnavståelse, har Olsen fått anledning til å oppføre ei hytte ca 40 meter fra sjøen, samt privat brygge og sjøbu. [...] Nå må denne avtalen mellom kommunen og Øivind Olsen kanskje strykes. I så fall vil grunneier neppe gå inn for en frivillig ordning med grunnavståelse slik han tidligere har sagt. Ettersom flertallet av kommunestyrerepresentantene tidligere har gitt uttrykk for at de ikke er villige til å ekspropriere grunn for å få realisert byggeplanene, står samtidig hele boligfeltet i fare. [...] Fylkesmannens miljøvernavdeling er lite begeistret for den planlagte plasseringen av grunneiers nye hytte. I en høringsuttalelse skriver miljøvernavdelingen at hytta, inkludert sjøbu og brygge, vil virke svært privatiserende og påvirke allmennhetens tilgang til området. (Tvedestrandsposten 03.06.00:6)

Det ble ikke noe byggefelt på Odden. Saken strandet på grunn av for mange vanskeligheter i forholdet mellom grunneier og kommunen, og så til sist av fylkesmannen. Denne saken vitner om forholdene innad i Lyngør og mellom kommunen og Lyngør. Saken forteller også om tyngden i lokalsamfunnsdiskursen. Den felles målsetningen om å opprette byggefelt i Lyngør, førte til større konflikter mellom kommunen og innbyggerne i Lyngør. Kommunen forsøkte å gjøre noe bra for lokalsamfunnet i Lyngør, og tøyde grensene i arealplanen og vanlig byggeskikk i området. Dermed ble de stanset av fylkesmannen, og Lyngør fikk ikke byggefeltet de ønsket seg. Det må imidlertid nevnes at denne saken gikk parallelt med skolesaken, og at enkelte informanter i Lyngør påpekte at det var litt merkelig at kommunen jobbet for byggefelt samtidig som de ville legge ned skolen.

Hvis man skal følge Rose (2001) sin metode for innholdsanalyse kan man si at gjennomgangstemaet for artiklene i media er Lyngør som helårssamfunn. Helårssamfunnet kan i så måte sies å være en av kjerneforestillingerne om Lyngør, uten dette ville ikke stedet inneha den mening det har i dag. Gjennom aktuelle saker diskuteres det hvordan dette

helårssamfunnet skal behandles og opprettholdes, og hvilke virkemidler som passer i så henseende.

Når man kommer ned på et lokalt nivå blir konflikten over sted tydeligere. Representasjonene av stedet er fremdeles delt i "turismediskursen" og "lokalsamfunnsdiskursen", men hvordan disse er koblet sammen diskuteres gjennom de aktuelle sakene. Tilsynelatende er det helårssamfunnet som står i sentrum, men argumentasjonen omhandler stedets verdi for turisme som avgjørende for lokalsamfunnet. Gjennom disse sakene brytes stedsmyten om Lyngør som marginalt feriested opp. I lokalavisa er man ikke på samme måten som i kildene ovenfor opptatt av å reprodusere idyllen i Lyngør, stedet likestilles med andre små lokalsamfunn i kommunen, og det skrives om aktuelle og problematiske saker. Det diskuteres gjennom disse sakene om Lyngør som sted skal særbehandles eller ikke. Maktelementet ligger i hvem som får definere Lyngør, og det er en konflikt mellom Lyngørsamfunnet og kommunen i så henseende. Mens kommunen ofte uttaler positive hensikter med sine planer for Lyngør, blir det i mange tilfeller ikke slik av ulike grunner, og konflikten tilspisser seg. På grunn av at kommunen forholder seg til Lyngør innen den kommunalrealistiske diskursen, hvor steder skal behandles innenfor budsjettammene som ligger i bunn blir ofte intensjonene om det faktiske utfallet ikke sammenfallende.

5.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg tatt for meg de dominante forståelsene av Lyngør som sted. Jeg har vist at det finnes ulike forståelser av stedet innen ulike diskurser, men at disse spiller på hverandre. Før det første var det en representasjon av Lyngør som feriested hvor stedet blir fremstilt som idyllisk, rent, og fredelig. Disse representasjonene er særlig å finne i konstruksjonene av stedet fra posisjoner som ikke er lokale, eller hvor budskapet er utadrettet. Stedet problematiseres ikke, det fremstår som ensartet og konfliktfritt. For det andre har man representasjoner av Lyngør som helårssamfunn. Når det snakkes om stedet fra "utenfraposisjoner", altså ikke lokale, innebærer disse representasjonene mye av de samme elementene som turismediskursen. Stedet fremstilles som idyllisk helårssamfunn, et sted der lokal kultur og tradisjon lever i beste velgående. På det lokale nivå problematiseres stedet mer. Det eksisterer en konflikt over hvordan stedet skal behandles, om det er en salgsvare

eller om helårssamfunnet har en verdi i seg selv. Det pågår en kamp om hvem som skal definere sted, og hvordan stedet skal defineres, og gjennom dette hvordan stedet skal brukes i framtida.

Videre vil jeg nå gå inn i debatten om skolenedlegging og undersøke hvordan sted behandles i denne sammenhengen.

Kapittel 6: Debatten om skolenedlegging i Tvedestrand kommune

6.0 Innledning

I dette kapittelet skal jeg gå inn i debatten om skolenedlegging i Tvedestrand kommune fra høsten 1997 til våren 2000. Jeg er opptatt av hvordan sted blir fremstilt gjennom utredningen av alternative skolestrukturer, den politiske behandlingen av skolesaken, og debatten i lokalavisa (Jf. kapittel 4.2.1). Gjennom dette vil jeg avdekke ulike diskurser i debatten og hvilke stedsforståelser disse åpner for. Jf. kapittel 3 er det særlig teori om diskurser og makt som er aktuelt her, hvor jeg vil undersøke hvordan representasjoner og argumenter kobles sammen eller frikobles for å tjene ulike hensikter.

6.1 Bakgrunn for skolesaken

Skolenedlegging har vært et tema i Tvedestrand kommune i mange år. Før saken kom på dagsorden i perioden jeg tar for meg, var den oppe med jevne mellomrom uten at endringer i skolestrukturen fant sted. Grendene har hatt en sterk posisjon i Tvedestrand, og det har vært en uttalt politikk å opprettholde det desentraliserte bosettingsmønsteret i kommunen (Kommuneplanen for Tvedestrand kommune 1997-2009). Flere grendeskoler ble imidlertid lagt ned på 1960-tallet, og Laget skole (jf. figur 2.3) ble opprettet på begynnelsen av 1980-tallet.

Da skolenedlegging igjen kom opp som en aktuell sak på midten av 1990-tallet var dette hovedsakelig av økonomiske årsaker (Jf. kapittel 2). Kommuneøkonomien var dårlig, og hvert år minket overføringene fra staten mens kostnadene økte. Det måtte derfor kuttes i budsjettet. De største postene i kommunebudsjettet var helse/eldreomsorg og skole/barnehage. Tvedestrand kommune hadde satset mye på eldreomsorg og gjort store investeringer i denne sektoren. Overføringene fra staten er bundet opp til hvor mye kommunen bruker på dette, og det ville derfor ikke gi noen økonomisk gevinst å kutte i denne posten.

Med skolesektoren var situasjonen imidlertid annerledes. Ved å foreta omstruktureringer og nedlegginger av skoler kunne kommunen spare en god del hvert år. Rådmannen i Tvedestrand

på den tiden forklarte i nøkkelinformantintervjuet om hvordan skolesaken hadde utviklet seg på 1990-tallet, og hvorfor den ble aktualisert:

”Hvordan det [skolesaken] kom opp for første gang vet jeg ikke, for jeg begynte der i 1992, og allerede før det hadde det vært på tale. Så lagde vi en kommuneplan i 92-93, og da ble det i grunn motsatt konklusjon. Da var det enighet om at vi tok utgangspunkt i de skolekretsene som fins og gå videre derfra. Og så var det vel en beslutning som lå der nokså stabil den valgperioden, 1992-95. Og så i neste periode, altså i løpet av den perioden og utover, så ble det hvert år veldige økonomiske innstramminger for kommunen totalt og det er vel ingen tvil om at når skolenedlegging kom på dagsorden da på midten av 90-tallet, så skyltes det ene og alene økonomiske problemer.” (sitat tidligere rådmann Harald Danielsen 17.09.04)

Utgangspunktet var altså økonomisk, sett fra et kommunalt perspektiv, og det ble satt ned et ad hoc-utvalg som fikk i mandat å vurdere Tvedestrand kommunes skolestruktur og fremme forslag om endringer som ville gi besparelser på det årlige driftsbudsjett. Det lå også i mandatet for utvalget at de måtte belyse pedagogiske konsekvenser og konsekvenser for lokalsamfunnene (jf. kapittel 2). Mandatet ble vedtatt av kommunestyret som en del av økonomiplanvedtaket i juni 1997, og utvalget ble satt ned 22. august 1997. Ad hoc-utvalget bestod av representanter fra kommunestyret. Lederen for utvalget forklarer slik hvorfor akkurat de satt i utvalget:

”Det er jo litt sånn at det går på omgang i kommunestyret hvem som tar hva, men altså det var jo også fordi vi var ganske ivrige i den saken, og var opptatt av det, så det var nok derfor tror jeg.” (Marit Aass 20.09.04).

Rapporten om alternative strukturtiltak i skolesektoren i Tvedestrand kommune ble lagt frem 15.januar 1998.

6.2 Ad hoc-utvalgets rapport om alternative skolestrukturer

Ad hoc-utvalget skulle altså vurdere skolestrukturen og fremme forslag til endringer som ville gi økonomiske besparelser. Rapporten begynner med en gjennomgang av skolestrukturens betydning for pedagogiske forhold, administrative forhold, for lokalsamfunnene, og for økonomiske forhold. Jeg vil her presentere vurderingene utvalget gjorde, for å få fatt i

begrunnelsene og argumentene og se hvilke forståelser av sted rapporten åpner for. Jeg tar for meg skolens betydning for lokalsamfunnene under egen overskrift, etter jeg har omtalt de andre forholdene.

Det første punktet i rapporten omhandler skolestrukturens betydning for pedagogiske forhold. Her står det at det finnes lite forskning om sammenhengen mellom skolestørrelse og elevenes prestasjoner, men at forskning viser at når det gjelder skole – hjem samarbeidet blir dette dårligere dess større skolen er. I tillegg trekkes det frem at skoleveiens lengde har både en fysisk og en psykisk dimensjon. Det pekes også på at forskning viser at klassestørrelse ikke har særlig sammenheng med skoleprestasjoner, da er arbeidsmåten viktigere. Men det presiseres imidlertid at ingen av alternativene for ny skolestruktur kan anses for å være av en slik karakter at man snakker om store skoler. Til slutt poengteres det at de ansatte i skolen generelt vil vinne på at enhetene ikke er for små, og at det må antas at dette kommer elevene til gode. Til sammen må argumentasjonen innen dette området sies å tale for en endring av skolestruktur.

Det neste punktet omhandler skolestrukturens betydning for administrative forhold og her vises det at en endring av skolestrukturen kan være hensiktsmessig på denne måten:

”De mange og til dels meget små skolene i Tvedestrand har som konsekvens at behovet for administrativ overbygning og koordinering blir relativt stort, samtidig som administrasjonsressursen ved den enkelte skole blir liten. Ikke minst er det siste et problem i dag.” (Rapport fra ad hoc-utvalg 15.jan.1998:7).

Punktet om skolestrukturens betydning for økonomiske forhold er satt skjematisk opp, med de viktigste utgiftspostene og hvordan det kan spares i disse. Det viktigste økonomiske element i driften av en skole er antall klasser, og det vises til at man kan spare lønnsutgifter til en lærerstilling for hver klasse som legges ned. Skoleskyss er en annen faktor som kan øke hvis elever som ikke har skyss må få det, men som blir den samme om de som allerede har skyss må reise litt lengre. I tillegg er det utgifter til læremidler, strøm- og vedlikeholdsutgifter, men disse utgiftene sies å ha små utslag, uansett skolestruktur.

Argumentasjonen i disse vurderingene av skolestrukturens betydning for de ulike forholdene, må sies å gå i retning av at en endring vil være hensiktsmessig. Gjennomgående trekkes ikke negative perspektiver, om de finnes, frem i argumentasjonen. Den pedagogiske argumentasjonen sier ikke særlig mye, bare at skolene i Tvedestrand kommune uansett ikke blir så store at det er snakk om store skoler, og diskusjonen med liten vs. stor skole forsøkes dermed å punkteres. Argumentasjonen taler også for endring når det gjelder administrative forhold. Og de økonomiske besparelsene ved sammenslåing av klasser blir fastslått. På denne måten kobles argumentene sammen slik at de tjener det mandatet utvalget har fått (Jørgensen og Phillips 1999). Utvalget skulle vurdere alternative skolestrukturer i Tvedestrand kommune som ville gi innsparinger i kommunens budsjett, og argumentasjonen i forhold til pedagogikk, administrasjon og økonomi følger dette mandatet.

6.2.1 Skolens betydning for lokalsamfunnene

Skolens betydning for lokalsamfunnene understrekes ved at det faktisk ligger i utvalgets mandat å vurdere hvilke konsekvenser skolenedlegging vil få. Punktet om skolestrukturens betydning for lokalsamfunnene lyder som følger:

”Lokal identitet har tradisjonelt vært knyttet nært opp til skolestruktur i Tvedestrand. Skolestrukturen har vært stabil i flere generasjoner, og nesten alle i lokalsamfunnene har et nært forhold til skolene. Mange har vært elev ved grendeskolen selv, har feiret 17.mai på skolen, har gjort dugnad på skolen, har spilt bridge og gått på swingskurs på skolen, har vært til foreldremøter og foreldresamtaler, m.v. På denne måten er skolene kulturbærere i lokalsamfunnene.” (Rapport fra ad hoc-utvalg 15.jan.1998:7)

Man ser her at grendeskolen blir tillagt betydning både som kulturbærer, og for lokal identitet i lokalsamfunnene. Når utvalget går videre og vurderer de ulike alternative skolestrukturer i Tvedestrand vurderer de imidlertid kun pedagogiske og økonomiske konsekvenser. Det overlates til lokalsamfunnene og skolene å utrede konsekvensene for lokalsamfunnet gjennom høringsuttalelser. I intervju forklarte lederen for utvalget bakgrunnen for dette:

”Litt på grunn av uenighet, og det var vel det at det overlot vi til lokalsamfunnene selv, det var/er jo veldig sterke følelser på det i kommunen, sånn at ja... Og så hadde det kanskje litt med hvor vi kom fra vi som satt der og, og sånn. Så derfor lot vi... ja det er det jeg kan huske at det var derfor vi gjorde det sånn. Og folk engasjerte seg jo veldig..” (Marit Aass 20.09.04)

Koblingen mellom skole og sted er altså viktig, men kan ikke vurderes ut fra målbare kategorier på lik linje med de økonomiske besparelsene. Medlemmene i utvalget kom fra ulike steder i kommunen og følte seg på denne måten inhabile, og ville derfor ikke vurdere konsekvensene for lokalsamfunnene. Dette sier noe om hvor viktig sted, eller lokalsamfunn faktisk oppleves i Tvedestrand kommune, men på denne måten blir steder og lokalsamfunn privatisert eller gjort til subjektive, individuelle opplevelser. Sted/ lokalsamfunn blir mer som en privatsak å regne, ikke et kommunalt anliggende. Dette innebærer en forståelse av lokalsamfunnene som delvis autonome, som private ”hjem” for innbyggerne, og som de selv må kjempe for (Cresswell 2004). Denne forståelsen av sted skiller seg fra representasjonene jf. kapittel 5, hvor kommunen betrakter det som et mål å opprettholde det desentraliserte bosettingsmønsteret i kommunen. Forståelsen av sted skiller seg også fra representasjonen av sted som salgsvare.

Det kom i alt inn 23 høringsuttalelser, og disse ble delt inn i ulike grupper. Uttalelsene som er positive til endring av skolestrukturen kommer hovedsakelig fra samarbeidsutvalgene (SU) ved de største skolene som vil få økt elevtall ved en strukturendring, og rektorene ved disse skolene. Argumentasjonen går i hovedsak ut på at de har plass/ikke har plass til å ta imot elever fra de mindre skolene og at det vil føre til større stabilitet i klasseinndeling, og forholder seg altså i størst grad til skolen som en læringsinstitusjon og et isolert fenomen, og ikke til koblingen mellom skole og sted.

Fra fysioterapitjenesten og Norsk Lærerlag Tvedestrand formidles det kritiske bemerkninger i forhold til henholdsvis barns bevegelsesmuligheter i de ulike skolemiljøene, inntjening kontra kvalitet og personalpolitiske forhold i en omstillingsprosess.

De mindre skolene som er truet av nedlegging, Gjeving, Lyngør, Angelstad og Laget, uttaler seg negativt i forhold til strukturendringer i skolen i Tvedestrand (Jf figur 2.3). Argumentene er hovedsaklig distriktspolitiske, men forholder seg også til skolevei, barns oppvekst i nærmiljøet og dugnadsinnsats i forbindelse med skole/grendehus. Blant disse er sted og lokalsamfunn tett knyttet sammen med skole, og skolen kan ikke sees isolert fra nærmiljøet den befinner seg i. Dette fordi mye av det organiserte, sosiale livet i lokalsamfunnene er bygd opp omkring skolene, og skolene presenteres som viktige for videreføring av lokal tradisjon og kultur, og ikke minst for bosetting og tilflytting.

Det finnes to uttalelser fra Lyngør blant høringsuttalelsene. Sluttkommentaren i uttalelsen fra SU ved Lyngør skole gir et innblikk i engasjementet og betydningen skolen blir tillagt i Lyngør:

”Samarbeidsutvalget vil sterkt understreke følgende: Man kan ikke se på denne saken som kun en skolesak. Et lite øysamfunn med ca 115 fastboende er så sårbart, at hvis skolen som er selve bærebjelken i lokalsamfunnet vårt forsvinner vil dette få alvorlige følger: Mange vil miste en av hovedgrunnene for å bo her ute (og i kommunen), med fraflytting som resultat. Mulighetene for å sikre tilflytting av barnefamilier blir borte. *Å nedlegge Lyngør skole vil bety at det felles dødsdom over Lyngør som helårssamfunn.* Lyngør fremstår i dag som en uthavn med en levende kystkultur. Burde ikke kommunale myndigheter og lokalbefolkning fortsatt spille på lag for å bevare og videreutvikle dette unike øysamfunnet!” (Rapport fra ad hoc-utvalg 15.01.98: vedlegg).

Skolen omtales her som bærebjelken i lokalsamfunnet, og det skrives at Lyngør som helårssamfunn vil dø ut om skolen legges ned. Bruken av kursiv fremhever betydningen skolen tillegges. Det er altså helårssamfunnet som er fokuset, og skolen oppleves som et svært sentralt element i dette. Det er skolen som ”bærer” samfunnet. Disse argumentene kan sies å ha sin base i representasjonen/metaforen ”Lyngør er helårssamfunnet”, hvor skole og sted kobles sammen som gjensidig avhengige, og sted/lokalsamfunn er både et ”privat” og et offentlig anliggende. I uttalelsen fra Lyngør Vel, vises det til kommuneplanen hvor det slås fast at hovedmålet med arealbruken i Lyngør vil være å opprettholde stedet som både Europas best bevarte, og som et levende tettsted hvor det bor og lever folk hele året (jf. kapittel 5.4). Lyngør Vel appellerer på denne måten til politikerne for å få dem til å se skolesektoren som noe mer enn en budsjettpost.

Gjennomgående deles argumentasjonen i to posisjoner. Aktørene som vil gjennomføre en strukturendring, konstruerer virkeligheten ut fra sin posisjon og argumenterer innen en økonomisk diskurs. Sted blir ut fra denne posisjonen konstruert ut fra en type humanistisk forståelse av sted som individuell følelse, og kan dermed ikke vurderes etter samme kriterier som de mer økonomisk rasjonelle og konkrete argumentene. I denne diskursen er det økonomi og sparing som fungerer som nodalpunkt de andre argumentene ordnes rundt og får verdi ut fra (Jørgensen og Phillips 1999). Aktørene som er mot strukturendring i skolesektoren befinner seg i en lokalsamfunnsdiskurs som innebærer andre virkelighetskrav, men som også er innbyrdes logisk. Her fungerer lokalsamfunnet som et nodalpunkt de andre argumentene

ordnes rundt, og blir tillagt verdi ut fra. Det er lokalsamfunnet som er kjernen i argumentasjonen (Jørgensen og Phillips 1999). De ulike posisjonene produserer argumenter og kunnskap som tjener de ulike hensiktene posisjonene har (Hall 1997).

6.2.2 Utvalgets konklusjoner

Ad hoc-utvalget konkluderer med fem punkter. Det første punktet slår fast at i en kommune med så små avstander som Tvedestrand vil det være en nedre grense for hvor liten en skole bør bli. Dette fordi elevene skal få et sosialt og pedagogisk miljø på skolen av en viss størrelse. Det neste punktet slår fast at avstandene er så små i Tvedestrand at reisetiden mellom skole og hjem vil være akseptabel nesten uansett skolestruktur. Når det gjelder pedagogiske forhold, mener utvalget at det kan gjøres endringer i skolestrukturen uten at det får negative konsekvenser for det pedagogiske tilbudet. I det fjerde punktet vises det til høringsuttalelsene som viser at skole er viktig i lokalmiljøene. ”Hvor viktig skolene er for bosettingen i kretsene er vanskelig å si noe sikkert om, men uttalelsene tyder på at skole i nærmiljøet oppleves som en viktig faktor for familienes samlede velferd.” (Rapport fra ad hoc-utvalg 15.01.98:26). Det siste punktet omhandler økonomi og sier at utredningen viser at Tvedestrand kommune med endringer i skolestrukturen, kan oppnå økonomisk gevinst. Det pekes imidlertid på at det er for lite ressurser til læremidler m.v. ved den enkelte skole og innsparingene bør forbli innenfor skolen til styrking av de gjenværende skolars budsjetter. På den måten kan kvaliteten i skolen heves ved å endre skolestrukturen. Rapporten trekker ingen entydig konklusjon med henhold til hvilken løsning de mener vil være den beste, men de trekker frem tre hovedalternativer, se boks i figur 6.1:

- 0-alternativet. Dette alternativet går ut på at skolestrukturen forblir uforandret, med de konsekvenser at det vil bli færre resurser i skolen, og at kommunen ikke vil makte å betjene sine renter og avdrag fremover (se figur 2.2).
- Kriterier for minste klassestørrelse. Dette vil si at skoler blir lagt ned hvis de blir for små: minst 19 elever på en 1.-7.-skole, og 13 på en 1.-4.-skole. Konsekvensene av dette ville være at Lyngør skole ble lagt ned i første omgang, mens Laget og Angelstad skoler blir lagt ned på lengre sikt. Elevene vil da komme til en større skole, med et bredere arbeidsmiljø. Dette alternativet gir i første omgang en innsparing på 380 000 kr / 760 000 kr, men kan på lengre sikt gi en innsparing på 1 520 000 kr årlig (se figur 2.2).
- Basisskoler. Dette vil si at Songe, Gjeving, Holt, Dypvåg, Tvedestrand opprettholdes. Sandøya opprettholdes så lenge skolen er todelt. Angelstad, Laget og Lyngør skoler legges ned. Alternativet gir bedre mulighet for å oppfylle pedagogisk innhold, og både elevene og lærerne vil få et bredere lærings- og sosialt miljø. Alternativet gir i første omgang en innsparing på 1 240 000 kr. Hvis Sandøya skole legges ned vil innsparingen bli 1 520 000 kr (se figur 2.2) (Ad hoc-utvalgets rapport 15.01.98: 27).

Figur 6.1: Konklusjoner i Ad hoc-utvalgets rapport 15.01.98: 27.

Når man ser på argumentasjonen i rapporten i forhold til argumentasjonen i høringsuttalelsen jeg har sitert, er det tydelig at de ulike posisjonene benytter seg av ulike representasjoner og befinner seg i ulike diskurser. Argumentene i rapporten befinner seg innen det jeg i forrige kapittel kalte en kommunalrealistisk diskurs preget av økonomiske representasjoner. Argumentene fra lokalsamfunnene befinner seg i en lokalsamfunnsdiskurs preget av representasjoner av koblingen mellom skole og lokalsamfunn, og skolens vitale betydning for lokalsamfunnet. Sted blir på mange måter privatisert gjennom debatten, og lokalsamfunnene kjemper ut fra en behandling av sted som privat, en forståelse av sted som "hjem". Kommunen behandler sted som relativt og relasjonelt. Sted måles i avstand og størrelse, og blir betraktet ut fra budsjettmessige hensyn. Det er også verd å merke seg hvordan stedet Lyngør med sin helhetsdrift fremstår som salgsvare i en diskurs og som privatisert og plassert i et relativt romlig system i en annen diskurs.

Ulike diskurser har ulike virkelighetskrav (Neumann 2001), og argumentene i den ene diskursen vil ikke ha relevans ut fra virkeligheten i den andre diskursen. I rapporten er det økonomiske argumenter som har størst tyngde. Når administrative forhold vurderes, er disse

også grunnet i en økonomisk tankegang. Pedagogiske argumenter punkteres ved at ingen av skolealternativene kan sies å være store skoler. Skolens betydning for lokalsamfunnene gjøres subjektiv ved å si at ”uttalelsene *tyder på* at skole i nærmiljøet *oppleves* som en viktig faktor for familienes samlede velferd” (egen utheving), men at dette er vanskelig å si noe sikkert om. Det er de ”harde fakta” som kan regnes konkret ut som får betydning, mens de ”myke verdiene”, og verdiene for lokalsamfunnene blir privatisert og overlatt til hvert enkelt lokalsamfunn. Lokalsamfunnsdiskursens argumenter blir i så måte *definert ut* som mindre viktige og irrelevante i forhold til argumentasjonen i den kommunalrealistiske diskursen (Hall 1997). Verdien av å bevare Lyngør som levende lokalsamfunn er ikke en del av regnestykket fra kommunalt hold. Man vurderer kun en sektor, skolesektoren, for seg, og ser bort fra eventuelle økonomiske tap som kan forekomme som konsekvenser av skolenedleggingen. På denne måten kjedes argumentene sammen i den kommunalrealistiske diskursen ved å definere inn hva som er gode og relevante argumenter, og definerer ut de argumentene som ikke passer inn (Hall 1997, Jørgensen og Phillips 1999).

I lokalsamfunnsdiskursen er det verdiene i lokalsamfunnet som veier tyngst, og argumentene i den økonomiske diskursen blir tillagt liten verdi, eller blir sett som feilaktige. Den ene posisjonens representasjoner av virkeligheten ikke er relevante fra den andre posisjonen. Dette preger også debatten i lokalavisa, og den politiske debatten.

6.3 Debatten i lokalavisa

Skolesaken ble selvsagt debattert i lokalavisa Tvedestrandsposten. 24.januar 1998 argumenterer rådmannen i kommunen for at tre skoler, Lyngør, Laget og Angelstad, må legges ned allerede høsten 1998. Dette fordi det vil gi den største økonomiske gevinsten for kommunen, og gi barna et ”bedre og litt større miljø”. Innsparingen vil frigjøre ressurser til ungdomsskolen. Rådmannen mener man må gjøre et valg mellom barna og lokalsamfunnene. Samtidig peker han på at lokalsamfunnet ikke nødvendigvis legges ned sammen med skolen, og viser til Nesgrenda og Borøya hvor det fortsatt bygges hus og er levende lokalsamfunn selv om skolene ble lagt ned for lenge siden. Andre politikere som vil legge ned småskoler argumenterer i avisa med at innsparingene vil gi flere ressurser til de gjenværende skolene, slik at skoletilbudet alt i alt blir bedre. Argumentasjonen er bygget opp ved å knytte enkelte

representasjoner sammen ut fra den hensikt å spare penger, altså nodalpunktet i den kommunalrealistiske diskursen. Argumentasjonen tegner et bilde av en ”vinn-vinn” situasjon, hvor alle impliserte parter vil tjene på å legge ned skoler, og skjuler de eventuelle negative sidene ved skolenedlegging.

Politikere som vil opprettholde skolestrukturen legger vekt på at næringsveksten i kommunen foregår i utkantene, og at nedlegging av grendeskoler vil føre til minsket tilflytting og i verste fall avfolking. Ved å opprettholde grendeskolene vil kommunen være mer attraktiv for småbarnsfamilier i etableringsfasen, noe som igjen vil gi kommunen økte inntekter i form av skatt. Disse befinner seg i lokalsamfunns/bosettingsdiskursen, hvor lokalsamfunnene fungerer som nodalpunkt, og de benytter seg av økonomiske argumenter for å bli tatt på alvor også i den motsatte diskursen. Fra denne posisjonen er ikke skolene utgiftsposter, men derimot en viktig kapital for opprettholdelse av lokalsamfunnene, og i sin tur også viktig for næringsutvikling i hele kommunen.

Betydningen av å ha en skole i lokalsamfunnet kommer klart fram i de mange leserbrevne i Tvedestrandsposten. Argumentene går ut på at skolen er livsnerven i lokalsamfunnene, og hvis denne forsvinner vil det ikke lengre være mulig å opprettholde det desentraliserte bosettingsmønsteret Tvedestrand kommune har. Det er lokalsamfunnet som er nodalpunktet i denne posisjonen (Jørgensen og Phillips 1999). Dessuten reageres det sterkt på påstandene om at barna på små skoler vil ha godt av å komme til en større skole med et større sosialt miljø, siden dette impliserer at barna på mindre skoler er mindre sosialt kompetente enn de på større skoler. Disse eksemplene på overskrifter i leserbrevne gir et inntrykk av debatten:

Nedleggelse av skolen er dødsdom over Lyngør som helårssamfunn. (Lyngør)

Vi betaler alene like mye skatt som driften av Lyngør skole koster! (Lyngør)

Nedlegges skolen, flytter familier(Sandøya).

Har kommunen råd til å gamble med småskolene?! (Laget).

Negativt arbeidsmiljø på små skoler?! (Administrasjonslærere på Angelstad, Laget, Lyngør og Sandøya skoler).

Nedleggelse av Angelstad skole kan rive ned lokalmiljøet vårt! (Angelstad).

For barna betyr trygghet ALT! (Laget).

Hvorfor skal de gode verdiene bli tatt fra oss i Laget? (Laget).

Figur 6.2: Overskrifter i leserbrev fra Tvedestrandsposten

Rådmannen satte opp et valg mellom barna og lokalsamfunnene. I leserbrev fra lokalsamfunnene kontekstualiseres skolenedlegging ved å stille opp en annen dikotomi (Aase 1997), nemlig valget mellom ”det gode”, nemlig det trygge nærmiljøet og en liten skole, og ”det onde”, ”storsamfunnet” og det å sende små barn ut på en lang skolevei til en stor skole i sentrum. Med andre ord en by - bygd dikotomi, hvor bygda representeres som det trygge og gode, mens byen representeres som det utrygge og ”onde”. Det er særlig i leserbrev fra Laget og delvis Angelstad denne dikotomien kommer opp (se kart i figur 2.2). Det stilles også opp en dikotomi mellom myke verdier i lokalsamfunnet, mot harde verdier i kommunebudsjettet.

Debatten i lokalavisa kan sies å befinne seg innen lokalsamfunnsdiskursen, med representasjoner av at det er trygt og godt å vokse opp på små steder med små grendeskoler. Jf. diskusjonen om nabolagsbaserte lokalsamfunn i kapittel 3.3. Det er for det meste administrasjonen i kommunen som argumenterer for skolenedlegging, men disse er i liten grad ute i avisa med sine synspunkter. Argumentene befinner seg som tidligere vist, innen en økonomisk diskurs som blir støttet av pedagogiske argumenter. Dette kan sees som et forsøk på å få saken til å se bedre ut, ved at man tar hensyn til barna, som en ”myk” verdi, og gi posisjonens representasjoner større legitimitet.

Representasjoner av steder og historien er viktige maktmidler i en kamp om å definere steder (Massey og Jess 1995). Tilhengere av skolenedlegginger trekker i debatten ofte frem Borøya, Nesgrenda, Kvastad m.fl. som eksempler på at lokalsamfunn kan overleve, og til og med få

ytterligere utbygging, selv om skolen har blitt lagt ned. Lokalsamfunn får her betydning som bosted (Jf. kapittel 3.3). Motargumentene til dette er at alle disse stedene har fastlandsforbindelse, mens Askerøya mistet helårsbosettingen sin da skolen ble lagt ned og skyssbåter langs kysten sluttet å gå. På denne måten velger de ulike partene å se sider av saken som tjener deres syn, og se bort fra argumenter som ikke passe like godt inn i resonnementene. Det lages myter og forestillinger om steder som bygger opp om det synet man selv har. Dette vises også i den pedagogiske diskursen, hvor argumentene for og mot grendeskoler ofte er begrunnet i egne erfaringer med liten/stor skole, og ulike forestillinger om lokalsamfunn.

Ut fra dette kan man analysere hvordan makt definerer hvilke representasjoner/argumenter som skal være en del av debatten og ikke (Hall 1997). Fra kommunalt hold konstrueres virkeligheten slik at den passer med de hensikter de har om å legge ned skoler. De definerer inn enkelte elementer, produserer kunnskap som støtter posisjonens sak, og definerer ut andre elementer som ikke støtter hensikten. Mens det i forrige kapittel var helårssamfunnet som var sentralt i representasjonene av Lyngør, tones dette ned og privatiseres når det kommer til skolenedlegging. Her nevnes ikke sted i særlig grad, kun som relativ avstand og sees i et relasjonelt forhold til de andre lokalsamfunnene i kommunen. Sted får betydning som "fixed capital" (Harvey 1989 referert i Cresswell 2004) som må konkurrere med andre steder om investeringer, her skole. Argumentasjonen omhandler økonomisk innsparing (nodalpunktet) og pedagogiske fordeler ved større skoler. Lokalsamfunnene på sin side definerer også hvilken kunnskap som er gjeldende i lokalsamfunnsdiskursen, og søker å skape legitimitet for sine synspunkter gjennom påvirkning av politikere og allmennheten.

Det er altså i all hovedsak to posisjoner som hver på sin måte driver et diskursivt arbeid for å skape legitimitet for sine representasjoner. Den politiske behandlingen av skolesaken bærer også preg av dette.

6.4 Den politiske behandlingen av skolesaken

Rapporten fra Ad hoc-utvalget ble lagt frem 15.januar 1998. Fram til februar 2000 ble skolesaken behandlet i flere omganger i komité for omsorg og undervisning og kommunestyret (Jf. kapittel 2.2). Første gangen saken ble behandlet var i februar 1998.

Komité for omsorg og undervisning behandlet skolesaken 5.februar 1998, før den uken etter ble behandlet i kommunestyret. Komité for omsorg og undervisning vektla særlig uttalelsene til foreldre og barn. Innstillingen til kommunestyret gikk ut på at skolestrukturen burde opprettholdes. Et sitat formidler stemningen på dette møtet, med dikotomien mellom myke og harde verdier og valget mellom fornuft og følelser:

”Kun økonomiske argumenter taler for å legge ned skoler. Jeg vil i denne saken stemme med hjertet, og i mindre grad med hodet og fornuften. Jeg går inn for å opprettholde dagens skolestruktur.” (Høyre) (Tvedestrandsposten 5.2.98:5).

På kommunestyremøtet uken etter ble det satt publikumsrekord i festsalen på Tvedestrand rådhus, og debatten varte i tre og en halv time. Dette vitner om det store engasjementet skolesaken skapte i lokalsamfunnene og innbyggernes vilje til å bruke sin påvirkningsmakt på politikerne ved sin tilstedeværelse.

Posisjonen som var for å opprettholde skolestrukturen pekte på konsekvensene for lokalsamfunnene og for barna som i fall skolenedlegging, måtte reise til en større skole. Arbeiderpartiet mente at man snakket for mye om økonomi og heller måtte se på andre verdier. SV pekte også på andre måter å få inntjening, for slik å opprettholde skolestrukturen. Denne gruppen argumenterer altså med sted og barnas beste og legger vekt på verdien og det gode, trygge livet i små lokalsamfunn (Tvedestrandsposten 12.2.98). Dette er argumenter som alle forholder seg til forståelsen av lokalsamfunn som ”trygt og godt” i forståelsen ”sense of place” (Cresswell 2004), og som opprettholdelsen av lokalsamfunnene og den desentraliserte befolkningsstrukturen i kommunen som en verdi. Skolen blir sett som en viktig del av dette.

Posisjonen som ville omstrukturere skolesektoren, argumenterte først og fremst med at kommuneøkonomien måtte komme i balanse, og at hele skolesektoren ville tjene på at

småskolene ble lagt ned. De resterende skolene trengte et løft, både bygningsmessig og ressursmessig for å opprettholde et godt skoletilbud (Tvedestrandsposten 12.2.98). Disse toner ned det stedlige og lokalsamfunnsmessige aspektet ved å sette stedene i relasjonelle og relative forhold til hverandre og fokuserer på budsjett.

Forkjemperne for opprettholdelse av skolestrukturen vant avstemningen med 25 mot 4 stemmer, men allerede i juni samme år kom saken opp igjen i forbindelse med arbeidet med økonomiplanen 1997-2002. Forslaget gikk da på skolenedlegging versus eiendomsskatt (Tvedestrandsposten 16.6.98). Saken ble behandlet i kommunestyret ved budsjettframleggingen i november 1998 og kommunestyret vedtok enda en gang å opprettholde skolestrukturen.

Ved kommunestyrets behandling av administrasjonens forslag til økonomiplan for 1999-2002 i februar 1999, kom skolesaken opp igjen og denne gangen snudde Ap i saken for å bedre den kommunale økonomien. En representant fra Ap uttalte: "Vi har stukket fingeren i jorda og er realister. Derfor går vi med på å legge ned skoler, selv om det smerter." (Tvedestrandsposten 25.2.99:5). Det ble dermed flertall for budsjettkutt og skolenedlegginger fra høsten 2000. Oppvekstsjefen i kommunen utarbeidet ut fra dette et forslag hvor Laget, Angelstad, Gjeving og Lyngør skoler blir lagt ned. Skolekretsgrensene skulle i følge forslaget også flyttes slik at man ville unngå plassmangel og utbygninger som følge av strukturendringene. Økonomiplanen er imidlertid kun retningsgivende, ikke bindende. Derfor kom saken opp i kommunestyret senere på året.

Igjen ble kampånden i kretsene mobilisert. SU ved Holt skole var positive til nedleggingene. SU ved Dypvåg Skole var åpen for å ta imot elever fra Lyngør, Gjeving og Sandøya, men pekte på en rekke problemer, først og fremst mht plass. Tvedestrand skole stilte krav om tilførsel av nødvendige ressurser til en forsvarlig drift av skolen, dersom den foreslåtte skolestrukturen skulle bli vedtatt. FAU og SU på de små grendeskolene pekte på at det ville være kortsiktig å legge ned fire skoler som alle var rustet opp til Reform 97. Lyngør understrekte nok en gang at skolens eksistens er helt avgjørende for Lyngørs fremtidige utvikling som livskraftig helårssamfunn, og henstilte om ikke å fjerne bærebjelken i helårssamfunnet (Tvedestrandsposten 11.11.99).

25.november 1999 blir skolestrukturen tatt opp i komité for omsorg og undervisning. Flertallet i komiteen ba om at det ble utredet en alternativ skolemodell, hvor grendeskolen skal utvikles til å bli ”barnas hus” med 1.-4.klasse, SFO og barnehager i ett (Tvedestrandsposten 25.11.99). Dette forslaget blir ikke tatt hensyn til av kommunestyret som 7.desember 1999 vedtar, med 15 mot 14 stemmer, å legge ned Lyngør, Gjeving, Laget og Angelstad skoler fra høsten 2000 (Jf. figur 2.3). Det var hovedsaklig økonomiske argumenter om innsparing og budsjettbalanse som vant fram til sist. Det ble imidlertid fremmet alternative budsjettforslag, blant annet et med stor skatteøkning, som en protest på at det kun var økonomenes språk som gjaldt i debatten (Tvedestrandsposten 9.12.99).

Saken skulle imidlertid opp enda en gang før det endelige vedtaket ble stående. Kommunestyret vedtok i februar 2000, med 24 mot 5 stemmer, at skolestrukturen i Tvedestrand skulle endres på følgende måte: Angelstad, Laget, og Lyngør skoler nedlegges, mens Gjeving skole går fra å ha elever fra 1.-7. klasse til å kun ha elever fra 1.-4. klasse. Elevene i 4.-7. klasse fra Lyngør og Gjeving flyttes til Dypvåg skole, Elevene fra Angelstad flyttes til Holt skole, og elevene fra Laget flyttes til Tvedestrand skole (Tvedestrandsposten 9.12.99). Foreldrene i Angelstad reagerte imidlertid sterkt på at barna deres skulle til Holt skole, og etter ny behandling ble det vedtatt at elevene fra Angelstad ble flyttet til Songe skole i stedet. Fra skolestart høsten 2000 begynte elevene på nye skoler, og småskolene ble lagt ned (Jf. figur 2.3).

6.5 Hensynet til Lyngør i skolesaken

Rapporten fra ad hoc-utvalget og den politiske debatten forteller om skolens plass i lokalsamfunnet, i og med at saken kom opp i så mange runder. I siste omgang var det imidlertid budsjettmessige hensyn som ble vektlagt, og sted fikk nye betydninger i argumentasjonen. Jeg spurte nøkkelinformantene mine om hvordan de vurderte hensynet til Lyngør i denne sammenhengen, om de vurderte dette annerledes enn i forhold til andre steder, og hva som talte for at Lyngør ville overleve som helårssamfunn om de la ned skolen. Lederen for ad hoc-utvalget forklarte at de ikke tok noe spesielt hensyn til Lyngør:

”Nei, vi gjorde ikke det, jeg tror ikke jeg vil si det. For Lyngør... på en måte... det ble jo brukt det argumentet at Lyngør er det best bevarte tettstedet i Europa og prisen og at de er det forferdelig å legge

ned skolen og sånn. Så det argumentet ble jo brukt og derfor så måtte vi ikke legge ned skolen. Men det argumentet fikk nok ikke så veldig tyngde tross alt til slutt da, da man valgte å legge ned Lyngør. Det ble jo for så vidt økonomien som bestemte at et eller annet må vi gjøre. Og på en måte, når det er så kort vei til Gjeving. Men på en annen side ser jeg at det var jo ikke greit for Lyngør altså, på noen måte. Men så er jo spørsmålet: hvor lite er et lokalsamfunn og hvor mye institusjoner skal de ha, det er et økonomisk spørsmål rett og slett, om kommunen har råd til det. Det er jo det det koker ned til. Det høres jo brutalt ut, men... faktisk så er det sånn.” (Marit Aass 20.09.04).

Det ble altså ikke tatt noe spesielt hensyn til Lyngør, tross argumentene om betydningen av å bevare stedet som Europas best bevarte tettsted: det vil si som levende tettsted og helårssamfunn. Det var økonomiske hensyn og budsjettbalanse som ble vektlagt til slutt. Samtidig ser man at hensyn til sted var inne i bildet, men dette ble veid lettere enn de ”tunge” økonomiske argumentene, som i tillegg ble støttet av pedagogiske argumenter om at det var bra for barna å komme til et større miljø:

”Det som var vanskelig med Lyngør var at det var så få unger. På den annen side så er det ikke så langt til Gjeving da, det er jo ikke langt over, det er jo ikke lengre enn det er fra Sandøya til Hagefjordbrygga, så det er ikke langt over. Men der er det noen sånne psykologiske sperrer, veldig, mellom Gjeving og Lyngør, som er vanskelige å ta for en som ikke er i fra området tror jeg. Selv om jeg har skjønt etter hvert at her sitter det langt inne å ha noe med hverandre å gjøre altså. Nei, det er vrient at sånne ting...” (Marit Aass, 20.09.04).

Andre elementer ved sted trekkes altså inn når diskursen tjener en annen hensikt. Avstand til neste lokalsamfunn ble f.eks. en del av denne vurderingen og fungerer som støtteargument for konklusjonene. Vurderingen av Lyngør som et eget lokalsamfunn med rett på egne serviceinstitusjoner omhandler avstanden til neste lokalsamfunn, Gjeving. Diskursiv makt benyttes også ved å sette lokalsamfunnenes argumenter inn i en kontekst hvor saken omhandler ”nabokrangler” mellom Lyngør og Gjeving og de psykologiske sperrene mellom de to lokalsamfunnene. På denne måten, forstås sted som relativ avstand og subjektive opplevelser, og blir ikke tillagt stor verdi i seg selv. Sted blir betraktet gjennom den økonomiske diskursen og i denne sammenhengen konstruert ut fra hensikten om å legge ned skoler. Argumentet om at det var få unger er aktuelt, men som jeg viste i kapittel 5.3, hadde antallet elever steget fra 6 i 1991 til 18 i 2000, dermed blir også dette et støtteargument for å bygge opp under de økonomiske argumentene. Saksbehandleren mente i intervjuet først at Lyngør kun hadde rundt ti elever da skolen ble nedlagt, før han slo opp i noen papirer og så at

det var 18/19 elever der. Dette sier noe om hvordan virkeligheten konstrueres i forhold til hva man vil se, ikke alltid i forhold til hva som faktisk eksisterer.

Oppvekstsjefens betraktninger på lokalsamfunnet og skole kommer frem i dette sitatet, hvor han svarer på spørsmål om hvilke andre hensyn enn de økonomiske de tok i behandlingen av skolesaken:

”Ja, det er jo en ganske viktig debatt. Fordi at et lokalsamfunn må ha en del sånne elementer i seg for å motvirke fraflytting. Skolen er et sånt element. Posthuset er et sånt element. Butikken er et sånt element. Altså, hvis du mister en del sånne kjernepunkter i et lokalsamfunn, så blir det mer opp til de mer spesielt interesserte tror jeg. Men det spørres jo hvor langt det likevel er fra det lokalsamfunnet og inn til det neste lokalsamfunnet, ikke sant. På Lyngør så går det jo på et vis selv om de har mista både posthuset, skolen og butikken, men det er jo nettopp fordi det ikke er langt inn til Gjeving, som har alt sammen. Og på mange måter blir det jo litt det samme når du må i båt likevel, om du kjører over på Odden eller inn til Gjeving, altså, for der ligger det og på rekke og rad. Så det er klart det, at hvis du derimot hadde blitt frakta fra Lyngør og inn til Tvedestrand sentrum, da hadde kanskje situasjonen blitt litt annerledes. Tvedestrand har vært litt heldig sånn, at det er mange lokalsamfunn og at de ikke ligger så langt fra hverandre.” (Rolv Grundesen, oppvekstsjef i Tvedestrand kommune, 24.09.04).

Representasjonene av Lyngør preges her av turismediskursens forståelse av stedet, samtidig som de er koblet opp mot den kommunalrealistiske diskursen. Oppvekstsjefen benytter seg av en narrativ/teoretisk kontekstualisering av sted og av prosessen Lyngør har vært gjennom i skolesaken. Han mener i utgangspunktet at et lokalsamfunn trenger visse elementer for å motvirke fraflytting, men vektlegger at siden det ikke er store avstander mellom lokalsamfunnene trenger ikke disse elementene å være til stede på hvert enkelt sted. Altså blir sted forstått i en relativ og relasjonell betydning. Stedet på helårsbasis er for de mer ”spesielt interesserte”. Oppvekstsjefen er også av den oppfatning at butikken er lagt ned, noe som ikke er tilfellet. Men antagelsen formidler en forestilling om sted som innebærer at Lyngør kun eksisterer om sommeren. Lyngør som helårssamfunn blir dermed ikke viktig, det faller ut i det diskursive feltet, og blir i stedet en utgift som kommunen kan kutte i (Jørgensen og Phillips 1999).

Denne argumentasjonen definerer sted ut fra hva man ønsker at stedet skal være og hvordan det skal bli brukt i fremtiden (Rose 1990 referert i Valentine 2001), og søker dermed å danne

en stedsmyte ut fra forestillinger om Lyngør som et marginalt sted, et sted for sommer og turister, for slik å kunne rettferdiggjøre de grep man har tenkt å gjøre eller har gjort. Lyngør blir ikke tillagt stor verdi i seg selv som helårs lokalsamfunn, men har en verdi for området og for turismen. Dette står i motsetning til representasjonen i kommuneplanen om ønsket om å tilrettelegge for at Lyngør fremdeles skulle være et levende helårssamfunn. Argumentene veves altså sammen i noen diskurser, mens de frikobles i andre, ut fra hvilke hensikter man har.

6.6 Geografisk nivå og makt i debatten

I debatten om skolenedlegging kommer den relative romlige strukturen i Tvedestrand kommune tydelig frem. I leserbrev fra de ulike lokalsamfunnene, spilles det på betydningen av det relasjonelle og sosiale rom og å ha en skole i nærmiljøet. Det er skolen som gjør stedet til et lokalsamfunn. Det kommer også tydelig frem at folk ser lokalsamfunnet som sin viktigste romlige enhet. Det er ut fra lokalsamfunnet man definerer sin identitet, ikke ut fra kommunen man bor i. Tvedestrand kommune er spesiell i så henseende at 2/3 av befolkningen er bosatt utenfor sentrum. Man har således et rimelig svakt sentrum, og ganske sterke lokalsamfunn utenfor. Kommunen som helhet blir dermed en kategori som veier mindre enn lokalsamfunnet, i en slik debatt. Debatten om skolenedlegging har altså en klar romlig dimensjon. I følge lederen for ad hoc-utvalget, veide hensynet til lokalsamfunnene tungt i behandlingene av skolesaken. Hun mener det ble litt ”lokalsamfunn mot sentrum”. Den tidligere rådmannen i Tvedestrand gjorde seg også noen refleksjoner omkring forholdet mellom lokalsamfunnene i Tvedestrand:

”Jeg kom jo utenfra og kjente ikke Tvedestrand annet enn... Jeg er jo født og oppvokst og bor nå i Froland, og bodde der hele tida. Jeg betraktet jo Tvedestrand som en kommune, og jeg trodde det var en forholdsvis enhet, men det så jeg etter hvert at det var ikke tilfellet. Og, det var noe av det interessante og spesielle jeg opplevde jo lengre jeg var der, det var hvor oppdelt Tvedestrand er. Både geografisk, altså: det er jo ikke store avstander, men det er helt ulik kultur. Sann som jeg opplevde det, den sentrumsgruppa rundt handelsstanden og det der, det var liksom en helt annen verden enn den verden man hadde på Sandøya, Lyngør og de stedene, og bondekulturen i Holt var jo noe ytterligere helt annet. Og det var ikke noe... jeg vil si at det var svakt samhold mellom de ulike delene, mye svakere enn jeg hadde forestilt meg.” (Tidligere rådmann Harald Danielsen 17.09.04).

De ulike diskursene i debatten, den distriktspolitiske lokalsamfunnsdiskursen, den pedagogiske diskursen og den økonomiske diskursen bærer også preg av motsetningene mellom lokalsamfunn og sentrum. De som argumenterer for opprettholdelse av småskolene befinner seg på det lokale nivå, og lokalsamfunn fungerer som nodalpunkt i diskursen (Jørgensen og Phillips 1999). Dette er en naturlig del av den privatiseringen av sted/lokalsamfunn som skjedde i forbindelse med behandlingen av skolesaken. Folk lever sine liv lokalt, og når de opplever at kommunen ikke lengre vil ta ansvar for utviklingen i grendene, vil de behandle stedet som sitt og forstå det som "hjem".

Når man befinner seg i den økonomiske diskursen, er det kommuneøkonomien og budsjettbalanse som er de viktigste kategoriene, nodalpunktene, som argumentene ordnes rundt. Fokuset ligger på kommunen som helhet. Sted og lokalsamfunn blir dermed tillagt nye betydninger hvor lokalsamfunnene sees i relasjon til hverandre, avstand blir et viktig element ved sted, og lokalsamfunnene forsvinner ut av det diskursive feltet. Den pedagogiske diskursen fungerer på mange måter som en "støttediskurs" som de ulike posisjonene benytter seg av for å legitimere sine standpunkter. Hvis man er for opprettholdelse av småskolene legges det vekt på at det er trygt og godt for barna å gå på en liten skole i nærmiljøet, og at trygge barn lærer mer og bedre enn utrygge barn. Her impliseres det at barn på større skoler lengre fra nærmiljøet er utrygge. Hvis man er for å legge ned småskolene, legges det vekt på at barna har godt av å komme i et større sosialt miljø hvor det er flere å spille på, både for lærere og elever. Og her impliseres det at elever på mindre skoler blir mindre sosialt kompetente. Diskursene kobler altså sammen argumentene ut fra ulike hensyn, og særlig i den pedagogiske diskursen er dette tydelig, da det ikke ble lagt frem entydige forskning for noen av posisjonenes oppfatning.

Det argumenteres på ulike måter for å vinne fram med det de ulike posisjonene i debatten mener er riktig. Debatten om skolenedlegging er på mange måter en debatt om hvordan de ulike stedene i kommunen skal brukes, og slik kan man se debatten som en kamp om definisjon av sted, eller "contestation of place" (Massey og Jess 1995). Hvem skal bestemme om lokalsamfunnet har rett på offentlige institusjoner? For mange vil ikke et sted fungere som et lokalsamfunn hvis det ikke har viktige institusjoner som skole, post og butikk. Når en såpass viktig institusjon som skolen, trues av nedlegging, sees dette som et være eller ikke være for lokalsamfunnet. Om skolen er livsnerven i lokalsamfunnet og kommunen kan legge

denne ned ved et vedtak i kommunestyret, sier det seg selv at kommunen i utgangspunktet har mest makt. De har makt til å bestemme at deres syn på lokalsamfunn, at det for eksempel er noe som fint kan overleve uten grendeskole, skal gjelde. For å nå frem med argumentene, endres imidlertid betydningen av sted. Som jeg har vist ble det også brukt diskursive virkemidler og maktmidler i debatten om skolenedlegging. Sted som lokalsamfunn faller ut av det diskursive feltet, og sted betraktes heller som private hjem for innbyggerne, ikke et kommunalt anliggende.

Lokalbefolkningen på sin side har makt til å påvirke representanter i kommunestyret, en makt som utøves offentlig gjennom leserbrev i lokalavisa, og også gjennom direkte diskusjon med kommunepolitikerne. Lederen for Ad hoc-utvalget forklarte i intervjuet at en av grunnene til at skolesaken ble behandlet så mange ganger, var tilhørerne på kommunestyremøtene, som ved sin tilstedeværelse påvirket politikerne som skulle ta den upopulære avgjørelsen som en skolenedlegging faktisk er. Lokalsamfunnene utøvde altså en uformell makt over politikerne ved å være til stede, snakke med folk og prøve å overbevise.

Lokalbefolkningen har også makt til gjennom praksis å definere hva slags sted Lyngør skal være. Ved å bo i øysamfunnet har de makt til å opprettholde lokalsamfunnet til tross skolenedlegging. Lokalsamfunnet i Lyngør gav seg heller ikke. De nektet å akseptere at øysamfunnets fremtid skulle avgjøres av andre enn lokalsamfunnet selv. De sendte derfor inn søknad om opprettelse av privatskole i Lyngør. På denne måten søkte lokalbefolkningen selv å definere Lyngør som et levende lokalsamfunn med engasjerte innbyggere som bor der hele året. Hvis ikke, kan konsekvensen bli at stedet fungerer som en kulisse for sommerturismen. Lokalsamfunnet i Lyngør sin kamp for skolen og lokalsamfunnet kommer jeg nærmere inn på i de to neste kapitlene.

6.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg tatt for meg debatten om skolenedlegging og behandlingen av saken i Tvedestrand kommune fra 1997 til 2000. Jeg har vist at de ulike posisjonene, de som var for og de som var mot skolenedlegginger, befant seg i ulike diskurser som konstruerte virkeligheten og sted ulikt for å tjene hensiktene de hadde. Jeg har også vist hvordan ulike

elementer trekkes frem, og andre tones ned for å styrke de to posisjonenes saker. Mens helårssamfunnet i Lyngør var sterkt i fokus i de kommunale representasjonene i forrige kapittel, forsvinner dette i stor grad ut i det diskursive feltet når det argumenteres for skolenedlegging (Jørgensen og Phillips 1999). I stedet snakkes det om avstander og økonomi. I den kommunalrealistiske/økonomiske diskursen får sted betydning som en type "fixed capital" som må konkurrere om kommunale økonomiske midler (Harvey 1989 referert i Cresswell 2004). Gjennom behandlingen av skolesaken ble lokalsamfunnene på mange måter privatisert. Det var opp til innbyggerne i lokalsamfunnene å utrede konsekvensene ved skolenedlegging, men argumentene ble avskrevet som subjektive oppfatninger. Sted fikk dermed betydning som "hjem" og individuelle følelser, i betydningen "sense of place" (Massey og Jess 1995). Jeg har også vist at de to posisjonene i debatten om skolenedlegging begge benytter seg av den pedagogiske diskursen for å bygge opp under sine argumenter. Videre vil jeg nå gå inn i de lokale representasjoner om sted i Lyngør.

Kapittel 7: Analyse av de lokale representasjoner av Lyngør

7.0 Innledning

I de foregående kapitlene har jeg analysert ulike representasjoner av Lyngør. Analysen viser at det finnes ulike måter å presentere stedet på. Noen er mer ”hardprogrammerte” enn andre. Avhengig av posisjon og hensikt spilles det på ulike dimensjoner av sted. Dette blir særlig synlig gjennom debatten om skolenedlegging. Representasjonene omhandler Lyngør som lokalsamfunn, en verdi og et viktig turiststed man kan vise frem og tjene penger på, versus representasjonene av Lyngør som utgift, et utkantsted hvor det er kostbart for kommunen å opprettholde servicetilbudene. Sted blir i denne sammenhengen relativt/relasjonelt og sett i en kommunal kontekst, ikke for seg selv. Representasjonene jeg har avdekket i de foregående kapitlene har sitt opphav hovedsakelig utenfor Lyngør. I dette kapittelet vil jeg gå inn i informantene fra Lyngør sine representasjoner av stedet og kampen for opprettholdelsen av skolen (Jf. kapittel 4.4).

Jeg vil begynne kapittelet med informantenes fortellinger om Lyngør og hverdagslivet i øysamfunnet. Neumann (2001) skriver at i en diskursanalyse er det viktig å få oversikt over diskursens representasjoner, og undersøke hvilke representasjoner som er mer bestandige enn andre (Jf. kapittel 4.5.1). Når informantene forteller om Lyngør kommer den lokale diskursen om Lyngør frem, og gjennom å analysere deres fortellinger kan man få innblikk i hvilke representasjoner av stedet som regnes som viktige og sanne. Når en diskurs defineres som sett av sammenkoblede meninger, ideer og praksiser som vi representerer verden gjennom, kan man si at stedsmyter er uttrykk for diskursen om sted (Jf. kapittel 3.1 og 3.2). Det er de lokale stedsmytene om Lyngør jeg søker å få fatt i ved å undersøke fortellinger om hverdagsliv og mobilisering i lokalsamfunnet.

7.1 Lokalbefolkningens representasjoner av Lyngør som sted

Fortellinger om hverdagsliv og mobilisering i lokalsamfunnet Lyngør har en viktig funksjon i dannelsen og videreføringen av stedsmyter. Gjennom slike fortellinger gjør lokalbefolkningen i Lyngør sine representasjoner av stedet og den virkeligheten de oppfatter. Det er gjennom

fortellingene deres jeg kan få innblikk i endringene i representasjonene og diskursene om Lyngør.

- ”Intervjuer: Hva er det som skiller Lyngør fra andre steder?
- Informant 5: Det er jo veldig idyll og veldig sånn ro og fred, men jeg vet ikke om, det oppdager man jo... det er sånn man tenker at...
- Informant 6: Ja, ikke om sommeren da, bare resten av året.
- Informant 5: Men det er jo bare noen få uker. Ellers må jeg jo vel si, at i forhold til å bo på andre steder i landet, så er det også mange likheter med andre småsteder. Det er ikke *så* spesielt, men det er spesielt fordi det ikke er biler, det er veldig idyllisk. Er det noen som ikke blir betatt av å komme til Lyngør da? Det er min opplevelse i hvert fall. Det er et eller annet veldig...
- Informant 6: Også er det jo nærheten til havet da. Det er jo litt...

Det informantene forteller her kan ved første øyekast sees som uviktig småprat om Lyngør, men hvis man går litt lengre inn i det de sier, forteller de ganske mye om hvordan de oppfatter stedet. Det første de nevner er idyll, ro og fred. Dette er, som jeg viste i kapittel fem, en del av de dominante representasjonene som eksisterer av Lyngør. Deretter nevner de sommeren, som er preget av mye folk og liv og røre. Man kan merke seg at dette blir avskrevet som kun en liten del av det som er Lyngør, siden det kun er noen få uker av året. Så sier de at det å bo i Lyngør kanskje ikke skiller seg så mye fra å bo på andre småsteder, altså at samfunnet der ute er ganske likt samfunn på andre små steder rundt om i landet, men at det er de fysiske omgivelsene, idyllen, at det ikke er biler, og nærheten til havet som gjør stedet spesielt, og som på sett og vis har gitt stedet identitet. På denne måten, kan man si at de lokale representasjonene av Lyngør, av idyll, ro og fred, ikke skiller seg i særlig grad fra de representasjonene som fantes i aviser og turistbrosjyrer. Det er det samme narrative som strukturerer oppfatningene av stedet lokalt, som i turismediskursen. Og man kan si at disse er viktige og svært bestandige deler av representasjonene av Lyngør. Representasjonene av Lyngør som idyll og lokalsamfunn fungerer som nodalpunkt i den lokale diskursen om sted (Jf. kapittel 5). Disse sterke og bestandige representasjonene blir en viktig del av den lokale stedsidentiteten. Dette viser seg også i det informantene forteller videre:

- ”Informant 5: Jeg kan tenke meg at det er et mer gjennomtenkt valg å bo, eller alle tenker jo gjennom hvor de vil bo, men du må ta noen avgjørelser i forhold til noe som ikke er så vanlig, sånn at når folk først har valgt å bo der... også gjør det jo noe med deg at du må ut i båt samme hva nesten, jeg bare tenker på, når jeg drar på jobb så er det jo veldig sann opplevelse og mentalhygiene nesten, det å dra over fjorden. Selv om ikke alle dagene det uler og blåser er like gøy, men det er noe eget, det gjør noe med en.
- Informant 6: Det er jo veldig fortvilet om vinteren, når ikke båten starter og på med vester og...
- Informant 5: Ja, og hvis på en måte, du ikke har tatt valget om at det er en del positive sider ved det å bo der...
- Informant 6: Det er jo flere positive sider enn negative.
- Informant 5: ... ja, så ville du ikke ha orka de der tingene. Men fordi jeg er så innstilt på det, så tar jeg liksom med meg de. Men akkurat når båten ikke starter og svetten renner, da hender det at det kommer noen regler altså... men det er mer...”.

Det de kommuniserer her, er at selv om det er mye som er tungvint ved å bo i et øysamfunn er de positive aspektene viktigere enn de negative. Den ene informanten mener det å bo i Lyngør er et mer aktivt valg enn det å bo andre steder. På mange måter, kan det virke som valget man gjør ved å bosette seg i Lyngør ikke bare er et valg om å bo i et øysamfunn. Det er også et valg om å føle en positiv holdning og en personlig identitetsmessig tilknytning til stedet og lokalsamfunnet. Individ og sted er gjensidig konstituerende, og identitet utvikles i samspillet mellom menneske og sted i hverdagspraksis. Valget om å bo og leve i Lyngør blir dermed et valg av en viss type identitet. Dette er en holdning de fleste av informantene formidlet. Her forteller to informanter om bildet de mener andre har/hadde av Lyngør:

- ”Informant 4: Jeg tror inntrykket generelt både på Lyngør og utad var at Lyngør var et veldig livskraftig helårssamfunn. Før år 2000 tror jeg det var det generelle inntrykket. Det var det inntrykket jeg fikk da jeg snakka med folk, og det var det inntrykket vi hadde. Det var mye aktivitet i Lyngør. Hvis du ser på utgiftsbøker fra de siste ti åra fra 1990-2000 så var det masse ulike aktiviteter, mye engasjerte folk på Lyngør som satt i gang ting. Og vi hadde et positivt inntrykk av stedet og det tror jeg folk rundt omkring også hadde. Lyngør var kjent som et av de få stedene langs kysten hvor det bodde engasjerte mennesker og vi trodde at det skulle gå bra framover. Det var ingenting som tydet på at Lyngør skulle få en nedgang.
- Informant 1: Vi passet jo på å gjøre det spennende å være her. Vi passet hele tiden på å engasjere mennesker som kanskje kunne tenke seg å flytte hit og bosette seg her. Særlig barnefamilier.”.

Igjen er det den positive holdningen til stedet som kommuniseres. Folk i Lyngør var engasjerte, forteller denne informanten og viser til alle aktivitetene i lokalsamfunnet. Gjennom arbeidet for å gjøre det trivelig å bo i Lyngør, konstruerte de stedsidentitet og egen identitet som var sterkt koblet sammen, og søkte å formidle dette til mennesker som kunne tenke seg å flytte til stedet. Det var et kontinuerlig arbeid for å opprettholde stedet som et levende helårssamfunn med de kvalitetene innbyggerne så i det, og innflyttere ble sett som en ressurs som ville sikre stedet også i fremtiden. Det skinner igjennom at disse informantene liker å bo i Lyngør og at arbeidet for lokalsamfunnet var noe de var veldig bevisste på, og anså som en viktig del både av det Lyngør var og det de selv var. Selv om de fleste som bor i Lyngør ikke arbeider i øysamfunnet, men lever sitt hverdagsliv andre steder i tillegg til i Lyngør, er stedet og lokalsamfunnet en svært viktig del av deres identitet. Det at de bor i Lyngør forteller noe om dem, lokalsamfunnet blir konstituert av innbyggernes praksiser, som igjen virker inn på deres identitet. På denne måten blir individ og sted gjensidig konstituert (Massey 1993). Disse elementene forsterker hverandre. Man kan si at forestillingen om lokalsamfunn (Anderson 1983 referert i Valentine 2001) stod sterkt i Lyngør, og dette var en forestilling som inneholdt mye av det som Cater og Jones (1989 referert i Valentine 2001) beskriver som de viktigste bestanddelene av et nabolagsbasert lokalsamfunn: nærhet, territorium, sosial likhet og at det har utviklet seg over tid. Det neste sitatet beskriver flere av disse elementene:

- ”Informant 8: Det var veldig fint da våre barn vokste opp, at alle kjente de eldre. For det første så lærte de respekt for de eldre, og dessuten så lærte de å kunne gå til dem helt på egenhånd, og de kunne hjelpe dem hvis det var nødvendig. Thomas var jo som en bestefar for alle de som ikke hadde besteforeldre her. Alt det der mistet de da de [barna] ble flyttet bort fra Lyngør, skolen fikk jo besøk av de eldre, hvor de lærte dem å lage håver og søsterkake og gud vet hva. Alt det mister de, og det er trist.
- Informant 7: Nå som jeg er voksen og kjenner på hvordan det var å være barn her ute, så ser jeg verdien i det, og den kjenner jeg så veldig på kroppen. Og den undringen over at andre folk ikke har det.
- Informant 8: Ja, det var jo sånn at enhver voksenperson ville ta fatt i et barn som gikk uten vest, alle visste hvem ungene var, og alle visste noenlunde hva de skulle være utstyrt med.”

Det denne informanten forteller om høres kanskje ut som en idyllisert fortid, men inntrykket jeg har fått gjennom intervjuene med informantene i Lyngør, er at dette er et bilde av

lokalsamfunnet og hverdagslivet i Lyngør som mange deler. På mange måter formidler informanten alt det Cater og Jones mener et nabolagsbasert lokalsamfunn bør inneholde, både at territoriet og nærhet var viktig: At barna ikke lengre går på skole i Lyngør har gjort noe med samfunnet. Folk følte en viss sosial likhet ved at man hadde oversikt og så etter barna som var der uavhengig av om det var dine egne eller andres. Og videre ble tradisjon og det som hadde utviklet seg over lang tid videreformidlet til nye generasjoner, som dermed fikk del i lokalsamfunnet og dets tradisjoner. Til tross for utstrakte sosiale relasjoner, lever livet og uttrykkes engasjementet lokalt. Jeg skriver her i fortid, da jeg i neste kapittel vil gå nærmere inn på endringene i representasjonene som kom til syne gjennom og etter skolesaken.

Det finnes selvsagt også representasjoner som skiller seg fra de jeg har presentert ovenfor. Det som imidlertid kjennetegner disse er at de i stor grad forholder seg til de samme representasjonene av stedet og lokalsamfunnet. Forskjellen er at de ikke i like stor grad som de foregående informantene, føler seg som en del av lokalsamfunnet. En informant forteller dette:

”Det er et veldig sterkt sosialt miljø. Velforeningen er jo en sterk, fin forening. Så du kan si at de som er født og oppvokst i Lyngør, de tror jeg nok er veldig nær hverandre. For oss som har flytta dit, vi har det jo veldig fint i Lyngør, vi har blitt tatt veldig godt imot, men egder er egder da, og det er veldig vanskelig å komme innpå dem. Det er liksom ”hit, men ikke lengre”. Og her nede er alt så greit. Uansett, så er alt så greit.” (Informant 9).

Informanten tar representasjonen av Lyngør som lokalsamfunn for gitt, men gir inntrykk av å ikke føle seg som en del av den. Informanten nevner Velforeningen som en organisasjon som binder Lyngørsamfunnet sammen, men at det er lett å føle seg utenfor hvis man ikke har hatt tilknytning til Lyngør over tid, og ikke deler representasjonene i den lokale diskursen. Dette formidler han ved å trekke frem det typiske ved egden, at ”alt er så greit”. Denne representasjonen av Lyngørsamfunnet står godt sammen med representasjonen av idyll, ro og fred. Når alt er greit, kan idyllen herske. En annen informant har også noen kritiske holdninger til den lokale diskursen:

”Det er jo så mange fine ord om selve Lyngør, og selve Lyngør er jo ufattelig pent. Folk er fryktelig hjelpsomme, i hvert fall når du kommer der som ny. Og så ser man vel etter hvert at det er en del... altså, familier som har bodd der i årtier. Det er ganske satt. Vellet er nesten ”øverstkommanderende” på Lyngør. [...]... jeg vet ikke hva jeg skal si... folk er litt sære og spesielle tror jeg. Og faller man utenfor den gruppa så har man egentlig ikke noe særlig valg, for da er det ikke noe annet. Man må være aktiv med både vel- og veimøter for å bli godtatt.” (Informant 10).

Den sosiale likheten og tradisjonen får her et mer negativt uttrykk. Det har utviklet seg et sterkt lokalsamfunn over lang tid, med en sterk diskurs om hva Lyngør er og hvilke meninger, ideer og praksiser som er godtatt i forhold til lokalsamfunnet. Passer man ikke inn i denne diskursen, blir det vanskelig å komme inn i lokalsamfunnet. Det er altså visse meninger og praksiser som regnes som ”in place” i lokalsamfunnet, og meninger og praksiser som bryter med disse vil bli oppfattet som ”out of place” (Cresswell 2004) Dette viser hvor sterkt diskursen om Lyngør som idyll og lokalsamfunn står. Tegn som er gode å tenke med er ikke enkle å utfordre.

Skolen er også et slikt viktig tegn i representasjonene av Lyngør og lokalsamfunnet. Skolen blir i intervjuene gjerne presentert som samlingspunktet og sosial arena i lokalsamfunnet. Jeg vil videre nå gå inn i representasjonene av lokalsamfunnet og skolen, da dette enda tydeligere gir et innblikk i den lokale stedsdiskursen.

7.2 Lokalsamfunnet og skolen

Skolen har historisk hatt en sterk lokal tilknytning i Norge, og forholdet mellom skolen, lokale forhold og lokalsamfunn har vært oppfattet som en kvalitet ved den norske skolen (Homme 2004). I kontekstkapittelet skrev jeg om skolens rolle i et lite lokalsamfunn og trakk inn heftet ”*Vi vil ha skulen vår*” hvor det blant annet skrives om skolens positive sider for en bygd. Disse er for eksempel at skolen gir bygda identitet, er viktig for fritidsaktiviteter, og er en fellesressurs for lokalsamfunnet som kan benyttes som møteplass for flere generasjoner og benyttes til ulike aktiviteter. Alt dette kan sammenfattes som elementer som gjør at en bygd kan få mulighet til å fungere som et lokalsamfunn.

Når informantene fra Lyngør snakker om lokalsamfunnet, skiller de som sagt ikke alltid mellom lokalsamfunnet og skolen. Fortellingene handler gjerne om skolen som samlingssted, sosial arena, hvor gamle og unge kunne møtes til ulike aktiviteter og arrangementer. En informant forteller dette om skolen i Lyngør og dens betydning for sosialt samvær:

”Det var et samlingssted. Jeg var så heldig at de første årene vi var der, fikk oppleve hvordan Lyngørsamfunnet var, og skolen var midtpunktet. Skolen var Lyngør. 17.mai, skoleavslutning, det samlet hele Lyngørs befolkning og turister, de som hadde Lyngør som turiststed, de var også med på disse sammenkomstene. Det gjorde at lokalsamfunnet fikk også bedre relasjoner til de som hadde hytte der. Og mange med hytte har ikke nødvendigvis noe med Lyngør å gjøre, utenom at det er et sted der de har kjøpt hytte [...].”(Informant 9).

Påstanden om at skolen gir bygda identitet får her støtte. Det er kanskje ikke skolen i seg selv som gir stedet identitet, men identitet utvikles gjennom praksis i det fellesskap og de aktiviteter som foregår der. Skolen får betydning som en sosial arena hvor innbyggerne får muligheten til å treffes og reprodusere de sosiale relasjonene som bidrar til opprettholdelsen av forestillingen om lokalsamfunnet (Shiefloe 2003). Informanten sier at skolen var Lyngør. Bruken av skolen som metafor for hva Lyngør er, forteller om skolens sterke stilling som samlingspunkt og ”community”. Dette i betydningene Shiefloe (2003) trekker frem som en følelse av felles tilhørighet og et opplevd fellesskap, det man kan sidestille, eller supplere, begrepet om forestilt lokalsamfunn med (Jf. kapittel 3.3).

I kampen for opprettholdelse av skolen, ble ofte skolen omtalt som livsnerven i lokalsamfunnet. I tillegg til å være et samlingspunkt for aktiviteter og arrangementer, blir skolen tillagt funksjon som tradisjonsbærer, og en arena for videreføring av lokal kultur og historie. På denne måten, ble skolen en slags generator for produksjon og reproduksjon av identitet og stedsidentitet.

- ”Informant 3: Alle de tilstelningene som var på skolen og i forbindelse med skolen, vi hadde jo baking og samlinger som en egen avdeling. Det var på bedehuset og ungene vartet opp.
- Informant 2: Da de hadde baking og de gamle kom med søsterkake-opskrifter og lærte dem.
- Informant 3: Ungene var jo rundt og de lærte av de eldre. De lærte av sjøfolk, og de lærte å spleise og ungene var integrert i samfunnet her ute. Det var en selvfølge at voksne stilte opp. Du trengte aldri å gå rundt å spørre! Det var en selvfølge. Fotballkampene på Grønnskjer for eksempel det var jo kjempegøy![...]”.

Videre reflekterer de samme informantene:

- ”Informant 2: Det de også fikk inn på skolen, det var det å bli kjent med det helt nære, med øya si, med historie og tradisjon her ute. Det er ingen lærer på Gjeving eller Dypvåg som står og forteller om det. Med alt det om steingjerder og hvordan det var her før og dyr og skuter. De fikk alt i detalj, for de hadde det jo her. De blir jo helt blåst, for de får jo ingenting av det nå. Det er jo en del foreldre som ikke har røtter her og de er jo ikke i stand til å fortelle dem det.
- Informant 3: De får ikke den grunnleggende kunnskap om stedet nå, som de på en måte fikk automatisk før. Og bare det, må si det i en bisetning, en ting var det nok et visst press på fra skolens side, og det var det at ungene hadde fri til hummerfiske den første dagen. Og da var det egentlig en selvfølge at de skulle fiske hummer. Men du ser jo ikke noen av disse ungene som nå går på Dypvåg skole, har de hummerteine? Ikke kjeft av dem. Ingen. Ungene kom på skolen etter første trekket de og fortalte hvor mange teiner de hadde hatt, hva de hadde fått, og de hadde fått hummer, krabbe, hvem de hadde vært ute med? Det var ikke bare foreldre de var ute med, det var besteforeldre. Det engasjerte folk! Og det med å få hummerfri, det var faktisk så spesielt at det vakte oppsikt rundt forbi. Jeg fikk spørsmål om man kunne gjøre det? Ja, det skulle da bare mangle sa jeg [...].”.

Skolen blir gjennom det informantene forteller stedet og arenaen hvor lokal kultur og praksis opprettholdes. Baking av søsterkake, knytting av håver, snekring av hummerkasser og ikke minst ”hummerfri”, er alle deler av en lokal kystkultur som barna ikke bare fikk lære om teoretisk, men også fikk være en del av ved at man brukte skolen som arena for videreføring av kunnskap og praktisk erfaring. Skolen blir presentert som Lyngørs hjerte, livsnerve og hukommelse. Massey (1995) skriver om at mennesker og steder er gjensidig konstituerende, og praksisene i forbindelse med skolen som arena for samhandling kan sees i sammenheng med dette. Skolen blir tillagt en viktig funksjon som arena for formidling og vedlikehold av

det som representeres som det essensielle ved Lyngørs stedsidentitet, og som igjen virker konstituerende på identiteten til innbyggerne i lokalsamfunnet.

Dette kan igjen kobles sammen med den positive diskursen om Lyngør jeg beskrev tidligere i kapittelet. Skolen ble i denne diskursen tillagt betydning som bærebjelke i lokalsamfunnet. Uten skolen ville det ikke lengre i like stor grad eksistere et lokalsamfunn. På denne måten kan man si at det forestilte lokalsamfunnet er noe som kan eksistere i større eller mindre grad, alt ut fra hvordan følelsen av "community" mobiliseres. Valentine (2001) skriver om lokalsamfunnsbasert aktivisme som noe som mobiliseres ved en ytre trussel. Et forestilt lokalsamfunn, eller følelsen av å være et lokalsamfunn kan på samme måte, og ofte også på samme tid mobiliseres ved lignende trusler. Lokalsamfunnet blir gjerne tillagt betydning som "hjem" og privat, et sted som medlemmene av lokalsamfunnet må kjempe for betydningen av, som jeg viste i de foregående kapitlene. I Lyngør har det gjentatte ganger vært Tvedestrand kommune som har utgjort denne ytre trusselen. Derfor vil jeg nå gå inn på Lyngørs forhold til kommunen.

7.3 Lyngør og kommunen

Diskursen om, og følelsen av å være et lokalsamfunn var som jeg har vist, sterk i Lyngør. Neumann (2001) skriver at det alltid er en viss kamp om hvilke representasjoner som skal gjelde i en diskurs, og at det kreves hardt diskursivt arbeid for å opprettholde slike representasjoner. I en kamp om opprettholdelsen av visse representasjoner vil det gjerne danne seg ulike grupper, og disse utgjør ulike posisjoner i diskursen. Forholdet mellom Lyngør og Tvedestrand kommune kan sees som en slik kamp om hvilke representasjoner som skal stå som sanne om hva Lyngør er, og lokalsamfunnet i Lyngør har dermed fått muligheten til å danne en posisjon som en gruppe i kampen. Denne gruppefølelsen blir forsterket gjennom å ha en "fast" motstander, noen "andre" å speile seg og identifisere seg i mot (Rose 1995). Dermed blir også følelsen av å være et lokalsamfunn med et felles ståsted og felles interesser forsterket, slik disse informantene peker på:

”Informant 5: Det har vært mye ressurssterke folk.

Informant 6: Ja, det har det. Og folk med veldig sånt pågangsmot. Det har vært en veldig..., og noe med at det har vært såpass sårbart og har vært så utsatt i forhold til kommunen. Vi har jo følt at i veldig mange år, så har kommunen prøvd å ikke, har ønsket å ikke opprettholde det sånn som samfunn. Samtidig som de snakker om det i reklamebrosjyrene, men det er nok... på en måte så har nok det skapt et slags fellesskap i forhold til å stå på og gjøre ting og det har virkelig vært en sånn dugnadsånd og stå-på-ånd blant folk altså.”.

Ved at lokalsamfunnet i Lyngør har følt seg utsatt ovenfor kommunen, har det innad blitt tettere knyttet sammen, og det har igjen ført til at diskursen om Lyngør som lokalsamfunn har blitt forsterket. Ovenfor noe som kan sees som en overmakt, dannes det en egen maktbastion lokalt. Denne lokale gruppen dannes ved at det utarbeides enighet innad i gruppen, det Neumann (2001) ville kalle et diskursivt arbeid. En av informantene pekte på at man måtte passe inn for å være en del av lokalsamfunnet, og man måtte være villig til å gå på møter i vei- og velforeningen. Velforeningen fungerer som et slags styre i lokalsamfunnet, og var med på opprettholdelsen av den sterke positive diskursen om Lyngør. Ved at folk i Lyngør i større grad har forholdt seg til vellet enn til kommunen, fikk Vellet en større betydning enn det ofte har andre steder. En informant forklarer hvorfor det ble slik:

”[...] Men vi ser jo det at politikerne på mange måter gjør det både utrivelig og ukoselig. Det har nok blitt som det har blitt fordi at folka som bor på Lyngør, de har tatt på seg en del av de oppgavene som normalt ville blitt utført av kommunen. Måking og vedlikehold av veier og mer sånn, det er sånt som de tar på seg.” (Informant 9).

Veiene i Lyngør er private, og det er dermed innbyggernes ansvar å drive vedlikehold, måking, strøing osv. En informant fortalte at skolebarna pleide å sette ut dunker med sand hver høst, og gjorde en del sånne ”samfunnsoppgaver i miniformat”. Det at kommunen ikke har ansvar for slike oppgaver, gjør at innbyggerne i Lyngør kanskje i enda større grad føler at de eier stedet, og dermed ser det som uvedkommende for kommunen å blande seg inn i forhold i Lyngør. De er vant med å klare seg selv, og når kommunen blander seg inn, truer dette representasjonene av den lokale idyllen preget av fred og ro. Holdningene til kommunen kom også frem når en informant fortalte om hvordan de opplevde at kommunen hindret økt bosetting i Lyngør:

”Kommunen har vi slitt med bestandig. At når vi henter noen til kommunen, for å få kommunen til å ta et initiativ om å legge ut noen boligtomter på Lyngør, noe vi selv gjorde for 25 år siden, så har kommunen klart å tolke om det senere da, og oppført seg veldig klønete i den forbindelse. Gjort en del feil, sånn at grunneieren ble sur og det ikke ble noe av til slutt. Og alle som har spurt om bomuligheter i Lyngør hos kommunen, de har blitt henvist til en tomt i Tvedestrand et eller annet sted. Dette har vi fått bekreftet flere ganger, men det er jo ikke folk som vil bosette seg i Tvedestrand. Det er folk som er interessert i å bosette seg i Lyngør!” (Informant 2).

Kommunen blir gjennom disse utsagnene presentert som Lyngørs motstander, og forholdet til kommunen synliggjør den lokale diskursen om Lyngør som noe spesielt, et lokalsamfunn og et eget sted. Mens Lyngør i kommunal sammenheng er kun et av flere små steder som krever sitt, hersker det i Lyngør en overbevisning om at lokalsamfunnet er noe mer enn kun et hvilket som helst lite sted i kommunen. Denne overbevisningen ble sterkere gjennom de mange kampene for blant annet båtskyss, postkontor og skolen.

I forrige kapittel, viste jeg at kommunen benyttet seg av ulike konstruksjoner av sted og endret diskursiv bruk av stedsbegrepet ut fra ulike hensikter. På den ene siden, er målet i kommuneplanen om å opprettholde Lyngør som Europas best bevarte tettsted og et levende lokalsamfunn og turiststed, mens på den andre siden representerer Lyngør en utgiftspost man kan kutte i ved å legge ned skolen. Mens de førstnevnte representasjonene er lett forenelige med oppfatningene i Lyngør, er ikke de sistnevnte det, og informantene stilte seg uforstående til hvorfor kommunen ikke klarte å følge opp etter at Lyngør vant prisen som Europas best bevarte tettsted.

- ”Informant 3: [...]Også fikk vi jo masse publisitet da, med Norges best bevarte tettsted i 1990 og Europas best bevarte i 1991. Og det er klart at kommunen solte seg i det...
- Informant 1: ..og som det for oss så ut som kommunen og fylket hadde tenkt å fortsette å sole seg i. Bruke det for å liksom..
- Informant 3: De brukte jo Lyngør som et utstillingsvindu!
- Informant 2: Ja, tenk på alt det de sa de skulle gjøre her ute!
- Informant 3: Det var snakk om så mye. Alt skulle bli så fint.
- Informant 2: Alle kabler skulle ned i bakken, lys skulle opp og veiene skulle repareres, og...
- Informant 3: Det var en voldsom publisitet. Det var plakater for Tvedestrand og Risør, hvor det stod: ”kom til Tvedestrand, Risør og Lyngør”! Så Tvedestrand kommune, politikerne der, de solte seg i glansen av Lyngør altså. Noe så til de grader!
- Informant 2: Tenk hvor viktig skolen var da! I det bildet!

- Informant 1: Og det kunne de jo ha fortsatt å gjøre, hvis de hadde skjønt verdien av det. Ikke minst klart å ta vare på det.
- Informant 3: Det er litt underlig når man forteller folk ennå, folk utenfra, de trenger ikke ha tilknytning til Lyngør i det hele tatt; det er underlig når mennesker som vil ha greie på litt om Lyngør, og denne kåringa har de så vidt hørt om, de reagerer med spørsmål på hvorfor bruker ikke politikerne i Tvedestrand dette mer? Hvorfor tok de ikke vare på en sånn kystkultur? De skjønner det ikke! Så sier jeg at vi skal ha en hyggelig dag, så vi får snakk om politikerne en annen gang. Men det er noe der; de [politikere] forstår det ikke, og de forstår det jammen ikke ennå! De skjønner det ikke!
- Informant 2: Nei, de solte seg i det en stund, men så skrudde de av.”.

Etter Lyngør ble kåret til Europas best bevarte tettsted så det ut som om kommunen og fylket ville satse på stedet og utvikle det videre ved forskjønnelse m.m. På et tidspunkt, da kommuneøkonomien ble strammere, skjedde det et skifte fra en positiv diskurs om Lyngør som en verdi for kommunen, til en diskurs om Lyngør som utgiftssted. Kåringen til Europas best bevarte tettsted hadde gjort den lokale positive diskursen om Lyngør enda sterkere, det var mange barn på skolen i forhold til antallet kun få år tilbake. Da kommunen ikke lengre i like stor grad viste interesse for å opprettholde Lyngørsamfunnet forsterket det følelsen av å være utsatt for en overmakt, og viktigheten av å stå sammen ble enda viktigere.

7.4 Lyngør og skolesaken

Gjennom årene har det vært flere saker som har konsolidert følelsen av å være en gruppe som stod sammen ovenfor en overmakt. Kampen for opprettholdelsen av Lyngør skole er en slik sak. Skolen hadde en sentral plassering i Lyngør, ikke bare i representasjonene og stedsdiskursen, men også i praksis, ved at skolen ble arena og generator for praksis der stedsidentitet og sosial identitet konstitueres gjensidig. Dette er det utgangspunktet lokalbefolkningen i Lyngør hadde da de gikk inn i kampen for å beholde skolen. Argumentene gikk i hovedsak ut på at ved å legge ned skolen ville man fjerne den mest sentrale arenaen for produksjon av stedsidentitet og sosial identitet. Dermed ville man på sikt legge ned Lyngør som levende lokalsamfunn. Kampen for å beholde skolen kan sees som en type lokalsamfunnsbasert aktivisme (Valentine 2001), hvor medlemmene i lokalsamfunnet benyttet de mulighetene de hadde for å påvirke resultatet i saken, slik disse informantene forteller om:

- ”Informant 3: Vellet engasjerte seg jo veldig i dette, på en måte så var jo samarbeidsutvalget for Lyngør skole, men Lyngør vel kjørte jo den saken der.
- Informant 2: Vi var jo aktive i møter og vi ba jo alle som kunne på noe sett, om det var via politikk eller privat, om de kjente noen i kommunestyret, ta og snakke med dem og prøve å få det inn fra en privat, annen vinkel, sånn at de skjønnte det som stod på papiret.
- Informant 3: Ja, kommunestyrerepresentantene ble oppringt og det ble sendt brev hjem til dem og... vi følte vel egentlig, sånn på slutten, at alle muligheter var brukt altså. Vi engasjerte folk som kjente den og den politikeren, og som du sier: forklare på en litt annen måte da, at det ikke bare var foreldrene som stod bak. At det var hele samfunnet som stod bak for at skolen skulle bevares.
- Informant 4: Og vi var inne i Tvedestrand på kommunestyremøtet og det var jo helt grusomt. Og så blei det jo bare, var det 14-15. Det var jo bare...
- Informant 3: Det var et knapt flertall, men helt på slutten så var det et klart flertall, for da gav de som kjempet for å opprettholde seg på alle punkter. Men ungene på Lyngør de opptrådte jo på kommunestyremøtet de. De sang jo! De var kommet til et sted der det gjaldt å spare. De sang! Salen var jo full av tilhørere. Og bare det at den ungeflokken stod fram der og gav beskjed om hva de mente. Det var ganske tøft gjort.”

For disse informantene, som selv ikke hadde barn på Lyngør skole på dette tidspunktet, var det viktig å få fram at skolen var viktig for hele lokalsamfunnet, ikke bare for de som hadde barn på skolen. Forestillingen om lokalsamfunnet og skolens rolle i denne var altså et vel så viktig argument i kampen for skolen som de pedagogiske elementene. Dette understrekes ved at det var Lyngør Vel, og ikke SU for Lyngør skole som i hovedsak arbeidet med saken. Diskursen i Lyngør gikk ut på at ”skolen var Lyngør”, som informanten formulerte det, og skolen ble dermed tillagt alle de positive konnotasjonene som innbyggerne knyttet til Lyngør. For dem var skolen en viktig lokal institusjon, både for utdanning av barn, og som sosial arena, kultur og tradisjonsbærer. Innen diskursen knyttes altså argumentene sammen, og argumenter som ikke passer inn, defineres ut som irrelevante eller direkte feilaktige (Jørgensen og Phillips 1999, Hall 1997). Argumenter om at barna ville a godt av å gå på en skole med flere medelever og lærere ble i hovedsak avvist ved henvise til at de som brukte slike argumenter ikke hadde peiling på hvordan det var å gå på Lyngør skole.

”Men det som skuffa oss mange ganger, det var det at det ble antyda fra politiske hold, fra motstanderne da de slapp opp for argumenter, så ble det antydnet at de der ungene ble vel noen analfabeter sosialt sett når de vokser opp på Lyngør. Så kan du se på de ungene som har vokst opp på Lyngør da, er de blitt det? De belaster ikke samfunnet noen ting. De har klart seg utmerket. De bor på ulike steder i landet. De har fått seg skikkelig utdanning og de har fått seg skikkelige jobber. De var noen av de mest bereiste ungene som vokste opp i Tvedestrand, det var de som bodde på Lyngør. De hadde foreldre som tok dem med. Også opplevde vi at noen tåpelige mennesker snakka om at sosialt sett så ville de nok ligge litt tilbake når de vokser opp på et sånt lite sted, og med en sånn liten skole.” (Informant 3).

Påstandene om at barna ikke fikk utvikle seg sosialt, møtte ingen forståelse i majoriteten av befolkningen i Lyngør. Et par kritiske røster fantes det imidlertid. En av informantene fortalte at debatten om opprettholdelsen av Lyngør skole var ganske styrt, og at det ikke var godtatt å ha andre oppfatninger om lokalsamfunnet og skolen i Lyngør enn det majoriteten hadde. Eller som informanten formulerte det: ”man kunne si hva man ville, men da måtte man stå for det selv, og da måtte man jo vurdere hvor lyst man hadde til å gjøre det hvis man fortsatt skulle bo der”.

Igjen forteller de som i noen grad står utenfor den lokale diskurs mye om maktforholdene i diskursen. Mens andre informanter fortalte at alle i Lyngør var med i, og enige i, kampen for å beholde skolen, viser denne informanten at det finnes et sterkt maktelement i den dominerende lokale diskursen. Og selv om det var lov til å si hva man ville, kommuniseres noe annet ved det at det ikke ville være trivelig å fortsette å bo i Lyngør hvis man uttalte sin uenighet med majoriteten. Sitatet understreker Valentines (2001) poeng om at en ytre fiende kan få folk i et lokalsamfunn til å legge indre uenigheter til side for å kjempe for noe de oppfatter som viktig. Innen en diskurs drives det et diskursivt arbeid for å skape entydighet. Diskursiv makt benyttes for å definere ut representasjoner som ikke stemmer overens med den dominerende oppfatningen (Jørgensen og Phillips 1999, Neumann 2001). Dette diskursive arbeidet foregikk altså både innad i lokalsamfunnet og utad mot kommunestyrerepresentantene.

En informant uttalte at de til slutt følte at alle mulighetene for påvirkning var brukt opp. De hadde brukt den makten de hadde til påvirkning, men det gikk ikke deres vei. Da dette skjedde måtte de ta i bruk nye strategier for å få tilbake innflytelsen over Lyngørs fremtid. En

ny type lokalsamfunnsbasert aktivisme vokste frem, og fikk uttrykk i forsøket på å opprette en privatskole i Lyngør.

7.5 Opprettelse av privatskole som lokalsamfunnsbasert aktivisme

I teorikapittelet har jeg referert til Valentine (2001) som skriver om lokalsamfunnsbasert aktivisme. Hun skriver at dette er et fenomen som kan oppstå når lokalsamfunnet føler seg truet eller utsatt på en eller annen måte, og særlig når innbyggerne føler at de ikke lengre har noen kontroll over beslutninger som omhandler dem og lokalsamfunnet deres. I en slik situasjon vil i mange tilfeller den ytre fienden eller trusselen gjøre at medlemmer av lokalsamfunnet legger indre stridigheter til side, og bygge på en følelse av fellesskap. Det man kan kalle et forestilt lokalsamfunn. Dette grunner også ut en følelse av sted som "hjem", hvor det er det private hjem og hverdagslivet til familiene som trues. Lokalsamfunnsbasert aktivisme er svært avhengig av aktive og entusiastiske nøkkelpersoner, og gruppen, eller følelsen av felles interesse og lokalsamfunn, kan lett falle bort hvis disse nøkkelpersonene mister lysten eller interessen for saken. Dette aspektet ved lokalsamfunnsbasert aktivisme vil jeg komme tilbake til lengre ut i kapittelet, her vil jeg først konsentrere meg om kampen, og den lokalsamfunnsbaserte aktivismen i Lyngør i forbindelse med forsøket på å opprette privatskole.

I løpet av de siste rundene i behandlingen av skolesaken, tok en del av innbyggerne i Lyngør initiativ til å starte en privatskole, hvis utfallet av saken ble nedlegging av den offentlige skolen. Dette kan på mange måter anses for en siste utvei, den eneste måten lokalsamfunnet kunne forsøke å vinne tilbake makten og råderetten over lokalsamfunnet. Gjennom skolesaken hadde en sterk diskurs om lokalsamfunn og skolens rolle i dette utviklet seg. Som jeg har vist ble sted på mange måter privatisert gjennom skolesaken. Lokalsamfunnene måtte kjempe for seg selv ut fra en forestilling om sted som "vårt sted" og "vårt hjem". Forsøket på å opprette privatskole hadde sin bakgrunn i dette. Denne strategien er ganske vanlig i små lokalsamfunn som mister skolen.

Etter mange runder med behandling av skolesaken, så det på våren 1999 mørkt ut for Lyngør skole. 4.mars 1999, var det en artikkel i Tvedestrandsposten med overskriften ”Ildsjeler vurderer privatskole på Lyngør”. I artikkelen uttaler en av ildsjelene dette:

”Vi ser på dette som en samfunnssak. Vårt mål er at dette unike kystsamfunnet skal være komplett og levedyktig også i fremtiden. Skolen er en særdeles viktig bit i dette. Den er av avgjørende betydning for at unge mennesker velger å bosette seg her ute, sier Brodersen. Han synes det er lite tilfredsstillende å vite at Lyngørs fremtid kan avgjøres av flaks eller uflaks når kommunestyret neste gang skal behandle skolestrukturen. – Vi kan ikke fortsette driften av skolen på basis av politiske vedtal som varer mellom to og åtte måneder, derfor tar vi skjeen i egen hånd [...]” (Tvedestrandsposten 04.03.99:4).

Mens ordføreren på samme side i avisa i utgangspunktet stilte seg skeptisk til planene, støttes de av avisas redaktør på lederplass. Leder i komité for omsorg og undervisning uttaler i samme avis at hun forstår frustrasjonen til folk i Lyngør. Hun sier at hun først og fremst vil jobbe for å opprettholde den kommunale skolen i Lyngør, men ser samtidig ingen hindring for at kommunestyret kan gi en positiv tilslutning til planene om privatskole.

24.januar 2000, vedtok et enstemmig styre i Lyngør Vel at det skulle opprettes en privatskole i Lyngør så raskt som mulig. Velforeningen valgte å satse på Montessoripedagogikk som er godkjent for statstøtte. Et av medlemmene i arbeidsgruppa for privatskole uttalte at det var en teoretisk mulighet for at skolen kan være på plass allerede fra og med høsten 2000. 8.februar samme år skulle kommunestyret vedta endringene i skolestrukturen, og Lyngør Vel ba politikerne om å frede skolen i Lyngør frem til januar/februar 2001. På denne måten kunne privatskolen komme på plass, uten at elevene fra Lyngør måtte gå et halvt år på skole på fastlandet før de startet på den nye privatskolen. I brevet skriver Lyngør Vel:

”På grunn av kommuneadministrasjonen og politikernes vedtak, ser vi oss tvunget til å gjennomføre dette for å beholde Lyngør som et livskraftig helårssamfunn. Vi har ikke klart å finne et eneste øysamfunn uten broforbindelse som har klart å overleve etter skolenedleggelse.” (Brev til politikerne i kommunestyret i Tvedestrand fra Lyngør Vel).

Kommunestyret vedtok imidlertid å avvise anmodningen fra Lyngør Vel om utsettelse av skolenedleggingen. 19.februar 2000, finnes en artikkel i Tvedestrandsposten med overskriften

”Vil øysamfunnet bli en del av Risør kommune?”. I artikkelen uttaler leder av Lyngør Vel at folk i Lyngør føler at Tvedestrand kommune ikke bryr seg om dem:

”- Skolesaken var nok det avgjørende. Aldri har vi følt at det er mindre forståelse og interesse i Tvedestrand for Lyngør som tilfellet er nå, sier [velformannen].

- På hvilken måte?

- At de også valgte å helle salt i åpne sår ved å ikke gå inn for å holde skolen åpen i fem måneder slik at vi kunne få stablet en privatskole på bena, fortalte oss med all tydelighet at Tvedestrand gir blaffen i Lyngør. [...]” (Tvedestrandsposten 19.02.00:4).

I artikkelen sier formannen i velforeningen at folk i Lyngør er lei av å være i en kommune som ikke bryr seg om dem, og at det dermed kanskje ikke spiller noen rolle for kommunen om de søker samarbeid med en annen kommune i stedet. På denne måten, understreker han at lokalsamfunnet oppfattes som et privat hjem for innbyggerne, som de selv må kunne bestemme over hvordan skal brukes.

I slutten av mars år 2000, ble søknaden om å få danne privatskole i Lyngør sendt. I en artikkel i Tvedestrandsposten forteller en av ildsjelene bak arbeidet for privatskole at det er bred enighet om at barna skal tas ut av den offentlige skolen og få kollektiv hjemmeundervisning frem til privatskolen er på plass. Alternativene for hjemmeundervisning er enten at foreldrene underviser barna selv eller at undervisningen blir arrangert kollektivt, og da kanskje i den gamle skolebygningen. Igjen kommuniseres det altså at Lyngør er et privat anliggende for innbyggerne. Ildsjelen uttaler også dette:

”Det som er helt sikkert, er at det er en hundre prosents oppslutning om privatskoleplanene. Denne saken har utløst en bølge av dugnadsånd i Lyngørbefolkningen, og vi har fått mange tilsagn om støtte, både økonomisk og på andre måter. Det er ikke bare Trygve Hegnar. Jeg ser ikke bort ifra at skolen står klar i god tid før nyttår 2001, og da setter vi så klart i gang.” (Tvedestrandsposten 21.03.00:5).

Karen Junker ved Statens Utdanningskontor uttalte i denne sammenheng at behandlingstiden på en slik søknad er på minst et år og at kollektiv hjemmeundervisning ikke er tillatt i følge norsk lov. Hjemmeundervisning må gjøres av barnas foreldre. Skal andre undervise, må foreldrene likevel være til stede.

20.mai 2000, ba Lyngør Vel på nytt om at Lyngør skole måtte opprettholdes ut året, men forslaget ble avist av ordføreren. Til skolestart høsten 2000, var ikke søknaden om Montessoriskole ferdigbehandlet. Elevene fra Lyngør begynte skoleåret på Gjeving og Dypvåg barneskoler på fastlandet. Det ble startet en Montessoribarnehage i Lyngør som en forsøksordning denne høsten. Denne barnehagen holdt det gående 3-4 måneder, men ble lagt ned grunnet for liten etterspørsel og mangel på førskolelærere.

22.august 2000, gikk oppvekstsjefen i Tvedestrand kommune ut i Tvedestrandsposten og sa at han ikke ville anbefale Lyngør Montessoriskole. Han mente politikerne burde beklage at det skulle etableres privatskole i Lyngør. Dette på grunnlag av pedagogisk argumentasjon, om klassestørrelse etc. Han mente også at elevene fra Lyngør ville bli svært godt ivaretatt både faglig, pedagogisk og sosialt på de to skolene de var blitt overført til. Da kommunestyret behandlet saken 29.august 2000, kom de til samme konklusjon som oppvekstsjefen og brukte mange av de samme begrunnelsene. I tillegg ble det slått fast at kommunen ville tape omkring 400.000 kr i statstilskudd årlig dersom det ble startet en privatskole i Lyngør. Det overraskende med stemmegivningen var at det var representanter fra de partiene som i prinsippet er for privatskoler som stemte mot en anbefaling, mens partier som i prinsippet er i mot privatskoler stemte for å gi en anbefaling av privatskolen. En informant som var tilstedet omtaler dette slik:

”[...] Men de ville ikke anbefale det heller. Flertallet i Tvedestrand kommune ville ikke anbefale søknaden. Ikke fra Høyre, ikke fra KrF, ikke fra Venstre. Men de som anbefalte søknaden og var i mindretall, det var Ap, SV og Sp! Men jeg var på det kommunestyre møtet. Der stor Venstre, [kommunestyrerepresentant] og holdt et glødende innlegg for privatskoler, men det passa ikke på Lyngør, så hun var imot. Høyre sa det samme, det var bra med privatskoler, med det passa ikke på Lyngør. TTL, eller de der suppegreiene der, de var imot. Og KrF, det var [kommunestyrerepresentant], herregud, hun holdt et innlegg for privatskoler, men det passa ikke på Lyngør. De ville ikke at det skulle være skole på Lyngør. Det er et faktum. Altså, de partiene som i utgangspunktet er positive til sanne ting, de var imot, mens de partiene som var restriktive til sanne ting, de var for.”(Informant 3).

Lyngør fikk altså ingen støtte fra kommunalt hold. I tillegg til å ikke ville anbefale privatskolen, brukte kommunen, i følge informantene i Lyngør svært lang tid på å behandle søknaden. Dette gjorde at det tok ekstra lang tid før søknaden ble sendt til Undervisningsdepartementet. Der ble søknaden behandlet, og utdanningsminister Trond

Giske gav klarsignal for etablering av Montessoriskole i Lyngør i begynnelsen av mars 2003. Da hadde imidlertid barna fra Lyngør gått i den offentlige skolen i et og et halvt år, og det var vanskelig både å få tak i godkjente Montessoripedagoger og nok elever for å starte skolen. Flere av informantene forteller om hvorfor det ikke ble noe av Montessoriskolen i Lyngør:

- ”Informant 1: Vi fikk jo godkjent Montessoriopplegg, og det var nesten så vi fikk satt i gang, hvis vi hadde fått tak i en lærer.
- Informant 2: Ja, hvis vi hadde starta med en gang. Men de som sa at ”nei da, det gjør ingenting om barna går noen måneder på Gjeving..”. Nei, det gjør alt! Du får ikke de barna tilbake igjen!
- Informant 3: Også var det det at i dag er det enkelt å starte privatskole.
- Informant 2: Ja, i dag kan du bare si at det vil jeg.
- Informant 3: Ja, det var ikke like enkelt, og det gikk for lang tid. Den kom ikke i gang.
- Informant 2: Og du får ikke ungene tilbake når de har fått nye venner på Gjeving og Dypvåg. Bare et halvt år er for lang tid! Jeg tror at hvis noen hadde hatt guts til å ha den hjemmeundervisningen i et år, at vi hadde klart å holde på ungene, da tror jeg vi hadde klart det. Når du gir dem fra deg, så får du dem ikke tilbake. Jeg snakket med en mor og hun sa at hun ville så gjerne, men ungene ville ikke tilbake.
- Informant 3: Også da avgjørelsen var tatt, og skolen stengte dørene, så ble det liksom en form for... at entusiasmen døde ut...”

Forsøket på å etablere Montessoriskole i Lyngør kan som sagt sees som lokalsamfunnsbasert aktivisme. Gjennom skolesaken hadde sted på mange måter blitt privatisert, og diskursen om sted som lokalsamfunn og hjem ble styrket (Valentine 2001). Kampen for opprettholdelse av skolen ble videreført i dette forsøket. Som det ble sagt i Tvedestrandsposten i et av sitatene ovenfor, førte forsøket til en ny giv og en ny entusiasme i øysamfunnet. Når innbyggerne i Lyngør tok ”skjeen i egen hånd”, og tok tilbake makten over lokalsamfunnets fremtid, førte dette til en ny selvbevissthet. De så en mulighet og et alternativ til den usikkerheten de i mange år hadde følt gjennom utallige omganger med overhengende fare for skolenedlegging. Når etableringen likevel ikke fant sted, førte til apati og maktesløshet i Lyngør.

7.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg gått inn i de lokale representasjonene og den lokale diskursen om sted i Lyngør, og jeg har undersøkt skolens rolle i denne diskursen. Analysen viser at det eksisterte

en sterk, positiv diskurs om Lyngør som lokalsamfunn, med konnotasjoner om ro, fred og idyll som viktige bestanddeler. Skolen hadde betydning som sosial arena for lokalsamfunnet, hvor innbyggerne fikk anledning til å opptre i et fellesskap og lokal stedsidentitet og sosial identitet ble produsert og reproduert. Diskursen i lokalsamfunnet ble tydeliggjort av de informantene som ikke så seg selv som bærere av de dominante lokale representasjonene. Maktelementet i den lokale diskursen kommer også frem gjennom deres representasjoner. Jeg har vist at en slik sterk, positiv diskurs krever et diskursivt arbeid for å opprettholdes, og at en ytre fiende gjerne konsoliderer gruppefølelsen og "community"-følelsen til bærerne av representasjonene. Til slutt har jeg sett på forsøket på å opprette en privatskole som et uttrykk for lokalsamfunnsbasert aktivisme.

Kapittel 8: Skolens betydning for den lokale praksis og stedsdiskurs

8.0 Innledning

I forrige kapittel viste jeg at det eksisterte en sterk forestilling om Lyngør som lokalsamfunn. Diskursen er ordnet rundt representasjonen om Lyngør som lokalsamfunn/helårssamfunn, med skolen som en sentral sosial arena for opprettholdelsen av dette. I dette kapitlet vil jeg videreføre temaet fra forrige kapittel, og se på konsekvensene av skolenedleggingen i Lyngør. Hovedformålet blir dermed å undersøke hvordan skolenedleggingen har endret representasjonene og praksisene i lokalsamfunnet. Også i dette kapitlet er datagrunnlaget intervjuer med informanter fra Lyngør.

8.1 Endring i den lokale hverdagspraksis og stedsdiskurs

Forestillingen om lokalsamfunn og følelsen av fellesskap eller "community" kan mobiliseres eller svekkes av ulike hendelser (Valentine 2001). I kampen for skolen ble flere betydninger av "community"-begrepet aktivert. Folk kjempet for nærmiljøet sitt, for fellesskapet de opplevde i forbindelse med skolen og aktivitetene der, og den tilhørigheten dette gav en følelse av (Shiefloe 2003). Argumentasjonen i debatten om skolenedlegging handlet om skolen som livsnerven i lokalsamfunnet. Skolen ble presentert som vital kultur- og tradisjonsbærer, og skolesaken engasjerte hele lokalsamfunnet. På denne måten var skolen en sentral arena for produksjonen og reproduksjonen av lokal stedsidentitet og sosial identitet (Massey 1995).

Inntrykket informantene gir av lokalsamfunnet i Lyngør etter skolenedleggingen skiller seg fra de tidligere nevnte. Da skolen forsvant, og barna ble flyttet til skoler på fastlandet, la det seg en ny type ro over Lyngør, en slags lammelse inntraff. I begynnelsen av kapittel 7 fortalte informantene om et lokalsamfunn hvor folk kjente hverandre, og hvor innbyggerne viste stort initiativ og engasjement for å gjøre stedet til et godt sted å bo. De understreker at dette var Lyngør før år 2000. En informant svarte på spørsmålet om hvordan han ville beskrive Lyngør ved å spørre om det var før eller etter skolen ble lagt ned. Det var stor forskjell, fortalte han.

Nå har engasjementet på mange måter forsvunnet, og det er ikke mange tilstelninger og arrangementer som samler hele lokalsamfunnet. En annen informant fortalte at da de mistet skolen, fikk Lyngør ”skudd for baugen”, og det ble vanskeligere å ta fatt. En slags apati bredte seg i lokalsamfunnet. De hadde kjempet i mange år og vunnet noen ganger, men tapt til sist. Informanten forteller at mens Lyngør før var et sted med mange som tok fatt og viste engasjement for lokalsamfunnet, er det nesten ikke noe igjen i dag. Praksisen i forhold til produksjon og reproduksjon av stedsidentitet og sosial identitet ble endret. Noen informanter beskriver det slik:

- Informant 1: - Alt initiativ bare forsvant.
- Informant 3: - Ja, det ble en sånn form for lammelse. Det ble egentlig det.
- Intervjuer: - Forsvant engasjementet for dere og?
- Informant 1: - Ja, det gjorde det. Vi lever vårt eget liv og gidder ikke å gå på velmøter. Vi bor liksom bare her ute.
- Informant 3: - Ja, det er blitt en mer likeglad holdning.
- Informant 1: - For det er fint å bo i Lyngør bare for deg selv og. Helt greit det.
- Informant 2: - Ja, det funker jo, men til slutt så må man kanskje jobbe mer for de tinga man vil ha. Man kan ikke sitte på rumpa hele tida, for da forsvinner det. Men man kommer inn i det systemet, altså, man mister motet og det er ikke så veldig mye...
- Informant 3: - Altså, vi var veldig engasjerte i velforeningen alle vi som sitter her. Vi var jo det. Men vi er ikke det i dag. Så enkelt.
- Informant 2: - Ja, masse oppgaver. Alle sier at vi bare bråker og krangler her ute, men det er bare tull. ”så se nå hva vi jobber med da!” Det er noe med å gjøre hyggelige ting for de som bor her ute, og noen ganger hadde vi velmøter med null saker. Hvor vi bare var sammen.
- Informant 3: - Ja, det var det. Det var ikke problemmøter bestandig. Og bare disse her... nede på bedehuset for eksempel med litt sang og konsert og greier.
- Informant 1: - Ja, det var jo kjempegøy! Det kunne jeg ikke tenke meg å gjøre en gang til.
- Informant 3: - Nei, men det inntrådte en lammelse etter at skolen forsvant. Vi gav opp. Og så gav vi blaffen.”

”Vi gav opp. Og så gav vi blaffen”. Dette er sterke ord som gir uttrykk for den oppgitte holdningen en del av informantene innehar. På mange måter kan man se utsagnene og den negative holdningen som et uttrykk for et slagent lokalsamfunn. De har vært i kamp og tapt, og føler at det ikke lengre er noe poeng i å jobbe for stedet, da de hele tiden møter den samme overmakten. For å slippe flere skuffelser har de kapitulert. Forestillingen om lokalsamfunn i

betydningen fellesskap og tilhørighet ble erstattet av en forestilling om Lyngør som lokalsamfunn i betydningen bosted (Shiefloe 2003).

Informantene var, som de forteller i sitatet, svært aktive i velforeningen. De var også aktive i kampen for skolen. De var blant nøkkelpersonene i den lokalsamfunnsbaserte aktivismen (Valentine 2001), og de var pådrivere i kampen for et lokalsamfunn de mente ville gå under om skolen forsvant. Da de tapte kampen og mistet skolen, var det som å få kuttet pulsåren, for å videreføre metaforen om skolen som livsnerven i lokalsamfunnet. Dette førte til en lammelse, apati og uttapping av engasjement. Valentine (2001) skriver at slike nøkkelpersoner som kjemper for lokalsamfunnet og drar med seg andre, er svært viktige. Faren ligger imidlertid i at i det øyeblikk nøkkelpersonene ikke lengre engasjerer seg, vil heller ikke andre engasjere seg. Nederlaget ved å miste skolen ble så stort at folk ikke lengre orket å ta fatt. En informant forteller at det skal så mye mer til nå, for at noe skal skje i Lyngør. I forrige kapittel fortalte informantene om skolen som en sosial arena hvor lokalsamfunnet møttes til felles aktiviteter. Lokalsamfunnet ble trukket inn i undervisningen, og skolen var et sosialt bindeledd for innbyggerne. Alt det som før kom naturlig gjennom skolen har nå forsvunnet, forteller hun.

Nøkkelpersoner i lokalsamfunnsbasert aktivisme innehar stor makt, og kan sees som opinionsledere i lokalsamfunnet. Når disse gir opp, gir det sterke signaler til resten av innbyggerne, som da heller ikke vil holde engasjementet oppe i like stor grad (Valentine 2001). En informant reflekterer rundt det at noen er mer engasjerte enn andre. Hun kommer frem til at man er avhengig av å ha noen som tar initiativ. Det mange som vil være med, som ikke ville satt i gang ting selv:

”Informant 7: Når det er så få mennesker og, så blir det de samme som engasjerer seg gang på gang, så etter en hvis tid så orker de ikke mer, du møter den samme motstanden hele tiden.

Informant 8: Eller så må du være den som drar ting i gang. For det er alltid en del som har lyst til å engasjere seg, men de blir bare med. Det er jo noe som skjer på et lite sted, man må respektere at folk vil ha pauser av og til.”

Når informantene forteller om Lyngør etter skolen ble lagt ned, handler historiene ofte om nedgang, oppløsning av lokalsamfunnet og pessimisme angående fremtiden. Noen av de

forskjellene nesten alle informantene snakker om, er stillheten i Lyngør etter at barna ble flyttet til andre skoler. Man hører ikke lengre skipsklokka som ble brukt som skoleklokke og man hører ikke lyden av barn som leker i friminuttene. Samlingene rundt skoleavslutninger og lignende er borte. Både representasjonene og hverdagspraksisene i lokalsamfunnet er forandret. Nedleggingen av Lyngør skole var et fysisk utfall av en kommunal diskurs om stedet. Denne diskursen var preget av økonomiske hensyn, og en oppfatning eller representasjon av at skole og lokalsamfunn ikke er avhengige av hverandre. Informantene er ikke enige i denne representasjonen, og ved at de har gitt opp å arbeide for lokalsamfunnet, akter de å vise at de hadde rett. Strategien var å overgi makten innad i lokalsamfunnet til andre. Likevel kan man si at de aktive nøkkelpersonene fra kampen for skolen sitter med en mer passiv type makt nå. Denne makten blir utøvet ved å ikke engasjere seg i særlig grad i lokalsamfunnet lengre. På denne måten kommuniserer de ved sine handlinger og ord at det ikke lengre er noe poeng i å kjempe for stedet.

En informant har refleksjoner om fallet i engasjement fra en foreldres synspunkt:

- ”Intervjuer: Andre har snakka om at engasjementet gikk i bakken etter at skolen ble tatt. Er det ditt inntrykk og?
- Informant 10: Ja, det er nok en del som mener det. For det er jo sånne 17.mai feiringer og alt. For alt går jo på frivillig, og når da noen velger å melde seg ut, sånn som noen av oss har valgt å gjøre, å gå der hvor vi har ungene våre, og ser det som viktigere enn å gå der, i stedet for å boikotte Gjeving. Når de går på Dypvåg er de såpass store, det blir jo noe annet. Men Gjeving er mye mindre. Så jeg har støttet opp ved å gå på Gjeving, og det har også noen av de andre. Men de har også gått på Lyngør. Jeg har ikke gått på Lyngør siden skolen ble lagt ned. Noen av de eldre tror jeg nok, jeg vet ikke om det var noen eldre eller yngre som sa det, men i hver fall så tror jeg, i hvert fall så tror jeg at de synes at det er lite engasjement igjen på Lyngør. Men jeg tror ikke det har med skolen å gjøre, det tror jeg har med at sånne som oss, noe yngre som skal til. Vi har fulle jobber, vi har unger som skal kjøres rundt omkring, jeg tror ikke vi har samme liv som de hadde. De var hjemmевærende noen av dem og i det hele tatt kjempa for... Og jeg tror ikke det betyr helt det samme. Jeg tror vi snakker om to helt forskjellige generasjoner. Det tror jeg.”.

Denne informanten mener altså at årsaken til at engasjementet i Lyngør er blitt redusert er at yngre folk lever et helt annet liv enn de som har bodd der før. Det at folk er travle og har mye

å gjøre, er en av grunnene til at mindre ting skjer. Folk lever sine liv hovedsaklig andre steder enn i Lyngør, og har relasjoner som strekker seg utover lokalsamfunnet. Når barna ikke lengre går på skole i Lyngør, endres også deres hverdagspraksis. Barna får venner andre steder og vil være med på aktiviteter etter skoletid som hovedsakelig befinner seg utenfor Lyngør. De blir del av andre og mer utstrakte "communities" (Valentine 2001). Foreldrenes hverdagspraksis endres i takt med barnas, og de vil, som informanten forteller, bruke mer tid og engasjere seg andre steder enn i det nabolagsbaserte lokalsamfunnet.

Flere informanter peker på det at de ikke lengre kjenner barna i Lyngør. Før visste man hvem alle var, og møtte dem i forbindelse med arrangementer på skolen. Nå kan de møte barn på veiene i Lyngør og ikke vite hvem barna er, og barna vet ikke hvem de voksne er.

"Informant 6: Det som er så fælt er at det ikke er noen unger som er ute og leker og sånn.

Informant 5: Nei, de gjør ikke... og det er veldig sånn... og det at man faktisk ikke vet... og det er jo veldig viktig for samhold og det å stå sammen om ting, at man vet hvem som... Jeg merker at det er mange unger jeg kan... jeg kjenner dem ikke. Før så sa du alltid hei når du møtte unger, og du visste hvem de var, og de visste hvem du var. Nå vet de kanskje ikke at jeg bor der en gang."

Utsagnet står i kontrast til representasjonene av det samfunnet hvor alle kjente alle, som informantene fortalte om tidligere. Dette samfunnet bar kanskje preg av at flere både bodde og arbeidet i Lyngør, eller at en av foreldrene var hjemmeværende. Det er ikke situasjonen i dag, og når barna ikke lengre er på øya om dagen, mister lokalsamfunnet et av de siste samlingspunktene som bidro til at man naturlig fikk et sosialt nettverk i lokalsamfunnet. I diskusjonen av begrepet lokalsamfunn var jeg inne på debatten om det fremdeles er relevant å snakke om nabolagsbaserte lokalsamfunn. Pløger (1997) peker på at selv om de lokalt baserte nettverkene rangerer lavt i viktighet (Schieffloe 1990 referert i Pløger 1997) er den lokale forankringen likevel viktig. Mens representasjonene i forrige kapittel omhandler et godt sosialt miljø, preges representasjonene av miljøet etter år 2000 av fragmentering, og at folk er mer opptatt av de utstrakte lokalsamfunnene de er medlemmer av. På spørsmål om det sosiale nettverket i større grad befinner seg utenfor Lyngør nå enn før, svarer noen av informantene:

- ”Informant 1: Nei, det er omtrent som før, men i tillegg så hadde vi det sosiale i Lyngør da. Vi flytta jo ikke til Lyngør fordi vi hadde masse gode venner her, for det hadde vi ikke. At vi har noen gode venner her etter hvert, ja, men vi hadde gode venner på Sandøya og i Risør, og det var jo kjempeflott. Og i tillegg så var det et visst sosialt opplegg i Lyngør da. Nå føler vi vel, vi som er litt eldre, at det er mer ekskluderende enn sånn det som det var den gangen. Vi var jo veldig opptatt av at de som var 80 skulle komme og være med på alt mulig. Og de aller yngste! Vi skulle ha dem med og. Men jeg har ikke inntrykk av at det skjer i det hele tatt.
- Informant 3: Det som var før var liksom mer samlende for hele befolkningen.
- Informant 1: Det var det. Nå vet jeg ikke om det var direkte årsak fra skolen altså, eller om det er mer tilfeldig at det er kommer samtidig. Men da lufta gikk ut av alle de som drev vellet etter at skolen ble nedlagt og alt det, så måtte det jo etableres et nytt styre, og det ble bare sånn det: en gjeng med historieløse 40-åringer.
- Informant 2: Da bryr ikke de seg om de samme sakene da. De bare gjør det de må gjøre. Det er lite møter og lite som skjer. Det er noen ildsjeler som har dratt i gang den kroa og det der. Men det er litt tafatt.
- Informant 3: Ja, det er litt tafatt. Så Lyngørsamfunnet har blitt forandra de siste fire åra, det er det ingen tvil om.
- Informant 1: Folk kommer til å grave seg ned. Det blir jo mer fraflytting og det kommer til å bli flere sommerhus. Det er helt klart. På grunn av dette.”.

Dette kan kobles sammen med en annen informants refleksjoner om at Lyngør har blitt et sovested:

”Det er en ting etter at skolen ble lagt ned, det er at vi har blitt et sovested. Folk arbeider borte, går på skole borte, de kommer hjem til Lyngør for å spise og sove. Da blir jo det sosiale livet mye mindre. Jeg vil jo påstå at mange av de barna som bor her ikke vet hvem alle er. Og jeg vet for mitt eget vedkommende at jeg kjenner ikke alle barna.” (Informant 8).

Det er en folkelig oppfatning at et sted krever et minstemål av institusjoner for å kunne oppleves som et lokalsamfunn i betydningen fellesskap og tilhørighet. Når situasjonen er slik at barna reiser bort for å gå på skolen og foreldrene reiser bort for å jobbe, samtidig som det skorter på aktiviteter i lokalsamfunnet, blir stedet et sovested. Ikke et lokalsamfunn, men et sted for å spise og sove. Når hverdagslivet i hovedsak leves utenfor Lyngør, og den viktigste sosiale arenaen for samhandling ikke lengre finnes, kreves det en del av innbyggerne for å skape nye arenaer. Utsagnene fra informantene forteller om at dette ikke har skjedd. En lammelse har bredt seg i forhold til arbeidet for det nabolagsbaserte lokalsamfunnet. Dette

står i kontrast til det levende lokalsamfunnet informantene fortalte om i forrige kapittel, og understreker hvordan de endrede hverdagspraksisene har ført til en ny forståelse av stedsmyten og Lyngørs identitet.

Hidle (2004) skriver at stedsmytene er produktet av sosiale praksiser hvor diskurser rundt sted og rom formes (Jf. kapittel 3.2.2). Hverdagspraksisene ble endret da skolen ble lagt ned. En sosial arena forsvant, og med dette har også diskursen om stedet endret seg. En ny diskurs/stedsmyte har tatt over for den positive diskursen om lokalsamfunn fra de forrige kapitlene. Når stedsmytene endres, endres også representasjonene av fremtidsutsiktene for stedet. Før skolen ble lagt ned hersket en holdning om at man måtte kjempe for å opprettholde lokalsamfunnet og bosettingen. I dag (høst 2004) gir informantene inntrykk av at de har gitt opp. Selv om skolen ikke var den eneste sosiale arenaen som fantes i Lyngør, skal det mye mer til nå for at noe skal skje. Skolen fungerte som en motor for bygging av lokalsamfunn. Nederlaget ved at skolen ble tatt bort følte så stort at folk ikke lengre orker å ta fatt i særlig grad. I stedet vil de bruke energien sin andre steder enn lokalt i Lyngør. I debatten om skolenedlegging presenteres skolen som livsnerven i Lyngør, og uten skolen ville Lyngør dø ut. Man kan si at denne metaforen ble en ”metafor man lever gjennom” (Lakoff og Johnson 1980), ved at skolens symbolske betydning i stedskonstruksjonen var så sterk, at uten denne vil det i det minste ta tid før lokalsamfunnet kommer seg på beina igjen.

8.1.2 Fremtidsutsikter

Da Lyngør skole ble lagt ned var det til sammen 18 elever ved skolen. Dette tallet var høyere enn det hadde vært på lenge, og det så lyst ut for Lyngør bosettingsmessig. I dag er det ingen elever fra Lyngør på Gjeving skole, hvor barna går fra 1.-4.klasse. På Dypvåg skole, hvor elevene går fra 5.-7.klasse finnes det fem elever fra Lyngør. Det er to barn under skolealder i Lyngør i dag. Noen familier med barn har flyttet fra Lyngør, og ikke så mange har kommet til. Et par av informantene reflekterer på denne måten rundt fremtidsutsiktene for Lyngør:

”Informant 7: Ja, vi telte over hvor mange som bor her, og kom til 89, halvparten på Odden/Holmen/Steinsøya, og halvparten på Lyngørsida, og så telte vi de som var over 70, og tenkte en sånn 5 år, kanskje 10 år fremover, og de store ungene som er ferdig på ungdomsskolen og kommer til å flytte, og synd, men at noen kommer til å dø, og da satt vi igjen med at om fem år er det omkring 50 stykker, og da raser det fort. Om ti år...

Informant 8: ... da er det bare pensjonister igjen. Unge pensjonister.”

Hvis folketallet går ned og de sosiale institusjonene i lokalsamfunnet ikke er på plass ser det altså mørkt ut befolkningsmessig for Lyngør. Politiske virkemidler, som boplikt, er imidlertid med på å opprettholde helårsbosettingen. Boplikten er en sak som til tider er oppe, og sees av mange som siste skanse for Lyngør som helårssamfunn. Fra midten av 1980-tallet har det vært boplikt i hele Tvedestrand kommune. Senest våren 2005 ble bopliktspørsmålet behandlet i kommunestyret i Tvedestrand og kommunestyret vedtok en delt løsning, hvor blant annet Lyngør fremdeles har boplikt. Det var delte meninger om saken blant enkelte av informantene, men de fleste var av den oppfatning at helårssamfunnet i Lyngør var avhengig av ordningen:

Intervjuer: Hvis boplikten forsvinner?

Informant 7: Ja, for da kan man jo tenke at da har man jo råd til et fint sted på land. Det er jo også en av kvalitetene ved å bo her, du har faktisk et stort, deilig hus, du har båten, du har havet. Men hvis du vet du kan få 2-3-4 millioner for huset ditt og vet at du kan få tilsvarende på land, og hvis du ikke har så veldig tilknytning til Lyngør, eller folk som har unger her ute, alene, du ser [NN], som skal selge nå, hun flyr jo beina av seg. Terskelen blir jo lavere.

Boplikten er altså en ordning som oppfattes som viktig for fortsatt helårsbosetting, og er også tilflytting, og at det finnes institusjoner i lokalsamfunnet som gjør at det blir noe mer enn bare et bosted/sovested:

Informant 8: Ja, pluss at vi har fått en del tilflytning her, som ikke har noe tilknytning til stedet på noe vis og har vanskeligheter da, med å finne seg til rette, og utviklinga, det som skjer er en naturlig prosess. Det nytter ikke å bo på Lyngør og ha det som sovested, å så skal alle sammen i båt om morgenen kl sju, og så skal alle hjem klokken fem om ettermiddagen etter skolefritidsordning og jobb og alt sånn, det er jo ikke aktuelt. At et sånt lite samfunn skal fungere på egenhånd som en selvstendig enhet, da er det noen

tilbud som må være i orden, og det er... det første som skjedde det var skolen, og det neste vil selvfølgelig være butikken om noen år, når det blir så få mennesker, og da, så lenge vi har skolebarna og forventede skolebarn her, så vil jo skyssen bli opprettholdt, men den vil jo etter hvert også forsvinne. Så det er bare negativt. Pluss at, vi hadde et byggefelt som var under planlegging, men det ble boikottet av politikerne så totalt, sånn at det måtte ha gått hånd i hanske, vi måtte ha beholdt skolen og fått byggefelt, så kunne det kanskje ha gått bra.

Informant 7: Mens politikerne sier at vi skal få byggefelt, så tar de skolen, og da sier det seg jo selv at ingen vil bygge...”.

I følge disse informantene ser fremtiden altså ikke lys ut for Lyngør. Noe må skje hvis ikke lokalsamfunnet skal gå helt i oppløsning. Det har vært mange saker og mange tap. Byggefeltet, skolenedleggingen, skyssordningen er noen av disse. Når det ikke finnes tomter for boligbygging, og det ikke er mange ledige hus, gjør det tilflytting vanskelig (Jf kapittel 5.5). Det har også vært en endring i hva slags folk som ønsker å flytte til Lyngør. Dette forteller noen informanter om hvordan de har engasjert folk som kan tenke seg å flytte til Lyngør, og endringen i ”målgruppe”:

”Informant 1: Man kommer over ting, og ”hvor er det?”. Og det hendte jo at man fikk telefoner fra folk som kunne tenke seg å bosette seg her. Så har det vært skrevet ganske mye om Lyngør da. Og da blir folk veldig nysgjerrige på hvordan det er å bo her. Ikke minst sånne mennesker vi kommer i kontakt med på kroa om sommeren, så er det jo masse folk, senest nå i sommer, som kunne tenke seg å flytte hit. Men det som er nytt nå, det er at det ikke unge barnefamilier, men velvoksne folk, etablerte direktører fra store konserner som kan pensjonere seg i en alder av 55 år og flytte hit uten barn. Ressurssterke, ja, men det er noe helt annet. Det har ikke skjedd noe enda da, bare masse prat.

Informant 3: Det som var typisk for de som flytta til Lyngør før år 2000, det var nettopp det at de hadde familie og de hadde barn. Det var det helt typiske trekket for de som kom. De hadde gjerne 2-3 unger, og det var helt sikkert at de yngste var under skolealder.

Informant 1: Skolen var liksom en grunn alene god nok for å flytte hit, hvis du hadde tenkt å få barn eller hadde små barn. For det var jo fantastisk å gå på Lyngør skole. Den lille skolen. Vi har jo hatt to barn som har gått der, og det har jo vært aldeles utmerket.”

Endringen i stedsidentitet har også fått konsekvenser for tilflyttingen, og det er andre typer mennesker som nå uttaler et ønske om å flytte til stedet. Mens det før var barnefamilier som søkte et litt mer alternativt liv i øysamfunnet, er det nå middelaldrende mennesker uten små

barn som er interessert. Dette passer inn i bildet av Lyngør som et avkoblingssted for rike middelaldrende mennesker, på samme måte som i reportasjen om foretningsmennene som dro til Lyngør i sjøfly for å spise fiskesuppe. For disse er det turismediskursens forståelse av stedet som lokker, og ikke nødvendigvis ønsket om å bli medlem av et levende lokalsamfunn. De samme informantene forteller om hva de tror må skje for at det igjen skal gå oppover med Lyngør:

- ”Informant 2: Det er vel sånn at de som har fått lov å vokse opp her...
- Informant 3: ... det er Lyngør som er stedet de vil til. Under hummerfiske så kommer de.
- Informant 4: Det kan være vår sønn flytter hit. Og jeg ser en sjanse for at kanskje flere på hans alder kommer tilbake.
- Informant 3: Det er mulig... det må komme en gruppe da, som jeg tror må ha tilknytning, og de må være sterke sånn rent mentalt. De må markere seg på en måte. Det tror jeg de er nødt til.
- Informant 2: Sønnen vår, han vil jo hit. Han må bare bli flink nok først sier han. Det blir kanskje det som kan blir den nye given. Sånn som vi sjøl gjorde, da vi kom tilbake, så hadde vi veldig tro på det. Jeg hadde bare vært ute i fem år, og det var kanskje litt lite. Dattera har bodd ute i ti år. Men altså, det tror jeg på, at de vet så godt hva de kommer til og hva de må kjempe for!
- Informant 3: De kommer, og de vil holde ut!
- Informant 2: Og da kan vi/de klare å få skolealternativ og barnehage tilbake.
- Informant 3: Ja, jeg tror det. Og en sier jo det at historien gjentar seg, og du vet den snuoperasjonen på 70-tallet, da folk vendte hjem. Det var den som fikk optimismen tilbake til Lyngør. Plutselig kom folk tilbake til Lyngør og etablerte seg.”

Et visst håp om oppgang eksisterer altså, på tross av all nedgangen. Ideen om hva som skal til for å opprettholde lokalsamfunnet, og hvordan dette kan gjøres står sterkt. Informantene støtter seg til håpet om at en ny generasjon vil bosette seg fast i Lyngør, og gjenta det foreldregenerasjonen gjorde på 1970-tallet.

Tilhørighet er et element som gjentar seg når informantene snakker om hvordan man skal få folk til å bosette seg i Lyngør. Mangel på tilhørighet kan gjøre det vanskelig å finne seg til rette, og slå rot i øysamfunnet. Flere av informantene forteller at om de ikke opprinnelig kommer fra Lyngør, så har i det minste ektefellen tilhørighet der. Dermed faller de lettere til ro i Lyngør. Stedsidentiteten og den sosiale identiteten som ble videreført gjennom aktivitetene i forbindelse med skolen, er en viktig del av forestillingen om Lyngør. For å føle

tilhørighet bør man utvikle sin identitet i samspill med stedet (Massey og Jess 1995). For folk som ikke har nær kjennskap med dette, kan det dermed blir vanskelig å føle seg hjemme i Lyngør. Dette gjelder spesielt når det er lite sosiale aktiviteter hvor folk kan sosialiseres inn i lokalsamfunnet og utvikle egen identitet og stedsidentitet i samspill med hverandre.

8.3 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg tatt for meg grendeskolens betydning i den lokale konstruksjon av sted ved å undersøke representasjoner og praksiser i Lyngør etter skolenedleggingen. Gjennom fortellingene ovenfor kan man se at representasjonene av Lyngør før og etter skolenedleggingen er svært ulike. Mens fortellingene om Lyngør før skolenedleggingen forteller om et levende lokalsamfunn, med tette bånd mellom innbyggerne, preges fortellingene fra etter skolenedleggingen av at innbyggerne i lokalsamfunnet på mange måter har gitt opp.

Sitatene forteller om et samfunn hvor engasjementet i stor grad har forsvunnet, og hvor fremtiden ser dyster ut. Mens informantene i fortellingene i forrige kapittel la vekt på de idylliske aspektene ved Lyngør, det levende lokalsamfunnet hvor alle kjente hverandre, er dette ikke tilstede i fortellingene om Lyngør etter skolenedleggingen. Informantenes fortellinger viser at endringene i den materielle virkeligheten i stor grad har virket inn på hverdagspraksisene og representasjonene i Lyngør. Nedleggingen av skolen førte til endret hverdagspraksis for barna først og fremst, men med dette endret også praksisene i familiene og dermed også i lokalsamfunnet seg. Praksisene har blitt endret ved at lokalsamfunnet ikke i like stor grad har noe å samles rundt og folk engasjerer seg og bruker tid i mer utstrakte lokalsamfunn. Diskursen har blitt endret til en mer negativ og likegyldig oppgittethet, med en behandling av sted mer som bosted, ikke som levende lokalsamfunn.

Kapittel 9: Oppsummering

Oppgaven har tittelen ”Lyngør – helårssamfunn eller ferieidyll? Om sosiale konstruksjoner av sted belyst gjennom debatten om skolenedlegging”. Tittelen spiller på poenget om at sted ikke er en entydig kategori. Sted produseres og konstrueres sosialt, og innhold og mening ved sted kan være flyktig, omstridt og varierende både i henhold til tid og aktør/posisjon. Med dette som utgangspunkt formulerte jeg problemstillingen: ”Hvilke (dominante) representasjoner finnes det av Lyngør (lokalt i kommunen, i lokalsamfunnet og i media) og hvordan blir disse representasjonene utfordret gjennom en debatt om skolenedlegging?”. Ved hjelp av teoretiske og analytiske verktøy har jeg tatt for meg ulike posisjoner og deres diskursive arbeid i konstruksjon av sted ut fra ulike hensikter.

De dominante forståelsene av Lyngør ble avdekket i det første analysekapittelet. I turismediskursen forstås Lyngør som idyllisk, konfliktfritt, fredelig og rent, og det spilles på elementer ved stedsidentiteten som skal få folk til å ønske å ta del i denne. I denne diskursen fungerer metaforen ”Lyngør er lik sommer” som nodalpunkt. På det nasjonale og regionale nivå er helårssamfunnet, og det idylliske og unike ved dette som er utgangspunktet i representasjonene. Stedet problematiseres i liten grad, men det vises til en viss konflikt mellom stedet som helårssamfunn og turiststed. I denne diskursen fungerer helårssamfunnet som nodalpunkt.

Når man beveger seg ned på det kommunale/lokale nivå, hvor stedet må behandles i praksis, kommer er stedskonstruksjonen mer konfliktfylt. Det eksisterer en dualitet i representasjonene fra kommunalt hold, som forholder seg til ulike diskurser. I den kommunalrealistiske diskursen settes stedet i et relasjonelt og relativt forhold til andre steder i kommunen. Lokalsamfunnet må konkurrere om økonomiske bevilgninger. Det er helårssamfunnet som er i fokus, men stedet får i større grad betydning som ”fixed capital” (Harvey 1987 referert i Cresswell 2004). Lokalsamfunnet tillegges verdi ut fra nytte for kommunen, og blir en type salgsvare, hvor det økonomiske aspektet ved sted fungerer som nodalpunkt.

I den første underproblemstillingen spør jeg hvordan de kommunale/politiske aktørene behandler skolenedlegging og hvordan sted konstrueres i denne sammenhengen. Jeg har brukt

debatten om skolenedlegging til å belyse de ulike konstruksjoner av sted. Sted forstås på ulike måter ut fra hvilke hensikter man har med stedskonstruksjonen, og det drives et diskursivt arbeid for å skape legitimitet for posisjonenes virkelighet. Gjennom å knytte argumenter og representasjoner sammen på ulike måter skapes det sammenheng og enhet innad i diskursene. Det eksisterer en kamp om hvordan Lyngør defineres og gjennom denne også hvordan stedet skal brukes i fremtiden.

I utredningen av alternative skolestrukturer og behandlingen av skolesaken ble sted/lokalsamfunn privatisert ved at de politiske aktørene ikke selv ville utrede konsekvensene for lokalsamfunnene ved skolenedlegging, men overlot dette til innbyggerne selv. På denne måten ble sted forstått som privat og individuelt i betydningen "sense of place". Denne privatiseringen av sted førte i sin tur til at argumentene for å opprettholde grendeskolene i lokalsamfunnsdiskursen ble veid lettere enn de tyngre, rasjonelle økonomiske argumentene i den kommunalrealistiske diskursen. Gjennom privatiseringen av sted, faller lokalsamfunnsaspektet ved sted ut i det diskursive feltet (Jørgensen og Phillips 1999). Sted får betydning som relativt og rasjonelt. Avstand blir viktigere enn sted. Mens helårssamfunnet fungerte som nodalpunkt i kommuneplanen, er det i debatten om skolenedlegging økonomiske innsparinger som fungerer som nodalpunkt, og representasjoner av sted får sin betydning ut fra dette sterke tegnet. Begge sidene i debatten trekker på en pedagogisk diskurs for å skape legitimitet for sine synspunkter. På denne måten knyttes argumenter og representasjoner sammen på forskjellige måter for å tjene ulike hensikter. Nodalpunktene endres slik at tegnene i diskursen får nye betydninger i forhold til hverandre (Jørgensen og Phillips 1999).

Den andre underproblemstillingen spør hvordan skolenedlegging behandles i et lokalsamfunn, og hvilken plass og betydning grendeskolen tillegges i den lokale konstruksjon av sted. Representasjoner og diskurser er sosiale konstruksjoner, men har virkelige og materielle konsekvenser (Neumann 2001), og handler også om hverdagspraksis. Når informantene fra Lyngør selv representerer stedet er fortellingene om stedet og lokalsamfunnet svært ulike når det gjelder før og etter skolenedleggingen. Fortellingene formidler en stedsmyte om Lyngør før år 2000 som et levende og engasjert lokalsamfunn. Skolen var et knutepunkt og en sosial arena som fungerte som identitetsmarkør og kilde til reproduksjon av lokale tradisjoner og identitet. Fortellingene om Lyngør etter skolenedleggingen preges av at lokalsamfunnet på

mange måter har gitt opp. Sitatene forteller om et samfunn hvor engasjementet i stor grad har forsvunnet, og hvor fremtidsutsiktene er dystre.

Debatten om skolenedlegging aktualiserte lokalsamfunnsdiskursen i Lyngør. Privatiseringen som skjedde i behandlingen av skolesaken gjorde at diskurser om sted som ”hjem” og ”vårt” ble mobilisert. Dette stod i kontrast til sted som relasjonelt og relativt i den kommunale diskursen. Gjennom skolesaken, og andre aktuelle saker, hadde det utviklet seg en sterk, positiv diskurs om lokalsamfunn. Denne diskursen ble forsterket av følelsen av å være truet av kommunen, og å ha noen å identifisere seg mot (Rose 1995). Da det så ut som at skolen kom til å forsvinne, var forestillingen om betydningen av lokalsamfunnet del i forsøket på opprettelse av privatskole, som en type lokalsamfunnsbasert aktivisme (Valentine 2001). Da dette forsøket strandet, spredte det seg en følelse av avmakt. Forestillingen om lokalsamfunnet fikk seg ”et skudd for baugen”, som en av informantene beskrev virkningen av skolenedleggingen. Lokalsamfunnet tapte i det de mente var en svært viktig sak, og følte seg så grundig slått, at de ikke lengre fant tiltakslyst til å kjempe mer. De aktive nøkkelpersonene gikk lei av å kjempe mot den samme overmakten gang på gang, og trakk seg fra sine verv og engasjementer i øysamfunnet. Jf. kapittel 8 gadd de ikke mer og til slutt ”gav de blaffen”. Informantenes fortellinger viser at endringene i den materielle virkeligheten har virket inn på representasjonene og hverdagspraksisene i Lyngør. Nedleggingen av Lyngør skole var et fysisk utfall av en kommunal diskurs om stedet. Denne diskursen var preget av økonomiske hensyn, og en oppfatning eller representasjon av at skole og lokalsamfunn ikke er avhengige av hverandre. Informantene er ikke enige i denne representasjonen, og ved at de har gitt opp å arbeide for lokalsamfunnet, akter de å vise at de hadde rett.

Skolen ble oppfattet som et symbol og en metafor for lokalsamfunnet. Skolen var den arenaen hvor lokalsamfunnet i praksis kunne opptre som et fellesskap og produsere og reproducere lokal identitet, kultur og tradisjon. Forestillingen om skolen som en vital del av lokalsamfunnet var så sterk at den ble en ”metafor man lever gjennom” (Lakoff og Johnson 1980). Uten skolen som motor for reproduksjon av lokal identitet, ble følelsen av å være et ”community” svekket. Samtidig førte nedleggingen av skolen endret hverdagspraksis, for barna først og fremst, men med dette endret også praksisene i lokalsamfunnet seg. Familienes hverdagspraksis ble endret ved at barna ikke lengre gikk på skole i Lyngør. Både barn og foreldre bruker mer av sin tid og sitt engasjement i mer utstrakte lokalsamfunn enn i det

nabolagsbaserte lokalsamfunnet. Dette svekker følelsen av å være et "community" i betydningen fellesskap og tilhørighet ytterligere. Konsekvensen av den sterke forestillingen om koblingen mellom skolen og lokalsamfunn og skolens faktiske og praktiske betydning for lokalsamfunnet, vokste altså at en ny forståelse av lokalsamfunn som kun geografisk bosted frem. Skolen s betydning for lokalsamfunnet i betydningen fellesskap og tilhørighet var altså vital.

Gjennom nederlaget i skolesaken fikk informantene klar beskjed om at det de kjempet for ikke var viktig og at det var kun økonomisk gevinst som hadde betydning. Dette førte til en endring i praksisene og forestillingene om lokalsamfunnet. Endringen bestod i at det ikke lengre føltes meningsfylt å kjempe for stedet. Lokalsamfunnet var tapt. Mens Fritzner (1983) avslutter sin oppgave med et optimistisk syn på Lyngørs fremtid, avsluttes denne oppgaven på motsatt vis. Informantene tegner et pessimistisk bilde av Lyngørs fremtid som helårssamfunn. Et visst håp eksisterer imidlertid i at en snuoperasjon, som den på 1970-tallet, skal gjenta seg og unge mennesker skal bosette seg i Lyngør. Informantene mener de har gjort sin del og nå må en ny generasjon med tro på lokalsamfunnet komme og ta over. Hvis ikke vil stedet dø ut.

Endringene gikk altså fra en sterk, positiv diskurs om Lyngør, med representasjoner av lokalsamfunn, fellesskap, tilhørighet og idyll, til en negativ diskurs preget av oppgitthet, tapt råderett eller makt over stedets fremtid, og en fragmentering av lokalsamfunnet. Før skolenedleggingen hadde informantene en sterk forestilling om lokalsamfunn og en tro på at de kunne klare seg selv og ha makt over stedets fremtid. Gjennom skolesaken, og til slutt nedlegging av skolen, ble de fratatt denne makten. De gav opp kampen og sluttet seg på noen måter til den kommunale diskursen om Lyngør.

Jeg har tatt for meg konstruksjon av sted belyst gjennom debatten om skolenedlegging i Tvedestrand kommune og lokalsamfunnet Lyngør. Svarene jeg har funnet på problemstillingene kan imidlertid være aktuelle også andre steder. Funnene viser at sted konstrueres ulikt ut fra ulike hensyn, og at diskurser om sted får praktiske og materielle konsekvenser. På mange måter grunner det ut i et spørsmål om hva man ser som viktig. Det blir et valg mellom budsjettmessige hensyn og verdien av å opprettholde en desentralisert bosettingsstruktur og levende lokalsamfunn i grendene. Begge deler oppfattes som viktig og virkelig for bærerene av representasjonene.

Hvordan Lyngørs fremtid vil se ut er det umulig å si noe bestemt om. Vil det fortsette å være et helårssamfunn eller vil det bli en ferieidyll? For at stedet skal overleve som helårssamfunn er det avhengig av tilflytting. Informantene fortalte at skolen var sentral for å få familier til å bosette seg i Lyngør. Uten skolen, og med de forandringer som har skjedd i lokalsamfunnet etter denne ble lagt ned, er ikke stedet like attraktivt for unge mennesker. I dag er det i større grad middelaldrende mennesker som uttrykker et ønske om å bosette seg i Lyngør. For dem vil det ikke ha noe å si om stedet har en skole eller ikke. De vil se Lyngør ut fra turismediskursens representasjoner, og representere stedet som en ferieidyll hvor de kan tilbringe pensjonisttilværelsen. Hvis dette scenarioet går i oppfyllelse vil Lyngør antagelig utvikle seg i henhold til disse forestillingene. Diskurser om sted skaper ny praksis, og praksisen skaper igjen nye diskurser om sted. Skal stedet overleve som lokalsamfunn må de unge mennesker til, med pågangsmot og en sterk tro på verdien av å leve i et lite lokalsamfunn som Lyngør. Det som er sikkert er at stedet vil være i stadig forandring, og vil bli tillagt nye meningsinnhold i nye situasjoner og sammenhenger. Dermed blir det spennende å se hvordan stedet utvikler seg i fremtiden, og kanskje vil noen om tjue år skrive en ny oppgave som tar for seg dette.

Referanseliste

Aase, T.H. 1997. *Tolkning av kategorier. Observasjon, begrep og kategori*. I Fossåskaret, E., O. L. Fuglestad, T. H. Aase. 1997. *Metodisk Feltarbeid, Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

Aasen, R. 1996. *Livet i Oslo Øst. Nærmiljø og hverdagsliv for alenemødre på Grønland og Nedre Tøyen*. NIBR rapport 1996:6.

Antonsen, K.M. 2001. *Sted. En teoretisk tilnærming til stedsbegrepet i nyere geografisk litteratur*. Geografisk Institutt. NTNU.

Berg, N.G., B. Dale. 2004. *sted – begreper og teorier*. I Berg, N.G., B. Dale, H. K. Lysgård og A. Løfgren (red). 2004. *Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim.

Bradshaw, M., E. Stratford. 2000. *Qualitative Research Design and Rigour*. I Hay, I. 2000. *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press, Oxford.

Cameron, J. 2000. *Focusing on the focus group*. I Hay, I. 2000. *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press, Oxford.

Clifford, N. J, G. Valentine. 2003. *Key Methods in Geography*. SAGE Publications London, Thousand Oaks, New Delhi.

Cresswell, T. 2004. *Place: A short Introduction*. Blackwell Publishing Ltd, UK.

Doel, M.A. 2003. *Analysing Cultural Texts*. I Clifford, N. J, G. Valentine. 2003. *Key Methods in Geography*. SAGE Publications London, Thousand Oaks, New Delhi.

Dunn, K. 2000. *Interviewing*. I Hay, I. 2000. *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press, Oxford.

Fossåskaret, E., O. L. Fuglestad, T. H. Aase. 1997. *Metodisk Feltarbeid, Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

Fritzner, N. 1983. *Lyngør. Lokalsamfunn eller fritidsby?* Institutt for etnologi. Universitetet i Oslo.

Fuglestad, O.L., Mørkeseth E.I. 1997. *Et semiotisk perspektiv på forskningsprosessen og på forskerens rolle i felten*. I Fossåskaret, E., O. L. Fuglestad, T. H. Aase. 1997. *Metodisk Feltarbeid, Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

Hall, S. 1997. *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. SAGE Publications London, Thousand Oaks, New Delhi.

Hay, I. 2001. *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press, Oxford.

Heide, J. 2003. "Trivselsgrenda". *Studie av trivsel, sosialt liv, flytting og flyttemotiv i bygdene Oma, Fusa-bygda og Ølve/Hatlestrand*. Rapport fra regionalt utviklingsprogram Hordaland nr. 01-2003.

Hidle, K. 2004. *Migrasjon og stedsmyte. Sted, migrasjonerfaringer og romlige forståelser I Kristiansand*. Avhandling for dr.polit.-graden, Institutt for geografi. Universitetet i Bergen.

Holloway, L. & P. Hubbard. 2001. *People and Place. The Extraordinary Geographies of Everyday Life*. Pearson Education Limited, Essex, England.

Homme, A. 2004. I Imsen, G. *Det ustyrige klasserommet. Om styring, samarbeid og læringsmiljø i grunnskolen*. Universitetsforlaget, Oslo.

Hubbard, P., R. Kitchin, G. Valentine. 2004. *Key Thinkers on Space and Place*. SAGE Publications London, Thousand Oaks, New Delhi.

Jørgensen, M. W. og L. Phillips. 1999. *Diskursanalys som teori og metod*. Roskilde Universitetsforlag, Studentlitteratur, Lund, Sverige.

Kjeldstadli, K. 1997. *Å analysere skriftlige kilder*. I Fossåskaret, E., O. L. Fuglestad, T. H. Aase. 1997. *Metodisk Feltarbeid, Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

Lakoff, G., M. Johnson. 1980. *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press, Chicago, London.

Massey, D & P. Jess (red). 1995. *A Place in the World? Places, Cultures and Globalisation*. Oxford University Press, Oxford.

Marvasti, A. B. 2004. *Qualitative research in sociology*. SAGE Publications London, Thousand Oaks, New Delhi.

Myhren, G. 1998. *Det gode sted og planleggingen av det*. Institutt for geografi. Universitetet i Bergen.

Neumann, I. B. 2001. *Mening, materialitet, makt; En innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget, Oslo.

Paulgaard, G. 1997. *Feltarbeid i egen kultur – innenfra, utenfra eller begge deler?* I Fossåskaret, E., O. L. Fuglestad, T. H. Aase. 1997. *Metodisk Feltarbeid, Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

Pløger, J. 1997. *Byliv og modernitet. Mellom nærmiljø og urbanitet*. NIBRs Pluss-serie 1-97.

Rose, G. 1995. *Place and Identity: a sense of place*. I Massey, D & P. Jess (red). 1995. *A Place in the World? Places, Cultures and Globalisation*. Oxford University Press, Oxford.

Rose, G. 2001. *Visual Methodologies*. SAGE Publications London, Thousand Oaks, New Delhi.

Rønning W., Solstad K.J, Øines T. 2003. *Det trengs ei hel bygd for å oppdra et barn*. Nordlandsforskning – NF-rapport nr 3/2003.

Schiefloe, P. M. 2003. *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*. Fagbokforlaget, Bergen.

Shields, R. 1991. *Places on the margin. Alternative geographies of modernity*. Routledge, London.

Thagaard, T. 1998. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.

Valentine, G. 2001. *Spatial Geographies, Space & Society*, Pearson Education Limited, Essex, England.

Wadel, C. 1991. *Feltarbeid i egen kultur*, Seek Forlag, Flekkefjord.

Nettsteder:

www.LUFS.no

www.VG.no

www.tvedestrand.kommune.no

www.ssb.no

Avis:

Tvedestrandsposten, div utgaver 1997-2000

Aftenposten 07.04.99

Agderposten 19.08.97, 06.10.97, 12.08.97, 24.06.98.

Turistbrosjyrer:

Tvedestrand Magasin 2003, Tvedestrand Boktrykkeri

Tvedestrand Magasin 2004, Tvedestrand Boktrykkeri

Det beste fra Øst i Agder 2004, InfoSør

Lyngør, Gjeving og Risøya, Tvedestrand Boktrykkeri

Kommunale dokumenter:

Kommuneplan for Tvedestrand kommune 1997-2009.

Rapport fra Ad hoc utvalg 15.01.98.

Hefte:

”Vi vil ha skulen vår”. Hefte utgitt i samarbeid mellom LUFS – landslaget for nærmiljøskolen og Norsk Lærerlag. Av Berstad, Melheim og Skjølberg.
<http://www.hisf.no/alu/fag/skulepl/Skulen/skuu0001.htm>.

Vedlegg

Vedlegg 1: Nøkkelintervjuguide

1. Navn, alder, utdanning, stilling i saken

Sakens gang:

2. Når kom forslag om skolenedlegginger/strukturendringer først opp, og hva var det som utløste forslaget? (Sparing pga. tapte inntekter fra staten, skatt, økte utgifter?)
3. Hvem kom opp med forslag om å utrede alternative skolestrukturer?
4. Hva var din rolle i skolesaken?
5. Hva var hovedargumentet for å legge ned skoler?
6. Ble det foreslått alternative måter å spare inn på, eller alternative strukturendringer?
7. Hvilke andre hensyn enn de rent økonomiske lå til grunn for å legge ned skoler?
8. Hva talte for dere mot å legge ned skoler?
9. Ble bosettingsargumenter/hensyn til lokalsamfunn benyttet i argumentasjonen for å legge ned skoler?
10. Skolesaken ble behandlet i mange omganger i kommunestyret i Tvedestrand, hva var grunnen til dette?
11. Hvordan ble dette mottatt i befolkningen i kommunen? Kretsene?
12. Ble du selv utsatt for press fra lokalsamfunnene?
13. Hvordan utøvde lokalbefolkningen i grendene press på kommunestyrerepresentantene?

Lyngør:

14. Hvordan ble hensynet til lokalsamfunnet i Lyngør vurdert?
15. Hvilke kriterier lå til grunn? Ble det tatt hensyn til "Europas best bevarte tettsted"-prisen?
16. Hvilke argumenter talte for at Lyngør ville overleve som et levende, helårs lokalsamfunn selv om skolen ble lagt ned?
17. Hvordan vil du beskrive Lyngørs plass i kommunen? Hvilken funksjon fyller øysamfunnet?

18. (Kildespørsmål: I SSB står det at Lyngør har ca 180 innbyggere, mens i andre kilder, blant annet turistsider på internett, står det at innbyggertallet er rundt 100. Hva stemmer av dette? Hvorfor er det slik? Sommergjester? Utflyttede studenter?)

Vedlegg 2: Intervjuguide til informanter fra Lyngør

Tema Lyngør som sted:

1. Hvordan vil du beskrive Lyngør for en som ikke har vært her før?
2. Hvorfor har du /dere valgt å bosette deg/dere i Lyngør? Motstand mot sentralisering? Trygt og godt?
3. Hva skiller Lyngør fra andre steder, hva er spesielt her?
4. Hva er spesielt med folk som bor her? En egen væremåte? En egen levemåte? Hva er det som har gjort Lyngør slik? Virker historie inn på dette? Folket som bor her? Geografi? Identitet - sted.
5. Er dette et bilde av Lyngør og Lyngørfolk mange deler med deg?
6. Er det å bo på Lyngør en del av din identitet, eller er det noe du "bare gjør"?
7. Hvordan er det sosiale miljøet i Lyngør?
8. Befinner det viktigste delene av det sosiale nettverket deres i Lyngør, eller andre steder?
9. Ble det sosiale nettverket i Lyngør viktigere, mer aktivt tatt i bruk, gjennom skolesaken? Ble følelsen av å være et lokalsamfunn tydeligere?
10. Endret skolenedleggingen noe vesentlig ved Lyngør? Ville du beskrevet Lyngør på en annen måte nå enn før skolen ble lagt ned?

Tema skolen:

11. Hvordan brukes/ble skolen brukt utenom som skolebygg?
12. Hvilken funksjon fyller/fylte skolen i lokalsamfunnet? (Møteplass, sted for foreninger o.l.?)
13. Hvilken plass tror dere skolen har hatt i lokalsamfunnets forestilling/bilde av Lyngør?
14. Hvordan var undervisningen knyttet opp mot lokalsamfunnet og stedet? Var skolen et sted der verdier og tradisjoner i lokalsamfunnet ble videreført? Hadde skolen og folk i lokalsamfunnet mye med hverandre å gjøre?

Tema debatten:

15. Hvordan opplevde dere at forslag om nedlegging av skolen kom opp til stadighet?

16. Hvorfor er det så viktig å ha en grendeskole i Lyngør? For barna? For lokalsamfunnet?
17. Hva var argumentene mot å legge ned grendeskoler?
18. Hvilken betydning ble skolen tillagt i debatten? Ble skolen tillagt betydning som symbol på et levende lokalsamfunn? Har dere noen historier om skolens betydning for stedet?
19. Hvordan foregikk kampen for opprettholdelse av skolen? Leserbreve, aksjoner, påvirkning av politikere? Aksjonsgrupper?
20. Førte skolesaken til noen slags endring i lokalsamfunnet? Følte folk seg tettere knyttet sammen på grunn av å ha en felles sak å kjempe for og legge gamle uenigheter til side? Var det et slik fellesskap fra før?
21. Støttet alle innbyggerne i Lyngør opp om kampen for skolen?
22. Hvordan fungerte debatten i lokalsamfunnet? Var den åpen? Var det noen som var for å legge ned skolen?
23. Hva var lov å si, hva var ikke lov å si?
24. Var det noen som tok føringa i debatten? Som holdt engasjementet oppe? Som hadde mer makt enn andre til definere hvordan kampen for skolen skulle foregå?
25. Hva slags sted tror du de som la ned skolen mente at Lyngør var? Turiststed?

Etter skolen ble lagt ned:

26. Hvordan har det gått med Lyngør etter at skolen ble lagt ned? Har engasjementet for stedet dalt?
27. Hvordan er forholdet til kommunen og til de andre lokalsamfunnene i kommunen (Gjeving)?
28. Montessoriskolen: Hvordan kom dere på å søke om å starte privatskole? Utløp i skolesaken/ protest? Hvem var aktive i det? Hva skjer med montessoriskolen?
29. Hvordan fungerer samarbeidet med Gjeving og Dypvåg skoler? Trives barna der?
30. Hvordan går det med folketallet? Synker det? Hvor mange barnefamilier bor der her?
31. Hva må til for å få Lyngør opp av bølgedalen?

Vedlegg 3: Informantene

Fem intervjuer med til sammen ti informanter fra Lyngør:

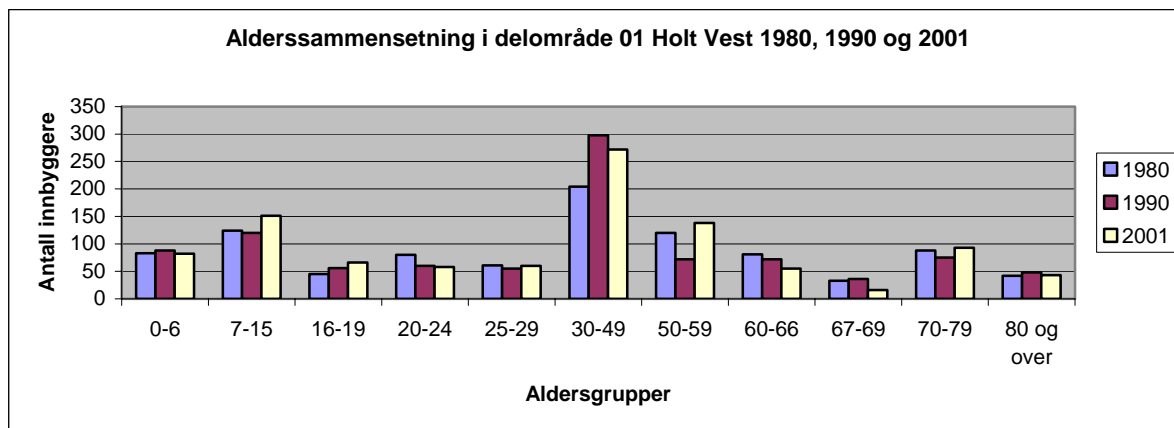
- Et intervju med to ektepar i 50- og 60-åra som alle var meget aktive i kampen for å beholde skolen i Lyngør.
- Et intervju med to kvinner, rundt 40 og 50 år. Begge er innflyttere som har bodd i Lyngør i henholdsvis sju og snart 20 år. Den ene har barn i barneskolealder og den andre har voksne barn som har flyttet hjemmefra.
- Et intervju med to kvinner, den ene i 30-åra og den andre i 50-åra. Den yngste vokste opp på Lyngør, men flyttet bort i tenåra. Hun flyttet tilbake til Lyngør for noen år siden. Den eldste har bodd i Lyngør hele sitt voksne liv. Hun har voksne barn, men var svært aktiv i kampen for å redde skolen, og etterpå for å danne Montessoriskole.
- Et intervju med en kvinne på rundt 40 år. Hun har bodd på Lyngør siden hun var liten, men har flyttet fra stedet etter jeg intervjuet henne. Hun har barn i skolealder, men var ikke veldig aktiv i kampen for å opprettholde skolen.
- Et intervju med en mann på 40-50 år. Han flyttet til Lyngør for åtte år siden med kone og hennes to barn. Han jobbet aktivt for å starte privatskole, og satt i et utvalg som skulle bestemme type pedagogikk.

Fire nøkkelinformantintervjuer:

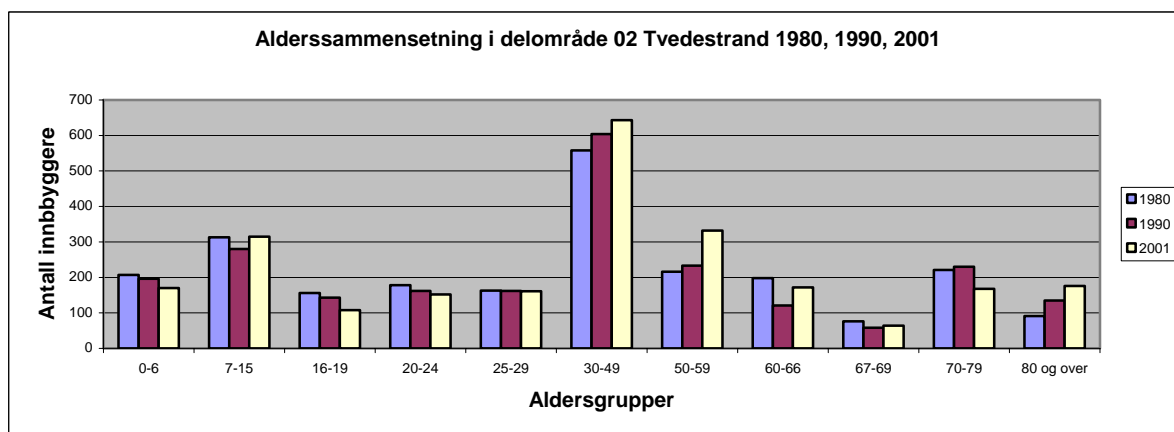
- Harald Danielsen. Rådmann i Tvedestrand 1992-1998. I dag rådmann i Arendal kommune. Danielsen satt skolenedlegging på dagsorden i Tvedestrand på midten av 1990-tallet.
- Torleif Haugland. Ordfører i Tvedestrand kommune fra 1995-2003. Var en sentral aktør i skolesaken.
- Marit Aass. Satt i kommunestyret for SV og var leder for et utvalg som utredet alternative skolestrukturer høsten 1997. Aass jobbet også aktivt som politiker for å opprettholde de fleste grendeskolene i Tvedestrand.
- Rolv Grundesen. Oppvekstsjef i kommunen. Var saksbehandler i skolesaken.

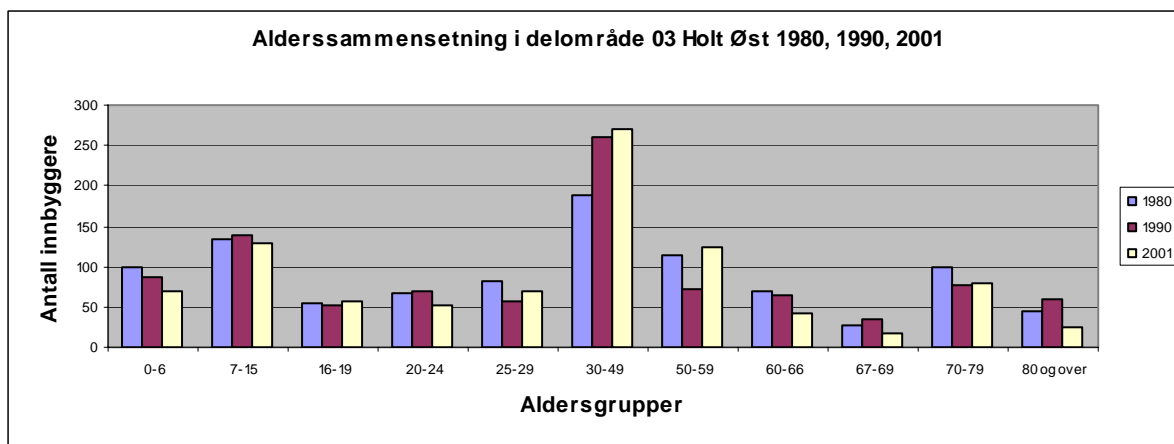
Vedlegg 4: Statistikk over alderssammensetning i de fire delområdene i Tvedestrand kommune

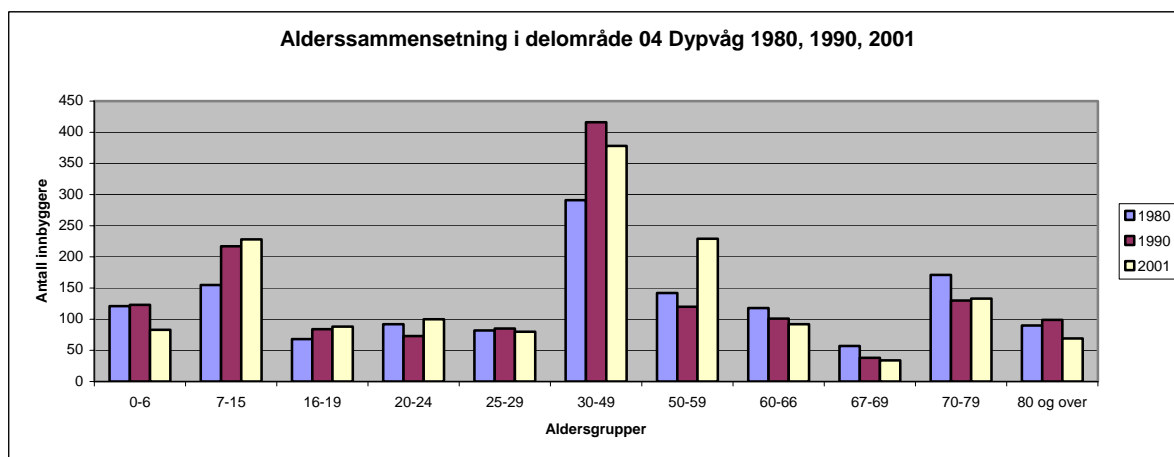
Alderssammensetning i delområde 01 Holt Vest 1980, 1990 og 2001. Folketall totalt var henholdsvis 961, 980 og 1034 (www.ssb.no, Folke og bolig tellingen 1980, 1990, 2001).

Alderssammensetning i delområde 02 Tvedestrand 1980, 1990 og 2001. Folketall totalt var henholdsvis 2377, 2461 og 2324 (www.ssb.no, Folke og bolig tellingen 1980, 1990, 2001).

Alderssammensetning i delområde 03 Holt Øst 1980, 1990 og 2001. Folketall totalt var henholdsvis 975, 970 og 939 (www.ssb.no, Folke og boligtellingen 1980, 1990, 2001).

Alderssammensetning i delområde 04 Dypvåg 1980, 1990 og 2001. Folketall totalt var henholdsvis 1387, 1486 og 1514 (www.ssb.no, Folke og boligtellingen 1980, 1990, 2001).